

Å gjøre jobben sin

Mestring og profesjon blant politiansatte som jobber med uttransport

Åsne Hagen

Masteroppgave
Høsten 2007
Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Innhold

Forord

1. Innledning	s. 1
1.1 Problemstilling	s. 1
1.1.1 Tidligere forskning	s. 2
1.1.2 Avgrensning og operasjonalisering	s. 4
1.1.3 Disponering av stoffet	s. 5
2. Profesjon i politiet	s. 6
2.1 Profesjoner og profesjonalisering	s. 6
2.1.1 En anvendt definisjon	s. 7
2.2 Politiet som profesjon	s. 9
2.2.1 Struktur	s. 10
2.2.2 Kontekst	s. 13
2.2.3 Aktivitet	s. 14
2.2.4 Utdanning	s. 15
2.2.5 Ideologi	s. 17
2.2.6 Atferd	s. 18
2.3 Oppsummering	s. 20
3. Migrasjon og eksklusjon	s. 20
3.1 Migrasjonskontroll i Norge og Europa	s. 21
3.2 Den norske utlendingsforvaltningen	s. 23
3.3 Uttransport som oppgave for politiet	s. 24
4. Framgangsmåte	s. 26
4.1 Forberedelser til datainnsamling	s. 27
4.1.1 Utvalg og tilgang	s. 27
4.1.2 Personvern	s. 29
4.1.3 Intervju som metode	s. 30
4.2 Gjennomføring av intervjuene	s. 31
4.2.1 Intervjuforløp	s. 32
4.2.2 Forskereffekten	s. 33
4.2.3 Språk og forforståelse	s. 34
4.2.4 Noen kritiske refleksjoner	s. 35
4.2.5 Presentasjon av deltakerne	s. 37
4.3 Arbeidet med analysen	s. 39
4.3.1 Forsøksvise tilnærminger	s. 40
4.3.2 Mestring og profesjon	s. 43
5. Å jobbe med uttransport	s. 44
5.1 En latent konflikt	s. 44
5.2 Synlighet i siste ledd	s. 47
5.2.1 Synlighet for klienten	s. 47
5.2.2 Synlighet i media	s. 50
5.3 Oppsummering.....	s. 55

6. Strategier for mestring	s. 56
6.1 Normalisering	s. 57
6.1.1 Diskresjon framfor alt	s. 57
6.1.2 Den normaliserende samtalen	s. 60
6.1.3 Oppsummering	s. 62
6.2 Distansering	s. 63
6.2.1 Den profesjonelle avstanden	s. 63
6.2.2 Det slutførte oppdraget	s. 65
6.2.3 Jobbsfæren og hjemmesfæren	s. 67
6.2.4 Oppsummering	s. 69
6.3 Legitimering	s. 70
6.3.1 Mellom vedtaket og publikum	s. 70
6.3.2 Idealer og realiteter	s. 74
6.3.3 Oppsummering	s. 75
7. Mestring i profesjonsfellesskapet	s. 76
7.1 Å snakke med kolleger	s. 76
7.2 Delt erfaring og delt forståelse	s. 79
7.3 Oppsummering	s. 81
8. Konklusjon	s. 81
Litteraturliste	s. 85
Appendiks 1	
Henvendelse til Politiets utlendingsenhet	s. I
Henvendelse til utlendingsavsnittet ved et politidistrikt	s. II
Informasjonsskriv til deltakerne	s. III
Intervjuguide	s. IV
Spørreskjema til deltakerne	s. V
Appendiks 2	
Instruks for uttransport	s. 1

Forord

Mange har bidratt til å gjøre dette prosjektet mulig, og alle kan dessverre ikke nevnes her.

Framfor alt vil jeg rette en stor takk til de politiansatte som lot meg gjøre intervjuer med dem. Jeg setter pris på tilliten deltakerne har vist meg, og håper at jeg har klart å forvalte erfaringene deres på en god måte. Dessuten er jeg takk skyldig overfor nøkkelpersoner i politiet som skaffet til veie statistikk om uttransport og åpnet dører for rekruttering til undersøkelsen.

Professor Ann Nilsen ved Universitetet i Bergen har vært en svært inspirerende og konstruktiv veileder som ga meg solid faglig og moralsk støtte i masterprosessen. Hennes presise innspill, tilgjengelighet og velvilje var avgjørende for at jeg kunne dra prosjektet i havn.

Deltakelse på Forced Migration Student Conference ved Oxford Brookes University våren 2005 og Nordic Migration Researchers' Conference i Bergen høsten 2007 bidro til å drive prosjektet framover. Jeg er også takknemlig for tildelingen fra Bjørgvald Sivertsens fond i regi av min gamle skole Kongsgård, Stavanger Katedralskole. Å bli tilgodesett av denne institusjonen var til stor oppmuntring under arbeidet med oppgaven.

Takk til Åsa Kaldhussæter for oppmerksom språkvask på særdeles kort varsel, Kjersti Kvaløy i administrasjonen ved Sosiologisk institutt for romslighet og Asunción St. Clair for replikken "Good things always start as a mess!". Videre takk til Ingrid Baltzersen, Idunn Hagen, gode kolleger på distribusjon hos Fagbokforlaget og alle som har kastet glans over kaffepausene, der Stina Ellevseth Oseland, Iselin Åsedotter Strønen og Ann Elisabeth Meyrick må nevnes spesielt. Takk også til John F. Tonnessen (NNWW).

Mangler ved denne teksten er mine egne.

1. Innledning

Når politiet håndterer og får en betydningsfull rolle i samfunnsmessige splittelser og konflikter, som å uttransportere asylsøkere (...) kan særlig de yngste i ordenstjenesten føle seg personlig angrepet av kritikken mot politiet. Når de selv ikke opplever seg annerledes enn andre folk og "bare gjør jobben sin", føles det urettferdig å bli oppfattet som fienden.

(Finstad 2000: 324-325)

“Vi i politiet er også medmennesker. Vi kommer i kontakt med ulykkelige skjebner. Likevel må vi iverksette vedtak som er fattet. Dette må gjøres på en mest mulig skånsom måte. Vi må ivareta hensynet til dem vi oppsøker, nærmiljøet og allmennheten”, uttalte daværende politimester i Åsane da en asylsøkerfamilie ble transportert ut fra Norge av politiet (Bergensavisen 22.05.05). Det illustrerer hvordan politiet havner mellom barken og veden på et felt som er ladet med konflikter mellom ulike interesser. Politiet er statens synlige uttrykk når noen blir uttransportert, men avgjør ikke hvem som skal sendes ut av landet. “Det er Utlendingsdirektoratet (UDI) som fatter førstegangsvedtak og Utlendingsnemnda (UNE) som fatter endelig vedtak i denne type saker. Vi iverksetter bare vedtakene,” kommenterte politiets talsperson i dette tilfellet. Ved uttransport håndhever politiet statens kontroll av grensene i en global virkelighet som er preget av dialektikken mellom migrasjon og eksklusjon. Med dette prosjektet har jeg rettet blikket mot politiansatte som jobber med uttransport og deres mestring av belastninger i arbeidet gjennom strategier som er knyttet til profesjon.

1.1 Problemstilling

Uttransport kan defineres som den tvangsmessige iverksettingen av negativt vedtak i en utlendingssak, der en person uten lovlig opphold i Norge blir sendt ut av landet med politimakt. Grunnlaget for uttransport er negative vedtak i saker som har vært behandlet av UDI og UNE med referanse til Utlendingsloven. Politiets handlingsrom er begrenset til planlegging og gjennomføring av de konkrete uttransportene, der politiet gjør bruk av tvang for å iverksette vedtakene fra utlendingsforvaltningen.

I forbindelse med uttransport oppstår en tvungen interaksjon mellom de som gjennomfører uttransporten og den som blir uttransportert. Begge parter er nødt til å forholde seg til hverandre. Relasjonen er imidlertid grunnleggende asymmetrisk, ettersom de politiansatte som profesjonsutøvere har en kontrollrelasjon til klienten, altså den som skal uttransporteres. Det foreligger en latent konflikt som nødvendigvis vil påvirke samhandlingen.

Med utgangspunkt i materialet fra kvalitative intervju vil jeg utforske hvordan et utvalg politiansatte opplever det å jobbe med uttransport. Jeg er særlig interessert i den latente konflikten der profesjonsutøverne bruker tvang mot klienten for å iverksette vedtak, og hvordan politiet som siste ledd blir synlig for så vel media som for klienten. Videre vil jeg analysere strategiene de politiansatte bruker for å mestre belastningene knyttet til arbeidet med uttransport, og drøfte mestringsstrategiene til de politiansatte som redskaper i profesjonsutøvelsen.

Uttransport er et fenomen som allmennheten har begrenset innsyn i. Med unntak av de som utfører uttransportene og de som blir uttransportert, er det få som opplever uttransport på nært hold. Likevel angår det langt flere enn de direkte involverte partene. Vedtakene som ligger til grunn for uttransport er et utslag av Norges til enhver tid gjeldende politikk for kontroll av migrasjon. Uttransport i seg selv er en praksis som synliggjør statens bruk av makt for å opprettholde denne kontrollen. Med andre ord er problemstillingen samfunnsmessig relevant.

Videre er mestringsstrategiene til de politiansatte interessante i sosiologisk forstand, ettersom de berører forholdet mellom individ og struktur. De politiansatte tilegner seg bestemte metoder for å mestre arbeidet som kan ses i sammenheng med det strukturelle rammeverket som er gitt av profesjonen. Det er grunn til å tro at mestringsstrategier som profesjonsverktøy også kan finnes på andre felt som er preget av en liknende dynamikk mellom profesjonsutøver og klient, eksempelvis i forbindelse med bruk av tvang i psykiatrien, barnevernet og fengselsvesenet.

I det følgende vil jeg kort presentere tidligere forskning knyttet til mestring i politiet, avgrense og operasjonalisere den valgte problemstillingen og gjøre rede for hvordan jeg har disponert stoffet.

1.1.1 Tidligere forskning

Uttransport som oppgave for politiet har ikke tidligere vært gjenstand for sosiologiske studier i Norge. Det later også til å finnes lite empiri på dette området internasjonalt. Jeg har derfor kun i begrenset grad hatt tidligere forskning å støtte meg på. Arbeidet jeg har hatt mest nytte av skriver seg til Christianson og Karlsson (2003). Med psykologi som faglig forankring har de gjort en studie av hvordan personell i politiet opplever traumatiske hendelser i forbindelse

med arbeidet og hvordan dette blir bearbeidet i ettertid. 162 politibetjenter deltok i studien. 124 var menn og 38 var kvinner. Alderen varierte fra 29-60 med et gjennomsnitt på 46 år, og respondentene hadde mellom 5 og 39 års yrkeserfaring med 24,5 år som gjennomsnitt. Datainnsamlingen foregikk gjennom spørreskjema som ble delt ut i forbindelse med kurs på den svenske politihøgskolen, og deltakelsen var frivillig og anonym (ibid: 420-421).

Et funn av interesse i denne sammenhengen er at de fleste traumatiske erfaringene som politibetjentene forteller om opptrer tidlig i karrieren. En tredjedel av de rapporterte hendelsene forekom i de første fem årene av vedkommendes yrkeskarriere og to tredjedeler mer enn ti år før tidspunktet for studien (ibid: 433). Dette tyder på at det første møtet med en traumatisk hendelse blir stående som det klareste minnet selv om man opplever liknende ting senere, noe som også rapporteres av flere av respondentene (ibid: 433). En mulig forklaring er at det dreier seg om herding – at de første årenes eksponering gjør de politiansatte mindre mottakelige, og at de tar i bruk metoder for å beskytte seg mot overveldende inntrykk (ibid: 433). Alternativt kan det være at de politiansatte utvikler strategier som hjelper dem å gjennomarbeide situasjonene på en bedre måte, slik at tilsvarende hendelser faktisk ikke oppleves som like traumatiske senere (ibid: 434). I det følgende har jeg tatt utgangspunkt i at metoder for å beskytte seg mot inntrykk og strategier for å bearbeide inntrykk i etterkant kan samles under det felles begrepet mestringsstrategier.

Mestring i politiet er både kollektivt og individuelt betinget: “An individual officer’s reaction to a stressful situation may be affected by what the police organization expects of its officers and by the individual’s defense mechanisms” (Karlsson 2005: 14). I min tilnærming til problemstillingen jeg har skissert ser jeg disse faktorene i sammenheng med hverandre og hevder at den enkelte politiansatte søker støtte i profesjonen for å håndtere belastningene ved uttransport. Jeg argumenterer for at mestringsstrategiene ikke oppstår i et vakuum, men at de er kollektive verktøy som de politiansatte tilegner seg i profesjonsfellesskapet. Med andre ord flytter jeg spørsmålet om mestring over i det sosiologiske domenet. Utgangspunktet for min tilnærming er ikke å analysere mestringsstrategiene til de politiansatte i psykologiske termer, men å forstå dem som redskaper i profesjonsutøvelsen innenfor de strukturelle rammene av politiet som profesjon.

1.1.2 Avgrensning og operasjonalisering

Det å utvikle problemstillinger kan beskrives som å pendle mellom teori og empiri (Grønmo 2004: 72). Underveis i prosessen med oppgaven har jeg revidert problemstillingen på flere punkter i forhold til den opprinnelige prosjektskissen. Endringene er dels praktisk begrunnet, dels skyldes de at tilnærmingen min til prosjektet har gått i nye retninger som følge av kontakten med feltet. Samtidig har jeg gjort en del valg for å avgrense og operasjonalisere problemstillingen. Avgrensning er et spørsmål om å sette rammer for problemstillingen ved å spisse den og snevre den inn slik at den blir håndterlig, mens operasjonalisering dreier seg om å gjøre det praktisk mulig å utforske problemstillingen. Her vil jeg kort kommentere grepene jeg har gjort for å oppnå et godt empirisk resultat.

Begrepet “politiansatte” blir i denne sammenhengen brukt om politiansatte som jobber med utlendingsfeltet i et politimiljø. Syv av de åtte jeg har intervjuet er politiutdannet, og alle har jobbet med uttransport. I utgangspunktet antok jeg at de politiansattes erfaringer med uttransport ville variere fra sted til sted ut fra forskjeller i hvordan arbeidet på utlendingsfeltet var organisert. Jeg ønsket derfor å rekruttere deltakere fra ulike politidistrikt for å fange opp dette. Imidlertid ble det tidlig klart for meg at omorganiseringen politiet gikk gjennom da Politiets utlendingsenhet (PU) ble opprettet er av større betydning. Dermed rekrutterte jeg halvparten av deltakerne fra særorganet PU og halvparten fra utlendingsavsnittet i ett av landets 27 politidistrikt.

Ved første øyekast framstår uttransport som en ekstrem erfaring på bakgrunn av den latente konflikten og synligheten ved uttransport. Flere av de politiansatte jeg intervjuet understreker imidlertid at hverdagen i arbeidet fortøner seg annerledes for dem enn hva man får inntrykk av i medieoppslag om uttransport. Deltakerne ser ikke nødvendigvis på uttransport som grunnleggende annerledes enn andre situasjoner der politiet bruker tvang for å iverksette vedtak. I framstillingene til de politiansatte representerer uttransport først og fremst en tilspissing av politiets vanlige posisjon mellom loven og publikum. Selv om uttransport medfører spesielle belastninger, ligger det samme prinsippet til grunn som på alle områder der politiets mandat er å være den iverksettende instans.

I utgangspunktet forbandt jeg uttransport hovedsakelig med asylpolitikk. Asylsøkere er imidlertid bare en av gruppene som omfattes av uttransport knyttet til vedtak etter Utlendingsloven. Fenomenet henger sammen med kontroll av migrasjon i vid forstand.

Jeg gikk til materialet med en forventning om at politiansatte som jobber med uttransport ville oppleve et behov for å legitimere det de gjør i arbeidet, ettersom de utfører en kontroversiell arbeidsoppgave som har høy synlighet og er preget av latent konflikt. På bakgrunn av dette antok jeg at legitimering ville være sentralt for mestring blant de politiansatte. Gjennom arbeidet med analysen utledet jeg imidlertid flere ulike strategier for mestring fra materialet. Derfor utvidet jeg problemstillingen til å omfatte et sett av mestringsstrategier som jeg har valgt å kalle henholdsvis normalisering, distansering og legitimering. Innholdet i disse begrepene vil bli utdypet i analysen.

1.1.3 Disponering av stoffet

Formålet med kapittel 1 har vært å gjøre rede for problemstillingen og dermed reise sentrale spørsmål som jeg skal behandle nærmere i det følgende. I kapittel 2 ønsker jeg å kaste lys over det empiriske materialet og analysen av dette gjennom en teoretisk drøfting av begreper, med fokus på profesjon og mulige innfallsvinkler til det å definere profesjon. Her diskuterer jeg politiet som profesjon ut fra en modell over mulige elementer i profesjonalisering, belagt med eksempler fra feltet.

I kapittel 3 tegner jeg opp et bilde av migrasjon og eksklusjon med vekt på hvordan Norges migrasjonskontroll inngår i et felles europeisk mønster. Jeg tar for meg hovedtrekkene ved den norske utlendingsforvaltningen og viser hvordan uttransport har fått prioritet som oppgave for politiet. Deretter bruker jeg kapittel 4 til å gjøre rede for og begrunne de metodologiske valgene jeg har tatt, fra de innledende forberedelsene fram til prosessen med å analysere materialet fra intervjuene.

Analysen blir presentert i tre deler. I kapittel 5 går jeg gjennom materialet med henblikk på hvordan de politiansatte opplever det å jobbe med uttransport, sett i lys av så vel den latente konflikten som synligheten både for klienten og i media. I kapittel 6 analyserer jeg de tre gruppene av mestringsstrategier som de politiansatte bruker for å håndtere belastningene ved uttransport. I kapittel 7 ser jeg på kollegenes betydning for de politiansatte når det gjelder mestring av arbeidet i et profesjonsfellesskap basert på delt erfaring og delt forståelse. Konklusjonen i kapittel 8 bruker jeg til å samle de teoretiske, empiriske og analytiske trådene fra de foregående kapitlene. Her forsøker jeg så langt det er mulig å svare på spørsmålene som ble reist i problemstillingen.

2. Profesjon i politiet

Politiet er uløselig knyttet til staten. Uten å si noe om innholdet i statens aktivitet kan vi definere staten som et differensiert sett av institusjoner og personell der politiske relasjoner følger linjer fra og til et sentrum og dekker et territorialt avgrenset område der staten utøver autoritativ, bindende lovgivning med støtte i noen grad av organisert fysisk makt (Mann 1993: 55).

Det statlige voldsmonopolet, der bruk av makt bare er legitimt om staten tillater eller beordrer det, kan betraktes som et essensielt trekk ved den moderne staten (Weber [1964] 1966: 156). Man kan skille mellom fire nivå av statlig maktutøvelse innad i landet: første trinn består i forsoning, mekling og overtalelse, andre trinn er “policing”, paramilitær aktivitet utgjør tredje trinn og militæret er fjerde trinn (Mann 1993: 403). Etersom politiet fungerer som en forlengelse av staten, blir det forutsatt at det har en legitim basis i borgernes interesser: “The exercise of final authority receives its legitimacy from the citizens” (Käyhkö 2003: 4).

Politiet kan betraktes på flere nivå – som institusjon, organisasjon og profesjon. I det følgende vil jeg legge vekt på en forståelse av politiet som profesjon og drøfte de politiansattes opplevelse av profesjonstilhørighet overfor politiet.

2.1 Profesjoner og profesjonalisering

Både profesjon og profesjonalisering er begreper som brukes om særlige strukturelle trekk ved organiseringen av arbeid i moderne komplekse samfunn (Jackson 1970: 19). En utbredt antakelse er at en profesjon er noe mer enn et yrke, samtidig som et yrke kan bli til en profesjon via stadier i en prosess, med andre ord at det skjer en profesjonalisering. Her vil jeg presentere noen perspektiver på dette og drøfte profesjon som ramme for politiets virksomhet.

Litteraturen om profesjoner og profesjonalisering kan grovt sett deles inn i to hovedgrupper (Macdonald 1995). Den ene tilnærmingen handler om å identifisere trekk ved en profesjon eller å skille en profesjon fra en ikke-profesjon, mens den andre er mer prosessorientert og legger vekt på å beskrive en utvikling (Jackson 1970: 22). Enkelte har dessuten forsøkt å operasjonalisere kjennetegn ved idealtypiske profesjoner for å komme opp med målbare indikatorer på profesjonalisering som prosess og slik ta både kjennetegn og prosesser i betraktning (Johnson [1972] 1977: 27-28). Det vi kaller profesjon er imidlertid ikke en stabil

eller entydig størrelse: “It is the historic product of a struggle which, at the heart of a system, divides amongst themselves those who try to control the processes of production underlying the system, and who strive to put forward a particular definition of these activities” (Jackson 1970: 138).

Også begrepet profesjonalisering kan forstås på ulike måter. En mulighet er å ta utgangspunkt i endringer av arbeidslivsstrukturen, der utvidelse av eksisterende yrkesgrupper eller framvekst av nye fører til en økning i antallet profesjonsutøvere. Alternativt kan man legge vekt på en utvikling der det blir flere yrkesorganisasjoner som forsøker å regulere rekruttering og praksis innen et bestemt yrke. Profesjonalisering kan dessuten betraktes som en kompleks prosess der et yrke kommer til å framvise det man antar å være sentrale kjennetegn på profesjonsstatus. Endelig kan profesjonalisering fortolkes som en forhåndsbestemt sekvens av hendelser, der et yrke går gjennom forutsigbare stadier av organisasjonsendring fram mot et sluttstadium av profesjonalisme (Johnson [1972] 1977: 21-22).

2.1.1 En anvendt definisjon

En klassisk definisjon av profesjonsutøvere er at dette er høyt utdannede arbeidstakere som står i en bestemt relasjon til vitenskapen og dessuten til klienter (Eckhoff 1967: 304). Her vil jeg kort se på implikasjonene av å anvende en slik definisjon på politiet.

Høy utdanning har lenge vært oppfattet som sentralt for profesjonsdannelse. Det å definere en profesjon som “en akademisk utdannet yrkesgruppe” med eksempler som leger, prester, jurister, ingeniører og lektorer er nært knyttet til en forståelse av vitenskap som alle fag det undervises og forskes i ved universitet og høyskoler (Eckhoff 1967: 304). En slik definisjon blir imidlertid utfordret av en utvikling der høyere utdanning er blitt mer utbredt og dermed i mindre grad fungerer som en distinksjon. Det blir i dag tatt opp flere studenter enn før, og disse studentene rekrutteres fra bredere lag. Samtidig foregår en formalisering av opplæring på en rekke områder, slik at høyere utdanning som kategori i seg selv blir utvidet. Med tiden kan dette føre til at flere yrker med formell opplæring på høyskolenivå vil stille krav om profesjonsstatus, samtidig som det svekker betydningen av høyere utdanning som profesjonsmarkør.

Eksplisjonen i høyere utdanning har gitt flere grupper mulighet til å oppnå profesjonsstatus, og dette kan ha bidratt til en mer kritisk holdning til ulike yrkesgruppers krav om en slik posisjon fra 1960-årene og utover:

The expansion of education and communication diminished the sense of awe toward occupations distinguished by their higher knowledge, while the related growth of advanced education fostered attempts of new occupational groups to acquire professional status, but at the same time built frustration into such attempts at collective status improvement because it vastly increased competition (Rueschemeyer 1983: 40).

I et perspektiv som dette kan økt profesjonalisering av samfunnet i siste instans føre til en devaluering av profesjonene. “Det er blitt flere profesjoner og de har fått flere oppgaver. Dermed reduseres paradoksalnok deres status og prestisje. Det som alle er, eller har, har liten verdi” (Eriksen 2001: 29). Et kjennetegn ved profesjonsutøverne sies imidlertid å være at de “står i et særlig forhold til vitenskapene for så vidt som de er utdannet ved anstalter hvor det drives vitenskap, og for så vidt som de utnytter den viten de har fått der i sin praktiske virksomhet” (Eckhoff 1967: 304). For profesjonen blir vitenskapen en leverandør av premisser for avgjørelser – både faktiske premisser i form av “alle slags utsagn om fysiske og psykiske tilstander, begivenheter og prosesser, kausalsammenhenger, etc.” og verdipremisser som er normative av karakter (ibid: 305).

Nettopp det å legitimere sine egne beslutninger er sentralt i profesjonsutøvelsen. “Det forventes av profesjonsutøverne at disse avgjørelser ikke skal treffes i hytt og vær, men at de skal være rasjonelle avgjørelser som kan *begrunnes*” (ibid: 305). Som i spørsmålet om høyere utdanning som profesjonsmarkør er det diskutabelt om profesjonene i dag har en eksklusiv tilknytning til vitenskapen, ettersom samfunnet som helhet synes å bli akademisert. I politiets tilfelle kan imidlertid diskursen om kunnskapsbasert politiarbeid, fokus på kompetanseheving gjennom etter- og videreutdanning og opprettelsen av et masterprogram i politivitenskap tyde på at vitenskapens rolle som premissleverandør er blitt styrket snarere enn svekket av denne utviklingen.

Det vi forstår som profesjonskamp kan fortolkes som et uttrykk for at ulike profesjoner konkurrerer om å gjøre de samme oppgavene. Klientene er grunnlaget for profesjonens eksistens, noe som driver profesjonene til å konkurrere om klientgrupper i et forsøk på monopolisering (Eckhoff 1967: 311). Klienter kan defineres som “de personer som mottar tjenester av profesjonsutøverne eller som er undergitt deres avgjørelsesmyndighet” (ibid: 304). Om vi bruker politiansatte som jobber med uttransport som eksempel, kan flere grupper regnes som profesjonsutøvernes klienter i denne sammenhengen. Publikum forutsettes å

være den legitime basis for politiets mandat. Instansene i utlendingsforvaltningen har fattet vedtakene politiet skal iverksette. De som skal uttransporteres er omfattet av politiets myndighetsutøvelse.

Spennvidden i disse eksemplene illustrerer at profesjonsutøvere kan ha ulike idealtypiske relasjoner til klientene: *kontrollrelasjoner* der noen er underlagt profesjonsutøverens autoritet, som i forholdet mellom lovbrytere og rettspersonell; *bytterelasjoner* der profesjonsutøveren har en oppdragsgiver og/eller er ansatt i en virksomhet og får betalt av klienten for å gjøre jobben sin, eller *hjelperelasjoner* som i møtet mellom sosialarbeider og klient (ibid: 313). I denne sammenhengen vil jeg fokusere på forholdet mellom den som uttransporteres som profesjonsutøver og den som blir uttransportert som klient. Politiet synes først og fremst å ha en kontrollrelasjon til de som skal uttransporteres: vedkommende må rette seg etter politiets anvisninger, de politiansatte har anledning til å bruke tvangsmidler overfor klientene, og det foreligger et vedtak som skal iverksettes.

2.2 Politiet som profesjon

Det er rom for å diskutere hvorvidt politiet er en profesjon eller ikke. Enkelte yrkesgrupper viser tegn til profesjonsdannelse uten at det foreligger konsensus om å betrakte dem som fullverdige profesjoner, og dette kan til en viss grad også sies om politiet. Universitets- og høyskolebaserte yrker med noe lavere utdanningsvarighet omtales gjerne som semiprofesjoner (Korsnes et al. 1997: 247). I det følgende har jeg imidlertid forutsatt at politiet med rimelighet kan betraktes som en profesjon. Dette vil jeg begrunne nærmere gjennom en drøfting med utgangspunkt i Harries-Jenkins (1970), som knytter profesjon til en abstrakt modell med et kontinuum for profesjonalisering, basert på antatt essensielle attributter ved profesjonsatferd. Ved å utforske den dynamiske prosessen der en bestemt organisasjon nærmer seg den abstrakte modellen, vil man da kunne si noe om hvor profesjonalisert den valgte yrkesgruppen er i forskjellige henseender (Jackson 1970: 57).

Grunnlaget for modellen til Harries-Jenkins er en kombinasjon av definisjoner fra andre teoretikere og kriterier utledet fra en forberedende undersøkelse av ulike yrkesgrupper og organisasjoner. Resultatet av syntesen er en modell for komponenter ved profesjonalisering som består av elementene struktur, kontekst, aktivitet, utdanning, ideologi og atferd. Hvert av disse punktene kan igjen differensieres i underelementer (Jackson 1970: 58-59). Her vil jeg drøfte politiet som profesjon i en norsk kontekst med utgangspunkt i den ovenstående

modellen. Jeg følger ikke modellen slavisk, men har valgt å strukturere diskusjonen ut fra de seks hovedelementene gjennom å belegge de forskjellige momentene med eksempler fra politiet og trekke inn annen teori der dette er relevant.

Det knytter seg en del utfordringer til denne framgangsmåten. Man kan ikke ukritisk bruke en modell som “sjekkliste” for å identifisere en profesjon ut fra om visse kjennetegn er til stede eller ikke (Johnson [1972] 1977: 27). Forsøk på å sette opp en uttømmende liste over trekk ved profesjoner vil lett få et vilkårlig preg, og om modellen mangler et teoretisk rammeverk kan man i praksis ta med eller utelate kjennetegn uten nærmere refleksjon eller begrunnelse (ibid: 24-25). Det kan også reises innvendinger til tanken om at det går an å slå fast hvorvidt profesjonalisering har funnet sted i et gitt tilfelle, da en prosess som dette er et dynamisk fenomen (Jackson 1970: 67).

Disse motforestillingene illustrerer at det ikke finnes noen uproblematisk og allmenngyldig definisjon av profesjon eller profesjonalisering: “The word ‘profession’ is routinely used by diverse occupations to claim privileges. No definitions will apply equally to all of them (...) and to the different countries” (Mann 1993: 564). Når jeg likevel har brukt perspektivet fra Harries-Jenkins som skjelett for en drøfting av politiet som profesjon, er det med de viktige forbeholdene som er implisert i det foregående.

2.2.1 Struktur

Det strukturelle elementet i modellen til Harries-Jenkins kan brytes ned i spesialisering, sentralisering og standardisering. Disse tre underelementene synes alle å være relevante i en politisammenheng.

Spesialisering i form av differensiering i yrker er et aspekt ved arbeidsdelingen i samfunnet (Jackson 1970: 21). Opprinnelig var det en av hærens oppgaver å opprettholde den rådende orden innad i landet. Da politiet vokste fram som en distinkt gruppe med ansvar for dette, markerte det begynnelsen på det moderne politiarbeidet. Dette kan defineres som å bekjempe lovbrudd og uroligheter ved hjelp av en disiplinert styrke som besitter enkle våpen uten å gripe til militærmakt (Mann 1993: 403). Et sentralt trekk ved europeiske statsapparater på 1800-tallet var framveksten av kommunale, regionale og nasjonale politistyrker med sterke organisasjoner, som stod til ansvar overfor sivile myndigheter (ibid: 404). Her ser vi

konturene av politiet slik vi kjenner det i dag, en profesjon som har monopol på å håndheve lovverket innad i landet gjennom legitim bruk av tvangsmidler.

Profesjonsbegrepet forutsetter en grensedragning mot andre yrkesgrupper, da profesjonen ikke bare defineres gjennom det man er og gjør, men også det man *ikke* er eller gjør. Politiansatte som jobber med utlendingsfeltet er for eksempel ikke saksbehandlere i utlendingsforvaltningen, men fungerer som iverksettende instans i forhold til vedtak derfra. I et samfunn med sterk spesialisering av oppgaver er det å stole på andres kompetanse en forutsetning for at samfunnet kan fungere: “Denne tilliten er møysommelig bygd opp gjennom ulike formelle utdannings-, kvalifikasjons- og sertifiseringssystemer” (Eriksen 2001: 30). Erfaringen med gjennomføring av uttransport som finnes i så vel PU som politidistriktene er unik for politiet, da ingen andre enn politiansatte utfører denne oppgaven. Den spesialiserte arbeidsdelingen skaper relasjoner der gjensidig sosial og økonomisk avhengighet opptrer side om side med sosial avstand, ettersom det å være avhengig av andres ferdigheter reduserer den delte erfaringen og den delte kunnskapen (Johnson [1972] 1977: 41).

Samfunnsendringer fører til at også eksisterende profesjoner blir gjenstand for differensiering (ibid: 26). Spesialisering foregår altså ikke bare *mellom* profesjoner, men også *innad* i profesjoner, der man ofte kan se eksempler på kompleks arbeidsdeling (Jackson 1970: 29). Politiet får eksempelvis stadig flere oppgaver, og det er ikke mulig for hver enkelt politiansatt å sette seg inn i alle de nye fagfeltene på samme detaljnivå. Kunnskap om bestemte saksfelt blir samlet i avsnitt og arbeidsgrupper, som PU med sin sentrale rolle i politiets arbeid på utlendingsfeltet: “PU skal være et kompetansesenter for norsk politi på vårt fagområde. Vi bygger opp denne kompetansen i organisasjonen. På dette området har vi mer å tilføre” (PU 2005a: 3).

Spesialiseringen av oppgaver som kommer til uttrykk i PUs rolle som særorgan vil ikke nødvendigvis være like framtrædende hos utlendingsavsnittet i et politidistrikt. Et politidistrikt er en organisasjon med en rekke forskjellige arbeidsområder og mange generalister i staben, der PU i sin helhet er viet til spesialisert arbeid på utlendingsfeltet. Også generalistene må imidlertid forholde seg til dette arbeidsområdet, som synes å bli stadig mer aktuelt. En utfordring for PU er derfor å formidle sin spesialiserte kunnskap til andre enheter i politiet, noe PU blant annet har ivaretatt gjennom å arrangere faglige forum for deltakere fra både særorgan og politidistrikt: “For å bekjempe ulovlig opphold, må hele den norske politietaten

jobbe sammen. PU kan ikke løse problemene alene, og det var heller ikke meningen da særorganet ble opprettet” (PU 2006: 2).

Spesialisering kan også peke ut over profesjonens grenser. Når det gjelder uttransport, er det mulig at enkelte oppgaver som i dag utføres av politiet på sikt kan bli satt ut til eksterne aktører. I Sverige har Migrationsverket overført det praktiske ansvaret for gjennomføring av uttransport til Transporttjänsten, som er underlagt det statlige organet Kriminalvården og utfører transporter av ulik karakter innenlands og utenlands for politiet, Migrationsverket og kommunene (Kriminalvården 2007). I norsk sammenheng kan framveksten av en ny stillingskategori i politiet, nærmere bestemt transportledsagere, tolkes som kimen til en liknende utvikling. I 2003 mottok Justisdepartementet et forslag fra firmaet Nordisk Beredskap, en privat aktør som hevdet å kunne avlaste politiet gjennom å drive billig uttransport av asylsøkere i samarbeid med et flyselskap (NRK Trøndelag 21.10.03). Forslaget fikk imidlertid ikke gjennomslag hos departementet. Da PU kort tid etter ble opprettet som et ledd i satsningen på uttransport, lettet det noe av presset på politiet når det gjaldt å effektivisere tiltakene. I Soria Moria-erklæringen heter det for øvrig at den rød-grønne regjeringen vil “gå imot privatisering av myndighetenes strengeste tvangsutøvelse og ikke konkurranseutsette politi- og fengselsvesen” (Regjeringen 2005).

Sentralisering innebærer at en gruppe arbeidstagere blir underlagt direktivene til en sentral instans som har tilsyn med hvordan man utfører aktiviteter. Det daglige ansvaret kan gjerne delegeres til instanser som er underlagt den sentrale strukturen. I alle tilfelle sikrer det hierarkiske mønsteret at periferien responderer på instruksjoner fra sentrum (Jackson 1970: 88). Måten direktiver blir formidlet på i et slikt hierarki kan forsterke sentraliseringen ved at kommunikasjonskanalene også blir “lines of authority” (ibid: 89). Politiet som organisasjon har tradisjonelt vært preget av det som gjerne kalles en ordrekultur, med klare kommandolinjer som blir særlig relevante i tilspissede situasjoner:

Et av politiets særtrekk er at det vil finnes situasjoner der det er absolutt nødvendig at lederen har en autoritet som følges med 100 prosent lojalitet av de undergitte. Dette vil særlig være situasjoner der liv og helse står på spill. Men vel så viktig vil autoritet og lojalitet være i situasjoner som kan utvikle seg slik at liv og helse kan settes på spill. I slike situasjoner bør det ikke være tvil om at ordre skal gis og følges. De eneste unntakene bør være når lederens ordre klart er utenfor lovens rammer. (Strand og Thomassen 2000: 33)

Standardisering er i denne sammenhengen definert som “the control of non-occupational behaviour”, ofte i regi av profesjonsforeninger (Jackson 1970: 58). Profesjonsforeningene kan

anta mange former. Rigid kontroll over medlemmene blir i noen tilfeller underbygd av muligheten for rettslige sanksjoner mot medlemmer dersom de handler på måter som er upassende for profesjonen. Hensikten med denne formen for kontroll er å sikre publikums oppslutning om spesielle privilegier for profesjonen det gjelder: “[It] legitimizes the expectation that the higher the status and the greater the degree of professionalization, the greater the obligations and the severer the punishment for failing to meet those obligations” (ibid: 67).

Det normative grunnlaget for standardisering sammenfaller med det jeg senere skal omtale under betegnelsen profesjonskodeks, men det som blir ivaretatt gjennom standardisering må ikke forveksles med profesjonskodeksen i seg selv (ibid: 67). Standardisering innebærer derimot at profesjonsforeningen treffer tiltak for å kontrollere profesjonens omdømme utad om det blir truet av handlingene til enkelte profesjonsutøvere. Der Politiets Fellesforbund hovedsakelig fungerer som en fagforening, kan et organ som Spesialenheten for politisaker hevdes å ha en standardiserende funksjon. Den uttalte funksjonen til Spesialenheten er å ivareta [publikums] behov for å bli hørt og tillit til håndtering av sakene samt å sikre “stabile indre forhold” i tilfeller der politiet anklages for straffbare forhold og i tilfeller der noen dør eller blir alvorlig skadet i politiets varetekt eller som følge av politiets tjenesteutøvelse: “Spesialenhetens hovedoppgave er å etterforske, påtaleavgjøre og iretteføre saker der ansatte i politiet og påtalemyndigheten er anmeldt for å ha begått straffbare handlinger i tjenesten” (Spesialenheten for politisaker 2007). Rollen som forvalter av politiets omdømme kommer tydelig til uttrykk i Spesialenhetens presentasjon av seg selv, der ønsket om å ivareta politiets legitimitet synes å være kjernen: “Politiet har i kraft av sine oppgaver en rekke maktmidler. Uten tilstrekkelig kontroll med bruken av disse, vil retten til bruk av makt kunne bli en trussel mot rettssikkerhet og demokrati” (ibid).

2.2.2 Kontekst

Det kontekstuelle elementet hos Harries-Jenkins (1970) dreier seg om trekk ved profesjonen som varierer ut fra spesifikke, lokale og partikulære forhold. Det kontekstuelle elementet påvirker andre komponenter i modellen, og vil derfor ha betydning for hvordan profesjonen utvikler seg. Å være politiansatt i dag har andre implikasjoner enn det å være politiansatt eksempelvis på 1980-tallet, og det å være profesjonsutøver i et særorgan som PU er noe annet enn å være profesjonsutøver i utlendingsavsnittet ved et politidistrikt. Tilgangen på ressurser som stab, bygninger og materiell vil variere ut fra størrelsen på bevilgningene til politiet, som

igjen er gjenstand for diskusjon under budsjettbehandlinger på Stortinget. Samtidig vil stabens sammensetning endre seg i takt med endringer i utdanning og – hovedsakelig for de sivile stillingenes vedkommende – svingninger på arbeidsmarkedet. Kontekst handler også om grupperelasjoner, der kollegafellesskapet kan være en måte å konsolidere profesjonsidentitet på.

2.2.3 Aktivitet

“Vi gjør ikke bare jobben vår ... vi gjør så mye mer”, het det da politiet presenterte seg selv i et hefte som gikk ut til alle landets husstander (Politidirektoratet 2003: 42). Dette synes å være betegnende for hvordan politiet søker å framstå overfor publikum: “Første linje og siste skanse. Politiet – for lov og orden, trygghet og livsutfoldelse” (ibid: 43). Kan det være slik at profesjoner skiller seg fra andre yrker ved sin overlegne serviceorientering og vilje til selvpoppofrelse, og at et slikt filantropisk prosjekt er målet for aktiviteten til en profesjon? Man bør aldri ukritisk utrope altruisme til et sentralt kjennetegn ved en profesjon, ettersom retorikken om å tjene fellesskapet også fungerer som en legitimering av profesjonsprivilegier (Johnson [1972] 1977: 25). Det å innarbeide profesjonsutøvernes egen definisjon av seg selv i tilsynelatende nøytrale kategorier vil dermed gi problemer med å skille mellom ulike analysenivå: “Unquestioningly to accept the professional code as a sociological law is, to say the least, premature, as it is to assume that the application of the codes is uniform in its beneficial consequences for different sections of the community” (ibid: 25). Dette bringer oss tilbake til spørsmålet om politiets forhold til staten som håndhever av lovverket. Politiet er i statens ærend også ved uttransport, men vedtakene som iverksettes oppleves ikke på samme måte av alle grupper i samfunnet.

I en funksjonalistisk forståelse av profesjon vil profesjonsutøvernes forpliktelse overfor en serviceetikk være ett av de sentrale elementene i forhandlinger om profesjonsprivilegier og profesjonsautonomi. Imidlertid kan det hevdes at privilegier basert på profesjon ligner dem som tilfaller enhver gruppe med en høy posisjon i det stratifiserte systemet, og at de har samme basis i maktressursene ulike grupper henter fra sin posisjon i den samfunnsmessige arbeidsdelingen (Rueschemeyer 1983: 44).

Som del av politiet er den enkelte politiansatte medlem i et fellesskap av profesjonsutøvere. Individets rolle i denne sammenhengen er å opptre som en verdig representant for politiet som profesjon. Opptakskravene til PHS kan være en indikasjon på dette. De formelle kravene

omfatter en del objektive størrelser som blant annet plettfri vandel, generell studiekompetanse fra videregående utdanning og at man har bestått den fysiske testen. Samtidig kreves det imidlertid at man har “nødvendig modenhet og personlig skikkethet for tjeneste i politi- og lensmannsetaten”. I totalvurderingen ser man også på muntlig og skriftlig framstillingsevne, vurderer om søkeren er “motivert og reflektert i forhold til politirollen” og om vedkommende utviser “modenhet, herunder empati og vurderingsevne” (Politihøgskolen 2007). I politiet legger man stor vekt på evnen til å snakke med folk i vid forstand og omgås mennesker med ulik bakgrunn (Fielding 1984: 575-577). Den enkelte politiansatte forventes altså å bruke sine personlige egenskaper i profesjonsutøvelsen.

2.2.4 Utdanning

En antakelse som knyttes til profesjoner er at de kontrollerer spesialiserte kunnskapsområder som angår alle, men der bare noen få kan bli eksperter (Jackson 1970: 7). Krav om å bli anerkjent som profesjon understøttes gjerne av påstander om å besitte en bestemt kunnskap og teknikker som er utledet av den (ibid: 28). Mange fortolkninger av profesjon legger særlig vekt på kunnskapselementet: “Professions are knowledge-based occupations and therefore the nature of their knowledge, the socio-cultural evaluation of their knowledge and the occupation’s strategies in handling their knowledge base are of central importance” (Macdonald 1995: 160). Spørsmålet om hvordan profesjonene bruker kunnskap for å beskytte sine egne privilegier er sentralt i et kritisk perspektiv på profesjon. Forstått på denne måten er kunnskap grunnlaget for å utøve kontroll: “Bureaucratic administration means fundamentally the exercise of control on the basis of knowledge. This is the feature of it which makes it specifically rational.” (Weber [1964] 1966: 339)

Fram til 1992 foregikk politiutdanningen i Norge ved Politiskolen. Overgangen fra etatskole til opprettelsen av Politihøgskolen framstår dermed som en dramatisk endring med hensyn til profesjonen (ibid: 206). Med opprettelsen av PHS ble profesjonsutdanningen for politiet en del av høgskolesystemet; samtidig fikk elevene status som studenter, og deres tilknytning til politietaten ble løsere (Ot.prp. nr. 61 (2003-2004): 5). Ved den gamle Politiskolen ble elevene ansatt i politiet ved opptak og fikk lønn under utdanning, samtidig som de hadde tjenesteplikt i politietaten etter gjennomført opplæring; i dag er situasjonen endret: “Som studenter ved Politihøgskolen, må de selv finansiere utdanningen, og de kan først bli tilsatt i politi- og lensmannsetaten etter bestått eksamen” (Ot.prp. nr. 61 (2003-2004): 26). Med andre ord har man ikke nødvendigvis det samme 1:1-forholdet mellom utdanning og yrkesliv. I tillegg til å

utdanne framtidige politibetjenter har PHS en forskningsavdeling så vel som et masterprogram i politivitenskap. Masterstudiet er begrunnet med et ønske om å “møte behovet for høyere analyse- og forskningskompetanse innen politiet” (Politihøgskolen 2005: 2). Denne satsningen føyer seg inn i en generell utvikling der høyskoler og universitet nærmer seg hverandre. Bestemmelser om forskningsbasert undervisning og innføring av felles stillingsstruktur i høyere utdanning har bidratt til akademisering av profesjonsutdanninger i høyskolesektoren (Kyvik 2002: 120). Tidligere toårige utdanninger blir utvidet til treårige, laveregradsutdanninger bygges ut med tilbud på masternivå og PhD-programmer, universitetsfag og -utdanninger blir introdusert i høyskolesektoren samtidig som man utvikler forskningsvirksomheten og legger sterkere vekt på teori i yrkesutdanningene (ibid: 61). Enkelte faktorer virker imidlertid dempende på en slik utvikling: “Både statlige signaler om bevaring av profesjonskulturen og rammeplaner som understreker profesjonsutdanningenes yrkesorientering, setter grenser for denne gradvise akademiseringsprosessen” (ibid: 120).

Man kan tydelig spore en kompetansediskurs innen politiet, noe som blant annet kommer til uttrykk i studieplanen for masterprogrammet ved PHS. “Polivitenskap er forskningsbasert kunnskap om politiet som samfunnsinstitusjon, og om politiets virke og møte med samfunnsmessige utfordringer” (Politihøgskolen 2005: 2). Dette framstår som et uttrykk for profesjonstenkning, ettersom akademiseringsprosessen styrker gruppens karakter av profesjon og underbygger profesjonens posisjon i samfunnet:

The setting of the training process within the environment of an academic community with primary concerns in the dispassionate profession of knowledge itself serves to extend the range of legitimation, to add lustre and supra-authority to the ideals of detachment, public rather than self-interest, service to an ideal and ethic (Jackson 1970: 4-5).

I tilknytning til profesjoner opptrer en forståelse av vitenskap som premissleverandør for avgjørelser så vel som noe man gjør bruk av i den praktiske profesjonsutøvelsen (Eckhoff 1967). Kunnskap skal danne grunnlaget for handling: “Kunnskapsstyrt politiarbeid innebærer systematisk og metodisk innhenting av relevant informasjon og kunnskap som analyseres med det formål å kunne treffe velbegrunnede strategiske og operative beslutninger” (Politihøgskolen 2005: 2). Utdanningsinstitusjonen blir trukket fram som viktig for politiet i en ny tid. “Dagens kunnskapssamfunn fordrer ikke bare at man må forholde seg til ny kunnskap, men også forholde seg kritisk til en raskt voksende kunnskapsmengde” (Strand og Thomassen 2000: 186).

Det foregår i dag utstrakt etter- og videreutdanning av politiansatte, og her blir utdanningen spesialisert i forhold til fagområder. Blant annet har PHS tematisert sine tilbud på dette området i forhold til ulike fagfelt (Strand og Thomassen 2000: 205). Flere av de politiansatte fra materialet understreker for øvrig det politifaglig interessante ved arbeidet på sitt spesifikke område, og framhever utlendingsfeltet som utfordrende og spennende på bakgrunn av at det er i stadig utvikling. Dette kan ses i sammenheng med kompetansediskursen som preger politiet.

Samtidig er det mulig at opplevelsen av profesjonstilhørighet i politiet blir svekket som følge av økt spesialisering i utdanningen. Et eksempel på dette kan være at politiansatte som jobber med saker innen utlendingsfeltet på sikt vil bli tettere knyttet til det spesialiserte feltet som sådan enn til politiet som profesjon. I sin tur kan det medføre at de politiansatte i framtiden får en sterkere oppgaveloyalitet der de prioriterer egen faglig utvikling og karriere over den tradisjonelle lojaliteten til organisasjonen hvor de er ansatt (Strand og Thomassen 2000: 34).

2.2.5 Ideologi

Det ideologiske elementet synes svært relevant i politisammenheng. Personlig engasjement dreier seg om i hvilken grad individet aksepterer profesjonens kollektive krav, jobber innenfor dens normerte grenser for atferd og aksepterer ideologiene som råder i profesjonen (Jackson 1970: 77).

Opplevelse av gruppeidentitet kan i politiets tilfelle bunne i en viss homogenitet. Både seleksjon til politiyrket, felles utdanning og liten grad av utveksling mellom politietaten og det øvrige arbeidslivet har vært nevnt som viktige faktorer for profesjonsidentitet i politisammenheng (Strand og Thomassen 2000: 205). Samtidig er det ikke slik at alle politiansatte har politiutdanning. Tar vi PU som eksempel, hadde litt under halvparten av staben politiutdanning fra Politiskolen eller PHS pr. 01.08.06 (personlig kommunikasjon i telefonsamtale, 31.07.06). Imidlertid er det mulig at politiet kompenserer for at staben har sammensatt utdanningsmessig bakgrunn gjennom bevisste grep for å utvikle en felles profesjonsidentitet som politiansatt. Delt forankring i Politiets Fellesforbund (PF) kan være et eksempel på dette. Som største fagorganisasjon i politi- og lensmannsetaten har PF ca. 11 300 medlemmer. Forbundet organiserer politiansatte av alle kategorier, og både politiutdannet og sivilt personell er representert i forbundsstyret: "Tilsatte i politi- og lensmannsetaten arbeider for de samme målsettinger, og på arbeidsplassene foregår det tette arbeidsrelasjoner mellom

[gruppene]. Vi mener derfor det er naturlig å stå samlet i ett forbund” (Politiets Fellesforbund 2007).

Gruppekultur forekommer ikke bare i profesjoner, men man kan trekke et skille mellom den ordinære gruppekulturen på en arbeidsplass som et resultat av interaksjon og gruppekulturen i profesjoner, som springer ut av yrkesgruppens ideologiske verdier (Jackson 1970: 78-79). I profesjoner vil gruppekulturen ha karakter av en innforstått utveksling mellom noen som har samme overordnede mål og går inn for å bekrefte sin oppfatning av profesjonen de tilhører: “A high degree of professionalization is associated with the belief of the group that the service it renders to the remainder of society is for the good of the whole, and that withdrawal of the service would cause immeasurable harm” (ibid: 79).

Profesjonssosialisering kan oppfattes som en forhandling mellom struktur og individ. Det å bli eksponert for profesjonskulturen tidlig i sosialiseringsprosessen fremmer tilknytning (Fielding 1984: 584). Politiansatte som er utdannet ved PHS eller ved den gamle Politiskolen vil naturlig nok ha store deler av sin profesjonssosialisering derfra. I arbeidslivet kan både kontakten med overordnede og det indre livet i kollegafellesskapet være kilder til profesjonssosialisering for politiansatte av alle kategorier. Sosialiseringen av de politiansatte omfatter ikke bare formelle regler og praksiser, men også situert kunnskap og lokale prosedyrer (ibid: 583).

2.2.6 Atferd

All profesjonsaktivitet må ses i forhold til den større sosiale strukturen (Jackson 1970: 49). Politiet er under stadig press for å bekrefte sin egen virksomhet som legitim: “From a conceptual viewpoint, public organisations such as the police have a constant legitimacy problem” (Käyhkö 2003: 2). Ethvert regime vil søke å rettferdiggjøre seg selv ved å appellere til legitimitetsprinsipper (Weber 1971: 88).

Man kan snakke om tre idealtyper for legitim autoritet. Disse vil basere sine påstander om legitimitet på henholdsvis 1) rasjonelt grunnlag eller “a belief in the ‘legality’ of patterns of normative rules and the right of those elevated to authority under such rules to issue commands (legal authority)”, 2) tradisjonelt grunnlag eller “an established belief in the sanctity of immemorial traditions and the legitimacy of the status of those exercising authority under them (traditional authority)” og 3) karismatisk grunnlag eller “devotion to the specific

and exceptional sanctity, heroism or exemplary character of an individual person, and of the normative patterns or order revealed or ordained by him (charismatic authority)” (Weber [1964] 1966: 328). Som profesjon gjør politiet øyensynlig krav på legitimitet i henhold til den første kategorien, altså herredømme i kraft av lover. Forankringen i lovverket er sentral på grunn av politiets posisjon i samfunnet: “Agencies entrusted with provision of services with a high potential for violence, noncompliance, and conflict, view and claim the law as the fount of legitimacy” (Manning 1979: 100).

Profesjonene er avhengige av tillit. Dagens samfunn preges av en granskende holdning til “de personene som innehar stillingene og de prosedyrene og rutinene som eksisterer for kontroll, innsyn og medbestemmelse” (Eriksen 2001: 30). Dette har også konsekvenser for hvordan profesjonene regulerer atferd. I et arbeidsmiljø må individet opptre som en del av gruppen for at den ikke skal gå i oppløsning (Jackson 1970: 83-84). Derfor formulerer man felles kontrollmekanismer. Tatt til sitt ytterste kan de bli formulert som “codes of conduct” (ibid: 83). En slik profesjonskodeks gir medlemmene av profesjonen så vel positive rettigheter som positive forpliktelser, og på grunnlag av disse opptre medlemmet som en del av gruppen (ibid: 103). Dette er spesielt relevant for politiet med sin posisjon mellom loven og publikum. Politiet, og da særlig politibetjentene, er konstant i offentlighetens søkelys (Fielding 1984: 571). Gjennom å respektere kodeksen vil profesjonsutøveren bidra til å opprettholde samfunnets tillit til profesjonen:

En befalingsmyndighets “gyldighet” kan komme til uttrykk i et system av uttrykkelige (avtalte eller dikterte) rasjonale regler, som etterkommes overalt i egenskap av allment forpliktende normer, når den som i henhold til reglene er “kallet” forlanger å bli adlydt. I dette tilfelle legitimerer dette system av rasjonale regler den enkelte myndighetsutøver, og hans makt er legitim for så vidt som den utøves i samsvar med disse regler (Weber 1971: 88).

Formalisering av en kodeks for etisk framferd i arbeidet vil ofte være en del av bestrebelsene på å demonstrere profesjonsstatus. Den skriftlige kodeksen for en profesjonalisert gruppe blir antatt å være mer eksplisitt, systematisk og bindende enn andre, og er dessuten formulert med altruistiske overtoner. I tillegg opptre den sammen med en uskrevet kodeks som har utviklet seg gjennom gruppeinteraksjon over lang tid. Der den skrevne kodeksen regulerer eksterne standarder, altså forholdet mellom profesjonsutøveren og klienten, vil de uskrevne reglene kontrollere interne standarder, med andre ord forholdene innad i gruppen (Jackson 1970: 84-85). Profesjonskodeksen vil i en slik sammenheng ofte være abstrakt og vagt formulert med relativt få forbud og påbud, noe som gir rom for tvetydighet (ibid: 29).

I politiets tilfelle vil serviceerklæringen muligens være det dokumentet som i størst grad gir skriftlig uttrykk for profesjonskodeksen. Da Politidirektoratet lanserte en veileder i etikk for ansatte i politi- og lensmannsetaten, var det ment som et hjelpemiddel for politidistriktene og særorganene i arbeidet med å “skape økt bevissthet omkring emnet yrkesetikk” (Politidirektoratet 2006: 3). Her kommer det fram at de ulike politidistriktene har formulert egne serviceerklæringer ut fra resonnementet om at et “godt kommunisert og synlig verdigrunnlag” vil bidra til “økt trygghet for den enkelte ansatte i arbeidssituasjonen” og “medvirker til å skape tillit og gode relasjoner i forhold til allmennheten/brukerne og samfunnet” (ibid: 5). Det synes også viktig for politiet å kunne vise til en skreven profesjonskodeks: “En levende debatt om behovet for skrevne yrkesetiske retningslinjer for politietaten er en forutsetning for at ledere skal holde seg à jour i et samfunn preget av rask utvikling” (Strand og Thomassen 2000: 181).

2.3 Oppsummering

Politiet er en yrkesgruppe med relativt høy utdanning i form av treårig høgskole som i økende grad henviser til kunnskap som grunnlag for profesjonsutøvelsen. Mye tyder på at politiet er gjenstand for profesjonalisering. Den sterke vektleggingen av utdanning, formuleringen av regler for profesjonsutøvelsen og bestrebelsene på å kontrollere profesjonens omdømme er bare noen av elementene som illustrerer dette.

I forbindelse med uttransport har politiet som profesjon en sterkt spesialisert oppgave. Som iverksettende instans på utlendingsfeltet skal profesjonsutøverne i politiet sette vedtak fra utlendingsforvaltningen ut i praksis uten å ta stilling til saksgrunnlaget. Omfanget av uttransport som oppgave for politiet reflekterer Norges regime for kontroll av migrasjon, som sammenfaller med det større europeiske bildet.

3. Migrasjon og eksklusjon

Innvandringskontroll som fenomen er nært knyttet til den moderne statsdannelsen, som ble kjennetegnet av en tidligere ukjent absolutisme med hensyn til kontroll av grenser (Sassen 1999). Forflytning over grenser i form av migrasjon blir i dag møtt med regimer for kontroll der staten spiller en viktig rolle (Castles og Miller 1998: 93). Uttransport kan fortolkes som et uttrykk for reproduksjon av den moderne orden der rettigheter avhenger av tilhørighet til et nasjonalt fellesskap innenfor et gitt territorium (Walters 2002: 288).

I et slikt perspektiv er uttransport ikke bare et tvangselement knyttet til innvandringskontroll, men også en konstituerende praksis som underbygger en bestemt orden: “In the face of patterns of international migration, deportation serves to sustain the image of a world divided into ‘national’ populations and territories, domiciled in terms of state membership” (ibid: 282).

2.4 Migrasjonskontroll i Norge og Europa

I historisk sammenheng har Europa vært preget av utstrakt intern migrasjon som særlig var knyttet til arbeid, og der ulike lokale og regionale migrasjonsmønstre avløste hverandre over tid (Sassen 1999). De kaotiske forholdene på kontinentet etter 2. verdenskrig markerte en ny æra, da hundretusenvise av fordrevne som ikke kunne repatrieres la ut på vandring (Brochmann og Tjelmeland 2003: 40). Det var likevel ikke før på 1970-tallet at land i nord også begynte å bli berørt av flyktningkriser fra den tredje verden, som fram til da ble absorbert nærmere senderlandene (Brochmann 1997: 55).

Den nye innvandringen til Vest-Europa kan deles inn i tre større bølger. I etterkrigstiden kom yngre enslige menn på jakt etter arbeid, en fase som i Norges tilfelle begynte for alvor på 1960-tallet og varte fram til 1975. Deretter begynte familieinnvandring knyttet til de opprinnelige arbeidsmigrantene. Senere ble flyktninger og asylsøkere en stadig viktigere del av bildet (Brochmann og Tjelmeland 2003: 161). Som i de øvrige vesteuropeiske landene var etterkrigstiden i Norge preget av gjenoppbygging og industrialisering, noe som etter hvert bante vei for import av arbeidskraft i form av såkalte gjestearbeidere (Brochmann 1997: 11). Arbeidsmigrantene ble først oppfattet som temporær reservearbeidskraft som kunne mobiliseres etter behov; imidlertid opparbeidet de seg rettigheter i mottakerlandene (ibid: 42). Den offentlige debatten om innvandring skjøt fart da økonomiske faktorer, nye politiske forhold og utfordring av nasjonale identitetsfølelser bidro til at forståelsen av innvandring dreide fra positiv til negativ (ibid: 11-12).

Da den norske innvandringsstoppen ble innført i 1975, var det først som et midlertidig tiltak for å begrense innvandring fra den tredje verden (ibid: 49). Hovedprinsippene bak innvandringsstoppen ble befestet da den i 1981 fikk status som en permanent forordning. Stoppen var imidlertid ikke total, men åpnet for unntak. Utenlandsk arbeidskraft ble fortsatt rekruttert til sektorer som industri og skipsfart (Brochmann og Tjelmeland 2003: 161-163). Etter begrensningene som ble innført på 1970-tallet er det tre grupper som utgjør

tyngdepunktet i innvandringen til de europeiske landene. I tillegg til sekundærinnvandring gjennom familiegjenforening kommer asylsøkere og såkalte “illegale” innvandrere (Brochmann 1997: 44).

Grensekontroll rettet mot andre lands borgere er i større grad blitt felleseie som følge av integrasjon i Europa, der nedbygging av kontrollen over nasjonale grenser og vektlegging av mobil arbeidskraft på det indre marked er sentrale i EU-samarbeidet. Dette fører samtidig til at medlemslandene mister den nasjonale kontrollen med innvandring fra land utenfor EU (ibid: 14). En forutsetning for den europeiske unionen er at det skjer en harmonisering av landenes politikk med hensyn til innvandringskontroll, anerkjennelse av flyktninger, håndtering av illegale innvandrere og status for andre lands borgere (Sassen 1999: 124).

EU-landene har i stor grad valgt en uformell harmonisering gjennom mellomstatlige avtaler og konvensjoner heller enn å legge feltet under EUs jurisdiksjon gjennom en overnasjonal tilnærming (Brochmann 1997: 15, 90). Et eksempel er Schengen-samarbeidet, som ble initiert i 1985 da Frankrike, Tyskland og Benelux-landene ønsket å opprette et territorium uten indre grensekontroll for å få økt bevegelsesfrihet innad i området (ibid: 94). Senere er Schengen blitt utvidet med en rekke nye medlemsland, og virkefeltet for samarbeidet har ekspandert. Den supplerende avtalen fra 1990 innarbeidet passering av grenser, visumspørsmål, vilkår for innreise og opphold for tredjelandsborgere, politisamarbeid, informasjonsutveksling og plassering av ansvar for behandling av asylsaker (ibid: 95).

Mange av aktivitetene som omfattes av Schengen-avtalen kan fortolkes som en kompensasjon for svekket kontroll av indre grenser i EU-området. Blant annet samkjører Schengen medlemslandenes prosedyrer for overvåkning, kryssing og kontroll av yttergrenser (EU 2007). Registrering av personer i Schengen Information System (SIS), med en database som er felles for landene i Schengen-samarbeidet, medfører at en person som blir utvist fra Norge vanligvis vil bli nektet innreise til hele Schengen-området (UDI 2007c).

For asylsøkere innebærer SIS at myndighetene i Schengen-land kan utveksle informasjon om reiserute, identitet og tidligere framsatte søknader (Brochmann 1997: 96). SISone4all-avtalen fra 2006 innebærer at Schengen-samarbeidet utvides med ni av de ti landene som ble tatt opp i EU våren 2004, og inkluderer disse i dagens utgave av SIS fram til den oppgraderte SIS II skal bli implementert ved utgangen av 2008 (Regjeringen 2006).

3.2 Den norske utlendingsforvaltningen

De siste 20 årene har vi i norsk sammenheng sett utviklingen av et samlet politikkområde som jeg her vil betegne som utlendingsfeltet. Samordningen av flyktningspolitikk og innvandringssspørsmål som skjedde fra siste halvdel av 1980-tallet er å forstå som et politisk signal: “Flyktningspolitikken, som tidligere hadde vært fundert først og fremst i en humanitær tradisjon, ble nå gjenstand for mer ordinær kontrollpolitikk (...) Flyktninger ble gjennom denne administrative omleggingen langt på vei betraktet som innvandrere” (Brochmann og Tjelmeland 2003: 168).

Sentrale instanser på utlendingsfeltet i dag er Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID), Utlendingsdirektoratet (UDI) og Utlendingsnemnda (UNE). Departementet, og da spesielt Innvandringsavdelingen (INN), har et overordnet ansvar. Blant oppgavene til INN er mellomstatlig og internasjonalt samarbeid på området, politikktvikling med hensyn til asyl, visum, familiegjenforening og arbeidstillatelse, samt spørsmål om tilbakevending, retur og ulovlig innvandring (Regjeringen 2007).

UDI er det sentrale utøvende forvaltningsorganet på utlendingsfeltet, som både skal iverksette regjeringens innvandrings- og flyktningspolitikk og være premissleverandør for den videre utviklingen av den (UDI 2007a: 4). Saksbehandling er en sentral oppgave: “UDI skal sørge for regulert innvandring gjennom behandling av søknader om ulike typer oppholds- og arbeidstillatelser, og sikre at flyktninger får beskyttelse gjennom behandling av asylsøknader” (ibid: 6). Avslag på søknader i UDI kan legges fram for Utlendingsnemnda, som skal være en frittstående klageinstans der man kan anke avslag på søknader om asyl, familiegjenforening, oppholds- og arbeidstillatelser og annet (UNE 2006: 4).

I løpet av 2006 søkte ca 5 300 personer om asyl i Norge (UDI 2007d: 16). Samme år ga UDI asylstatus til 16 % av dem som fikk sakene sine realitetsbehandlet. Beskyttelse av “andre flyktningslignende grunner” ble gitt i 20 % av sakene, mens oppholdstillatelse på humanitært grunnlag ble innvilget i 21 % av tilfellene. 43 % av sakene som ble realitetsbehandlet i UDI i 2006 endte med avslag (ibid: 18).

3.3 Uttransport som oppgave for politiet

Uttransport er et uttrykk for håndheving av nasjonale grenser gjennom “the removal of aliens by state power from the territory of that state, either ‘voluntarily’, under threat of force, or forcibly” (Walters 2002: 268). 37 % av de som ble uttransportert fra Norge i 2005 hadde fått endelig avslag etter realitetsbehandling av søknaden, 29 % hadde fått slikt avslag etter behandling av saken etter Dublin II-forordningen¹ og de siste 34 % ble uttransportert etter vedtak om utvisning eller bortvisning (ibid: 22). Felles for alle gruppene er at politiet står for gjennomføring av uttransport.

På begynnelsen av 2000-tallet opplevde politiet at arbeidsmengden på utlendingsfeltet økte som følge av det høye antallet avviste asylsøkere. Ønsket om effektivisering av uttransport ble en politisk prioritet. Politiets utlendingsenhet (PU) ble opprettet som særorgan for politiets arbeid på utlendingsfeltet med virkning fra 1. januar 2004 og var fullt operativ fra 1. juli samme år (PU 2007a). Dette var en følge av regjeringens beslutning fra 2003 om å styrke, effektivisere og samordne politiets arbeid med asyl- og utlendings saker gjennom å opprette en ny nasjonal enhet for dette området (PU 2005a: 15). Mandatet til PU omfatter blant annet et nasjonalt ansvar for å iverksette, koordinere og kvalitetssikre uttransport av personer som ikke har lovlig opphold i Norge (PU 2007b).

UDI beskriver tvungen retur som “nødvendig hvis du har fått endelig avslag på asylsøknaden og ikke reiser hjem frivillig”, og anfører at politiet da henter deg og “sørger for at du blir uttransportert” (UDI 2007e). Instruksene for uttransport omtaler tvangsmessig utreise som en situasjon hvor “utlendingen ikke har innrettet seg etter vedtaket, eller trolig ikke vil gjøre det, slik at pågrepelse eller andre tvangsmidler må benyttes i forbindelse med effektivering av vedtaket” (PU 2005b: 3). Når det blir gitt endelig avslag i en sak, vil vedtaksmyndighetene overlate til politiet å formidle det negative vedtaket til søkeren og sette en utreisefrist. Den som har fått avslag skal i teorien selv ta kontakt med politiet og opplyse om ønsket tidspunkt for utreise før fristen utløper (Politiets Utlendingsenhet 2005: 3). UDI forutsetter at vedkommende reiser ut av landet på eget initiativ, mens politiets oppgave i denne

¹ Førstelandsprinsippet innebærer at det første landet der en potensiell asylsøker setter sin fot eller som utsteder visum til vedkommende har ansvaret for å behandle søknaden. En asylsøker som har stoppet i Tyskland på vei til Norge vil i de fleste tilfeller ikke få sin søknad realitetsbehandlet her, men sendes i stedet tilbake til Tyskland i medhold av Dublin II.

sammenhengen er å påse at utreisefristen faktisk blir overholdt eller organisere uttransport hvis det ikke er tilfelle (UDI 2007f).

Politiets prosedyrer for uttransport er i dag nedfelt i en instruks formulert av PU. Denne instruksjonen refererer blant annet til internasjonale avtaler som IATA-konvensjonen og Chicago-konvensjonen om sivil luftfart. Den setter rammer for pågrep, tidspunkt for avreise, valg av reiserute, anskaffelse av reisedokumenter, hensyn til bagasje og bruk av ledsagere (PU 2005b). Pågrep i forkant av uttransport blir brukt hvis det er grunn til å tro at det foreligger såkalt unndragelsesfare, det vil si at den som skal sendes ut vil prøve å unngå det ved å gå i skjul. Under pågrepsfasen kan politiet ta i bruk frihetsberøvelse i form av fengsling og eventuelt internering på Trandum i påvente av uttransport. Noen ganger blir den som skal uttransporteres fulgt av politiet til en mellomstasjon for transitt der det foretas utreisekontroll. Andre ganger følger politiet med til opprinnelseslandet. Vanligvis foregår uttransport med fly, enten rutefly eller charter. I spesielle tilfeller kan ferje eller eskortering av personbil være et alternativ.

Det skal alltid være minst to ledsagere ved en uttransport. I følge instruksjonen bør det bli tatt hensyn til "utlendingens kjønn, alder, reisetid og behov for sikkerhetstiltak" når man velger ut personell. Videre er det et ideal at "ved transport av kvinner og barn bør så vidt mulig begge kjønn være representert, enten som transportfører eller ledsager" (PU 2005b: 3-4). Til hver uttransport blir det utpekt en transportfører som leder uttransporten og er ansvarlig for den praktiske gjennomføringen, samtidig som han eller hun står ansvarlig for at det som er pålagt gjennom instruksjonen blir utført og "relatert til bestemmelser i lov, forskrift, rundskriv og andre avtaler" (ibid: 4).

Både PU-ansatte og personell fra politidistrikt over hele landet brukes i forbindelse med uttransport. Deltakelse ved uttransport er en tilleggsoppgave som de politiansatte selv melder seg til, ettersom uttransport ofte foregår utenfor vanlig arbeidstid og innebærer reising på kveldstid og i helger. PU fører lister over alle politiutdannede og transportledsagere som er disponible for oppdrag med uttransport ved siden av sine øvrige oppgaver (personlig kommunikasjon i telefonsamtale, 31.07.06). De jeg intervjuet ga uttrykk for at uttransport fungerer som en avveksling fra andre oppgaver, samtidig som kompensasjonen for slike oppdrag gir god økonomisk uttelling veid opp mot ordinær politilønn.

Såkalt frivillig retur blir gjerne framstilt som et bedre alternativ til uttransport under henvisning til at det er “verdige og rimelige” (UDI 2005c). International Organization for Migration (IOM) etablerte seg i Norge gjennom en samarbeidsavtale med Politidirektoratet og UDI i 2002 (UDI 2003a: 79). Arbeidsområdet til IOM er å “assistere asylsøkere og andre irregulære migranter som ønsker å returnere frivillig fra Norge til sine hjemland” (IOM Oslo 2007). Statistikk fra PU indikerer at de som reiser frivillig gjennom IOM utgjør en forholdsvis liten gruppe sett i forhold til totalen. I 2006 forlot 433 personer landet via såkalt frivillig retur etter IOM-ordningen, mens politiet uttransporterte 2355 personer samme år (PU 2007c: 12).

4. Framgangsmåte

I det foregående har jeg skissert en problemstilling, henvist til eksisterende forskning om temaet jeg søker å belyse, presentert en overordnet teoretisk ramme der politiet blir forstått som en profesjon og gitt et riss av feltet som danner bakteppet for uttransport. I dette kapitlet vil jeg gå gjennom valgene jeg har gjort underveis i arbeidet med prosjektet, begrunne dem metodologisk og reflektere over hva slags betydning de har for den ferdige teksten.

Hvilken posisjon man selv er i vil ha betydning for hva man ønsker å studere, opplegget for datainnsamling, fortolkning av data og måten data blir brukt på (May 1997: 46). For at resultater skal være troverdige og overførbare må man gjøre rede for det metodiske grunnlaget de hviler på, altså hvilke framgangsmåter som er brukt under datainnsamling, analyse og fortolkning (Thagaard 2003: 11). Der metode beskriver konkrete framgangsmåter for å gjennomføre spesifikke undersøkelser, dreier metodologi seg om grunnleggende prinsipper for utvikling av kunnskap, og om hva slags forståelse som ligger bak utvikling og bruk av forskjellige metoder (Grønmo 2004: 29).

Kunnskapen man kommer fram til vil ha ulik rekkevidde, avhengig av om det ligger idiografiske eller nomotetiske ambisjoner bak prosjektet og i hvilken grad man har realisert dem. Idiografiske studier retter søkelyset mot enkeltstående fenomen som er tydelig avgrenset i tid og rom for å identifisere og forstå det partikulære ved det som studeres, noe som gjør at kunnskapen fra slike studier regnes som gyldig bare for de spesifikke forholdene man har undersøkt (Grønmo 2004: 32). Nomotetiske studier tar også utgangspunkt i empiriske studier av spesifikke forhold i samfunnet, men sikter mot å avdekke overordnede sammenhenger som

kan generaliseres i tid og rom: “Hensikten med slike studier er med andre ord å utvikle allmenne teorier om egenskaper og relasjoner som er felles for større klasser eller kategorier av fenomener i samfunnet” (ibid: 32). Jeg har gjort en studie av mestringsstrategier og profesjonsutøvelse som er avgrenset til å omfatte et utvalg politiansatte som har erfaring med uttransport innen et relativt definert tidsrom. Likevel forsøker jeg å si noe som har gyldighet utover disse rammene, ved at jeg identifiserer mekanismer som under gitte omstendigheter også kan gjøre seg gjeldende på andre tidspunkt og i andre sammenhenger.

Jeg har valgt å benytte meg av en kvalitativ tilnærming. Kvalitativ metode vektlegger utforskning heller enn hypotesetesting (Kvale 1996: 75). Kvalitative data bør ikke vurderes etter samme kriterier for generaliserbarhet som kvantitative data. Det sentrale her er å vurdere *overførbarhet*, altså om den teoretiske forståelsen som blir utledet av et spesifikt prosjekt kan bidra til en mer generell teoretisk forståelse med relevans også i andre sammenhenger (Thagaard 2003: 184). I dette tilfellet kan studien av de politiansattes håndtering av uttransport bidra til forståelsen av hvordan profesjonsutøvere også i andre sammenhenger bruker mestringsstrategier for å håndtere tvungen interaksjon der man har et asymmetrisk forhold mellom profesjonsutøver og klient. Dermed vil det være rimelig å hevde at prosjektet har overføringsverdi.

4.1 Forberedelser til datainnsamling

Materialet som danner grunnlag for oppgaven ble generert gjennom kvalitative intervju med et utvalg på åtte politiansatte som har erfaring med uttransport og var tilgjengelige for intervju. Fire av deltakerne jobbet ved Politiets utlendingsenhet, som er plassert i Oslo, mens fire jobbet ved utlendingsavsnittet i et politidistrikt. Fem er menn, tre er kvinner. På intervjuetidspunktet var deltakerne mellom 27 og 52 år og hadde fra 3 til 32 års fartstid i politiet inkludert 1-14 års erfaring fra utlendingsfeltet. Intervjuene ble gjort i perioden fra mai 2005 til februar 2006.

4.1.1 Utvalg og tilgang

Ettersom uttransport tidvis har fått mye negativ oppmerksomhet i media, så jeg for meg en viss reservasjon fra politiets side overfor henvendelser om dette temaet utenfra. Det er heller ikke noen tradisjon for å forske på uttransport som arbeidsoppgave for politiet. Derfor var jeg forberedt på at det kunne ta tid å få tilgang til feltet, men i praksis gikk dette relativt lett.

For å få tilgang fulgte jeg prosedyrer som tilsvarer dem man ville bruke for å innlede et feltarbeid i en ramme hvor det formelle preget ved institusjonen gjør det nødvendig å innhente en autoritativ tillatelse (Grønmo 2004: 143). Jeg kontaktet de ulike enhetene via formelle brev som jeg fulgte opp med e-post, telefon og nye skriftlige henvendelser med ytterligere informasjon om prosjektet.

Når det gjelder Politiets utlendingsenhet, ga daværende informasjonssjef meg klarsignal til å gjennomføre prosjektet, sendte ut en orientering til de PU-ansatte via e-post og oppfordret interesserte til å ta kontakt med meg. I politidistriktet hadde jeg en samtale med daværende fungerende politimester og ba om tillatelse til å intervju ansatte ved utlendingsavsnittet. Her fikk jeg tildelt en telefonliste som jeg selv kunne rekruttere deltakere fra, samtidig som ledelsen gjorde prosjektet kjent blant de ansatte på avdelingen. Portvaktene deltok ikke selv i undersøkelsen.

Utvalget jeg har benyttet meg av er strategisk, noe som innebærer å velge ut informanter som er typiske for fenomenet man vil studere (Thagaard 2003: 55). Fellesnevneren for deltakerne i utvalget er at alle har vært med på gjennomføring av uttransport. Et strategisk utvalg bygger altså ikke på tilfeldighetsprinsipper, snarere “systematiske vurderinger av hvilke enheter som ut fra teoretiske og analytiske formål er mest relevante og mest interessante” (Grønmo 2004: 88). Jeg gikk inn for å oppnå variasjon i utvalget med hensyn til fartstid, kjønn og organisatorisk tilknytning, ettersom jeg så for meg at slike faktorer kunne ha betydning for opplevelsen av uttransport. Da jeg rekrutterte fra politidistriktet, var de politiansattes alder oppgitt på telefonlisten jeg fikk, og ved å bruke alder som en indikasjon kunne jeg dermed indirekte ta hensyn til fartstid. Det samlede utvalget fra PU og politidistriktet rommer både relativt nye og mer rutinerne politiansatte. Også kjønn kan være en kilde til forskjellige erfaringer, og jeg sikret derfor at både kvinner og menn ble rekruttert til utvalget. Videre satte jeg sammen utvalget av deltakere fra henholdsvis særorganet PU og utlendingsavsnittet i et politidistrikt, ettersom begge grupper er representert blant dem som deltar i arbeidet med uttransport.

Deltakerne ble rekruttert gjennom en kombinasjon av selvseleksjon, tilgjengelighetsutvalg og snøballutvalg. Selvseleksjon kan defineres som at ulike aktører får informasjon om studien og blir invitert til å delta, slik at utvalget etableres på grunnlag av hvem som selv melder seg (Grønmo 2004: 101). Tilgjengelighetsutvalg innebærer at man rekrutterer informanter på

grunnlag av hvem som er tilgjengelige og villig til å delta i undersøkelsen (Thagaard 2003: 54). Snøballutvalg innebærer at utvalget foregår i samråd med aktørene, ved at deltakerne selv bidrar til rekrutteringen (Grønmo 2004: 102).

Selvseleksjon innebærer nødvendigvis at de som har uttalt seg er mer enn gjennomsnittlig interessert i å få sine synspunkter representert, et problem man ikke kommer utenom når initiativet i så stor grad ligger hos de potensielle deltakerne. Tilgjengelighetsutvalg vil by på det samme problemet, om enn i noe mindre grad ettersom forskeren har noe større mulighet til å påvirke sammensetningen av utvalget. Snøballutvalg er en framgangsmåte der deltakerne nok kan komme til å rekruttere andre som likner seg selv, men bruken av kolleger som mellomledd kan også senke terskelen for deltakelse, slik at man kommer i kontakt med personer som ikke ville meldt seg på eget initiativ.

Jeg gjorde i alt åtte intervjuer. Omfanget ble hovedsakelig begrenset av hensyn til tidsbruk og omfanget av materialet som skulle transkriberes – lengden på intervjuene varierte fra en time til nesten to timer, og de fleste var av ca. 1 ½ times varighet. Antallet intervjuer i et kvalitativt forskningsopplegg vil avgrenses rent praktisk av hvor dypt man går i hvert enkelt tilfelle: “Jo mer informasjon som samles inn om hver enhet, desto færre enheter er det mulig å ta med (Grønmo 2004: 90).

4.1.2 Personvern

I forbindelse med datainnsamlingen baserte jeg meg på deltakernes informerte samtykke. Hensynet til gjennomsiktighet og informasjon overfor deltakerne ble i den forbindelse veid mot risikoen for å styre deltakerne i bestemte retninger: “Før intervjuingen starter, må forskeren avgjøre hvor stor *grad av åpenhet* det skal være i forhold til respondentene” (Grønmo 2004: 162). Det å oppgi detaljert informasjon om hensikten bak et prosjekt kan legge uheldige føringer på hvordan deltakerne presenterer seg (Atkinson og Hammersley 1996: 101). Jeg omtalte prosjektet i relativt generelle vendinger, som en kartlegging av de politiansattes erfaringer med uttransport

Deltakerne fikk tilsendt informasjonsskriv med opplysninger om prosjektet i forkant av intervjuene. Prosjektet ble også meldt til Personvernombudet for forskning via Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Under innsamling, oppbevaring og bearbeiding

av materialet har jeg fulgt NSDs anbefalinger når det gjelder behandling av personopplysninger. Opptakene fra intervjuene ble slettet etter bruk.

I alt publisert materiale fra prosjektet vil deltakerne bli presentert med pseudonym, i tillegg til at alder ved intervjutidspunktet er oppgitt i stedet for fødselsår. Dette forhindrer at opplysningene knyttes til enkeltpersoner og sikrer anonymiteten utad. Anonymitet er en særlig stor utfordring når de forskjellige informantene i en undersøkelse er del av det samme nettverket (Thagaard 2003: 200). Det var vanskelig å unngå at de som ble invitert til å delta snakket med hverandre om undersøkelsen, og for de som ble rekruttert via snøballutvalg er det selvsagt slik at i det minste to og to vet om hverandre. For å beskytte anonymiteten innad på best mulig måte under disse forutsetningene, har jeg valgt å ikke spesifisere hver enkelt deltakers organisatoriske tilknytning til henholdsvis PU eller det aktuelle politidistriktet. På grunn av gjennomsiktigheten i et lite utvalg med kontakt mellom deltakerne valgte jeg dessuten å utelate stillingsbetegnelser, ettersom dette ikke er viktig for analysen.

Prosjektet innebar ikke innsamling av opplysninger om tredjeperson, som her ville være de som blir uttransportert. Jeg har utelatt informasjon om konkrete tilfeller av uttransport der jeg vurderer det som at mediedekningen av sakene gir fare for gjenkjennelse. De eksemplene jeg har beholdt i materialet er tilstrekkelig anonymisert i framstillingen til at det ikke truer personvernet for en tredje part.

4.1.3 Intervju som metode

Valg av metode avhenger av hvilke former for kunnskap man ønsker å produsere (Ryen 2002:12). Om det brukes bevisst og hensiktsmessig, kan intervjuet som metode gi flertydig innsikt i deltakerens erfaringer, meninger, ambisjoner, holdninger og følelser (May 1997: 109). Ut fra graden av strukturering kan ulike intervjumetoder plasseres på en glidende skala der det kvantitative og det kvalitative, lukket og åpent, bredde og dybde danner ytterpunktene.

Hensikten med prosjektet var fra begynnelsen av å utforske erfaringer som i liten grad er kjent for allmenheten og angripe et kontroversielt spørsmål fra et overraskende perspektiv. Med tanke på analysen ønsket jeg en temabasert tilnærming, som innebærer at man sammenligner informasjon fra alle deltakerne for å gå i dybden på temaet (Thagaard 2003: 153). Utforsking forutsetter at man gir rom for deltakernes erfaringer, mens det å jobbe temabasert krever en viss standardisering for å legge til rette for sammenligning. Dermed valgte jeg å bruke

kvalitative intervju basert på en intervjuguide. Dette ga en balanse mellom åpenhet og standardisering som var hensiktsmessig for mitt formål.

Et kvalitativt intervju legger opp til en fleksibel forskningsprosess der man prøver å nærme seg subjektets forhold til sin livsverden, og det har tematisk fokus uten å være strengt strukturert gjennom standardiserte spørsmål (Kvale 1996: 31). Jeg har benyttet meg av det semi-strukturerte intervjuet. Denne formen inneholder konkrete forslag til spørsmål innen forskjellige tema, men åpner for å endre på rekkefølgen og gir dessuten mulighet for improviserte oppfølgingsspørsmål, samtidig som deltakeren i stor grad kan være med på å forme intervjuet (ibid: 124). En slik tilnærming sikrer at man får den ønskede informasjonen om de forskjellige temaene, samtidig som det gir rom for informantens narrativ (Thagaard 2003: 85).

Intervjuguiden kan fungere som et utgangspunkt for det kvalitative intervjuet: “Den skal være tilstrekkelig omfattende og spesifikk til at forskeren får de typer informasjon som er relevant for studien, men den skal samtidig være så enkel og generell at hver enkelt intervju kan gjennomføres på en fleksibel måte” (Grønmo 2004: 161). Jeg brukte en intervjuguide delt inn i tematiske bolker med en liste over mulige spørsmål innenfor hvert tema. Spørsmålene utarbeidet jeg på grunnlag av det jeg visste om uttransport fra tidligere og debatt om fenomenet i offentligheten. Etter den generelle delen som åpnet intervjuet fulgte tre tema knyttet direkte til uttransport og en avsluttende del som pekte tilbake mot innledningen.

Jeg bygde opp intervjuguiden slik at det skjedde en dramaturgisk utvikling fra en forholdsvis nøytral begynnelse over til mer ladede spørsmål før jeg igjen trappet ned til relativt nøytrale spørsmål og rundet av intervjuet (jfr. Thagaard 2003: 94). Hovedtrekkene ved den opprinnelige intervjuguiden stod ved lag gjennom hele prosessen, men utformingen av spørsmålene utviklet seg i møtet med feltet etter hvert som prosjektet skred framover.

4.2 Gjennomføring av intervjuene

Her kommenterer jeg hvordan intervjuene gikk for seg og drøfter mulige utslag av forskereffekten i forbindelse med dette. Videre tar jeg utgangspunkt i et språklig dilemma fra intervjuene og ser på hvordan min egen forforståelse påvirker møtet med deltakerne. Deretter legger jeg fram noen kritiske refleksjoner i forhold til intervjuene, før jeg presenterer bakgrunnen til deltakerne.

4.2.1 Intervjuforløp

Intervjuene ble gjort ansikt til ansikt. I utgangspunktet ba jeg deltakerne selv om å foreslå tid og sted som passet for dem, deretter gjorde vi en konkret avtale. Seks av deltakerne møtte jeg på deres eget kontor, derav tre ved hovedkvarteret til PU og tre hos utlendingsavsnittet ved politidistriktet. To intervju ble gjort på kafé, og disse varte betydelig lengre enn de andre uten at de syntes å generere mer relevant materiale. Muligens skyldes dette den uformelle rammen, som kan ha gitt mindre fokuserte svar og åpnet for å snakke om andre tema i forlengelsen av intervjuet. Det at samtalen i disse tilfellene foregikk på nøytral grunn, kan dessuten ha bidratt til å gjøre deltakerne mer komfortable med intervjusituasjonen. I et intervju som foregår på kontoret vil deltakeren riktignok være på hjemmebane, men samtidig er han eller hun omgitt av påminnelser om det å tilhøre en profesjon og representere et *vi*. Min antakelse er at intervjuet da i større grad vil framstå som en offisiell situasjon.

I møtet med de politiansatte støttet jeg meg i ulik grad på intervjuguiden. Ryen (2002) anbefaler å la respondenten snakke fritt i størst mulig grad uten å styre ham eller henne etter rekkefølgen fra intervjuguiden. Min erfaring var at deltakerne møtte intervjusituasjonen på vidt forskjellige måter. Noen fortalte med stadige innskudd og assosiasjoner, mens andre begrenset seg til å svare konsist på det jeg spurte om. Spørsmålene fra intervjuguiden viste seg nyttige i begge tilfeller. Ved å gripe til de konkrete formuleringene jeg hadde forberedt kunne jeg hente inn igjen tråden i de mer assosiative samtalen, men også sette i gang deltakeren der det var nødvendig i de knappere samtalen.

I begynnelsen fulgte jeg intervjuguiden kronologisk med hensyn til tema, selv om jeg lot samtalen flyte fritt rundt de forskjellige spørsmålene. Senere forholdt jeg meg mer fleksibelt til intervjuguiden og improviserte ut fra deltakernes egne tankerekker i stedet for å insistere på en bestemt rekkefølge. Dette åpnet for lengre resonnement fra deltakerne som jeg neppe ville fått om jeg stadig brøt inn for å detaljstyre intervjuet. I noen tilfeller brukte jeg intervjuguiden hovedsakelig som en sjekklister for å sikre at samtalen hadde vært innom de temaene jeg var særlig interessert i å få vite noe om.

Bruk av båndopptaker ved intervjuing gir frihet til å konsentrere seg om samtalen i stedet for å notere underveis. Fordi man senere har tilgang på den eksakte ordlyden i alt som ble sagt, unngår man dessuten å legge sine egne formuleringer i munnen på den man intervjuer (May 1997: 125). Ut fra dette så jeg det som hensiktsmessig å ta intervjuene opp på bånd, og ingen

av deltakerne hadde innvendinger. Opptaket ble supplert med enkelte notater for å sortere tanker etter hvert som nye spørsmål meldte seg. Etter hvert intervju skrev jeg dessuten ned en kort oppsummering av inntrykkene fra samtalen, i tråd med anbefalinger fra Kvale (1996: 76). Under arbeidet med analysen har jeg brukt disse notatene til å forstå deltakernes utsagn i kontekst.

4.2.2. Forskereffekten

Materialet fra et intervju er ikke noe som kan isoleres fra situasjonen, men oppstår i møtet mellom partene. Intervjuet kan betraktes som en scene, der kunnskap blir produsert gjennom interaksjon mellom den som intervjuer og den som blir intervjuet (Kvale 1996: 75). Det er nærliggende å hevde at forskeren også er med på å skape dataene som samles inn (Atkinson og Hammersley 1996: 149). Samtidig vil de som blir forsket på handle på grunnlag av forventninger om forskerens identitet og hensikter (ibid: 105). Både personlige egenskaper ved forskeren og kjennetegn som kjønn, alder eller sosial bakgrunn kan ha betydning for deltakerens reaksjoner, som er knyttet til hvordan han eller hun oppfatter forskeren (Thagaard 2003: 97-98). Materialet vil uunngåelig bli preget av disse forventningene fra deltakerens side.

Den som blir intervjuet vil ofte assosiere forskeren med en kategori som vedkommende kjenner fra før. Dette kan virke forstyrrende på intervjusituasjonen. Problemet kan reduseres om man lykkes i å forhandle fram en hensiktsmessig intervjurolle: “Det vil si å presisere formålet med intervjuet og hva informantene kan bidra med, samtidig som forskeren klargjør hva hun eller han har muligheter til å tilby” (Thagaard 2003: 98). Jeg fokuserte på at de politiansattes opplevelse av uttransport har vært lite belyst, og viste til at prosjektet var en mulighet til å formidle disse erfaringene.

For de politiansatte var jeg en utenforstående som stilte spørsmål om uttransport. En slik rolle kan assosieres med tre ulike posisjoner – journalist, aktivist eller forsker. Motivasjonen for å søke svar vil være forskjellig i hvert tilfelle. Der journalisten ønsker å innhente informasjon som gir grunnlag for oppslag i media, vil aktivisten ta avstand fra og/eller gå til aksjon mot kritikkverdige forhold som blir avdekket, mens forskeren prøver å oppnå økt forståelse av det aktuelle problemfeltet i en akademisk sammenheng.

Situasjonen med å svare på en rekke spørsmål mens det står en båndopptaker på bordet kan minne om møter med representanter for media, selv om forskningsintervjuet er av en annen

karakter enn det journalistiske intervjuet. Jeg markerte derfor avstand til media og journalister for å signalisere at jeg ikke var ute etter å gjøre et scoop av noe slag, men snarere hadde som mål å utforske de politiansattes perspektiv på uttransport i en annen form enn den som dominerer i media.

I forbindelse med intervjuene var det viktig for meg å framstå som mest mulig nøytral. Jeg ønsket ikke å bli forbundet med kritikken av uttransport som politiet ventelig ville ha et anstrengt forhold til. Overfor de politiansatte underkommuniserte jeg min egen bakgrunn fra aktivisme i forhold til asylpolitikk og fortid i nettverket rundt et kirkeasyl, ettersom jeg antpk at disse opplysningene ville påvirke deltakernes oppfatning av hva jeg ønsket å høre. Jeg opplevde det heller ikke som at noe av dette var relevant informasjon for deltakerne, ettersom jeg gikk inn i feltet for å gjennomføre et forskningsarbeid, ikke med aktivisme som hensikt.

Det er uklart for meg i hvilken grad de politiansatte oppfattet meg som forsker, og hvordan dette i så fall har påvirket interaksjonen. Da en av deltakerne fikk en telefon under intervjuet med meg, falt en spøkefull bemerkning om å være i avhør med Universitetet i Bergen. Det å komme fra universitetet med sosiologi som fagbakgrunn kan skape avstand, ettersom akademia og samfunnsvitenskapene vil kunne forventes å ha en kritisk innstilling til politiets virksomhet. Samtidig har institusjonen en tyngde som kan ha bidratt til å gi meg tilgang da jeg først tok kontakt med ledelsen i politiet.

4.2.3 Språk og forforståelse

Under arbeidet med prosjektet forsøkte jeg å innta en posisjon av såkalt “deliberate naïveté”, hvor man i møte med feltet stiller seg åpen for nye og uventede fenomen heller enn å presse det man støter på inn i ferdige kategorier og fortolkningskjema (Kvale 1996: 31). Imidlertid vil man alltid bære med seg en innarbeidet måte å forstå verden på. Møtet med feltet har gjort meg ettertrykkelig oppmerksom på min egen forforståelse, som blant annet kommer til uttrykk gjennom valg av begreper. Hvilke begrep man bruker om et fenomen gir opphav til svært forskjellige assosiasjoner, og vil dermed ha betydning for hva slags svar man får på spørsmål i en intervjusituasjon.

Da jeg først fattet interesse for uttransport, hadde jeg begrenset kjennskap til politiets språklige valg på utlendingsfeltet. Vokabularet jeg brukte for å snakke om uttransport i de tidlige stadiene av prosjektet var utledet fra medieoppslag, aktivistsjargong og uttalelser fra

ikke-statlige organisasjoner. Et begrep som “deportasjon” brukes gjerne av aktivister som motarbeider uttransport, men derimot ble det ikke brukt av de politiansatte jeg snakket med; det finnes heller ikke i dokumenter som instruksene for uttransport. Det kan skyldes at uttrykket oppleves som ladet, ettersom det har konnotasjoner til deportasjonen av jøder fra Norge til Tyskland under krigen. Utlendingsforvaltningens og politiets bruk av betegnelser som “uttransport”, “retur” og “hjemreise” framstår på sin side som avpolitisering av en praksis som er sentral i Norges kontroll av migrasjon.

Under gjennomføringen av intervjuene brukte jeg deltakernes egne begreper for å lette kommunikasjonen, som ved å snakke om “uttransport” i stedet for “deportasjon”. Det å godta “uttransport” som begrep i denne sammenhengen er et språklig valg som befester den rådende orden. Imidlertid så jeg det som nødvendig å invitere til dialog med deltakerne. I tilfeller der jeg ikke kjente til begrepene som ble brukt i politisammenheng, prøvde jeg å kartlegge det gjennom å velge åpne formuleringer og la deltakeren selv være den første til å sette navn på det vi snakket om. Selv om jeg altså bevisst prøvde å unngå en lukking av språket, opplevde jeg noen ganger at ordvalget mitt i et spørsmål kunne virke ledende, ved at deltakerne brukte de samme begrepene i sine egne svar. Et eksempel er hvordan ordet “ubehag” helt fikk dominere resonnetet til en av deltakerne etter at jeg hadde introdusert det i et spørsmål.

4.2.4 Noen kritiske refleksjoner

Materiale fra intervjuer beskriver den ytre verden i form av hendelser fra deltakerens liv, samtidig som det gir uttrykk for deltakerens forståelse av sine egne erfaringer og reflekterer hvordan deltakeren oppfatter forskeren (Thagaard 2003: 83). Med dette i minnet har jeg forsøkt å innta en kritisk holdning til materialet under arbeidet med analysen. For det første er det en partsberetning fra de politiansattes perspektiv. I forbindelse med intervjuene opptrer de politiansatte ikke bare som individer, men også som representanter for politietaten og politiet som profesjon. Dette kan legge begrensninger på uttrykk for dissens, ved at man slutter rekkene utad. Det å bli misforstått eller feiltolket har mer vidtrekkende konsekvenser om man snakker på vegne av politietaten enn det ville ha om man kun snakker for seg selv, og noen av deltakerne understreker nettopp at de uttaler seg som enkeltpersoner; samtidig framstår de uvegerlig som representanter for sin profesjon, og er blitt rekruttert til intervjuet ut fra sin tilknytning til politiet.

Videre gir materialet uttrykk for deltakernes selvrapporterte erfaringer med uttransport som er blitt opparbeidet gjennom profesjonsutøvelsen, fortolket i etterkant og formidlet til en utenforstående som dessuten tar opp samtalene på bånd. Under intervjuet vil deltakeren være bevisst på at han eller hun er i det vi med et begrep fra Goffman (1959) kan kalle en “front stage”-posisjon. Selvrepresentasjon er et framtrædende trekk ved intervjusituasjonen: “Måten informantene forteller om livene sine på, kan både være rettet mot hvordan de ønsker å bli forstått, og hvordan de ønsker å forstå seg selv” (Thagaard 2003: 101). Deltakernes uttalelser kan dermed ikke leses som private betraktninger, men framstår som profesjonsutøverens bevisste presentasjon av sin opplevde virkelighet i forbindelse med arbeidet i politiet.

Under et intervju kan deltakeren søke å framstille seg selv i et godt lys eller overbevise forskeren om sin vanskelige livssituasjon (ibid: 100). I de politiansattes tilfelle kan man se for seg at deltakerne ønsker å gjøre et godt inntrykk på vegne av sin profesjon eller vitne om den kinkige posisjonen politiet er i når det gjelder uttransport. Jeg har derfor vært bevisst på å ivareta erfaringene til deltakerne uten å gjøre deres perspektiv til mitt eget eller opptre på vegne av dem: “Forskeren skal ha forståelse for informantens situasjon, men uten å være informantens talsperson” (ibid: 205).

Der jeg begynte med å spørre hvordan noen kunne orke å jobbe med uttransport, endte jeg i stedet opp med å spørre hvordan allmennheten har klart å fortrenge at noen faktisk er nødt til å utføre disse oppdragene, all den tid vårt regime for kontroll av migrasjon krever det. Uttransport framstår som en synlig, ubehagelig og urovekkende konsekvens av politikken Norge fører på utlendingsfeltet. Min agenda har først og fremst vært å belyse hvordan uttransport oppleves av politiansatte som jobber med det, ettersom dette er en side av saken som sjelden blir belyst i offentligheten. Jeg har altså ikke søkt å gå inn i noen konfrontasjon med politiet når det gjelder deres virksomhet på området. Samtidig var det like uaktuelt for meg å produsere et festskrift over uttransport som praksis eller et innlegg i debatten om lønnsvilkår for politiansatte.

I arbeidet med materialet kan forskeren velge to ulike innfallsvinkler til selvforståelsen hos informantene. Den ene muligheten er å prøve å gjengi den forståelsen som det ser ut til at informanten vil formidle; den andre er å argumentere for en alternativ tolkning basert på motsigelser i beskrivelsene fra informanten (ibid: 171).

Deltakernes offisielle fortelling er gjennomgående at de bare gjør jobben sin på en mest mulig profesjonell måte under krevende forhold. Likevel skinner det gjennom at de politiansatte opplever den latente konflikten ved uttransport som en utfordring, og at de faktisk gjør en del grep for å håndtere den. Min alternative forståelse, som danner grunnlaget for den fortolkningen jeg presenterer her, er derfor at de politiansatte utfører et omfattende mestringsarbeid i tilknytning til uttransport.

4.2.5 Presentasjon av deltakerne

Deltakernes bakgrunn med hensyn til alder, utdanning og arbeid er presentert i tabellform under. Det er verdt å merke seg at informasjonen er basert på selvrapportering. Hvilken vekt man tillegger sine egne erfaringer kan variere fra person til person, slik at man har forskjellig terskel for hva man regner som å jobbe med utlendingsfeltet eller ha erfaring med en gitt arbeidsoppgave. Oversikten gir likevel et visst inntrykk.

Fig. 1: Deltakernes bakgrunn

Alder på intervju tidspunkt

26-35 år	36-45 år	46-55 år
2	3	3

Erfaring fra politiet

1-10 år	11-25 år	26-35 år
3	2	3

Erfaring fra utlendingsfeltet

0-4 år	5-9 år	10-14 år
2	1	5

Arbeidserfaring

All betalt arbeidserfaring fra politiet	Også annen betalt arbeidserfaring
3	5

Utdanningsbakgrunn

Politiutdanning fra PHS eller Politiskolen	Politiutdanning fra PHS eller Politiskolen kombinert med annen høyere utdanning	Annen høyere utdanning
2	5	1

Antatt posisjon fem år senere

Jobber fortsatt med utlendingsfeltet	Jobber med noe annet	Usikker
5	2	1

I teksten blir deltakerne presentert med navn jeg har gitt dem, som begynner med bokstavene fra A-H i alfabetet. Hensikten er å holde deltakerne fra hverandre samtidig som anonymiteten ivaretas. Her vil jeg kort presentere hver deltaker slik jeg møtte dem på intervjudtidspunktet.

- **Amund** hadde høyere utdanning fra universitet. Han var ansatt i en sivil stilling hos politiet, der han blant annet hadde jobbet med koordinering av uttransport.
- **Beate** var utdannet ved PHS og hadde vært ansatt i politiet noen år, men var forholdsvis ny på utlendingsfeltet da jeg intervjuet henne.
- **Calle** hadde bakgrunn fra Forsvaret og dessuten det sivile. Senere gikk han over i politiet, der han hadde en ledende stilling. Han var politiutdannet fra PHS.
- **David** hadde gått Politiskolen. Han hadde jobbet i politiet gjennom en periode på nærmere tretti år, hvorav de ti siste med utlendingsaker.
- **Endre** hadde en ledende stilling. Han hadde jobbet en del med uttransport, men var ikke så ofte med på det lenger. Han hadde Politiskolen og utdanning fra Forsvaret.
- **Frida** hadde gått Politiskolen og opparbeidet seg erfaring fra flere områder innen politietaten før hun begynte å jobbe med utlendingsfeltet.
- **Gøril** hadde gått Politiskolen og jobbet omtrent tretti år i politiet med varierte saksfelt. Omtrent halvparten av fartstiden hennes var fra arbeid med utlendingsaker.
- **Heine** hadde militær bakgrunn og utdanning fra Forsvaret i tillegg til Politiskolen. Han hadde jobbet drøyt tretti år i politiet, de senere årene på utlendingsfeltet.

4.3 Arbeidet med analysen

Selv om fasene i et prosjekt ofte vil overlappe, kan man si at det etter hvert skjer en dreining fra den direkte kontakten med deltakerne over til arbeidet med å analysere materialet, der relasjonen til deltakerne får et indirekte preg og blir knyttet til arbeidet med det transkriberte intervjuet (Thagaard 2003: 107). Kort tid etter at jeg hadde gjort siste intervju, sendte jeg en henvendelse på e-post til hver enkelt av deltakerne for å be dem bekrefte og supplere opplysninger fra intervjuene om alder, antall år i politiet og erfaring på utlendingsfeltet. Etter å ha fått svar på dette hadde jeg ikke ytterligere kontakt med deltakerne.

Den temabaserte analysen innebærer at man sammenligner deltakernes perspektiv på samme tema, slik at fokus er på det tematiske innholdet snarere enn på deltakerne som individer. En slik framstilling av mønstre i materialet framhever sentrale tendenser (Thagaard 2003: 195). Faren ved å jobbe temabasert er at det skjer en oppstykkning som deltakeren kan oppleve som fremmedgjørende, ettersom den helhetlige historien og selvforståelsen til vedkommende blir erstattet av sitater som er løsrevet fra sin opprinnelige sammenheng (ibid: 167-168). Med en temabasert tilnærming er det altså en viss fare for at man kan miste subjektene av syne i teksten. Jeg har forsøkt å motvirke dette gjennom å oppsummere konteksten for deltakernes uttalelser uten å bryte anonymiteten.

Under arbeidet med materialet har jeg brukt en *grounded theory*-tilnærming. Dette innebærer at teorien blir utviklet i nær tilknytning til det empiriske materialet, og at man spesifiserer sammenhengen mellom kategoriene i materialet (Thagaard 2003: 175). En forutsetning er at kategoriene “must be readily (not forcibly) applicable to and indicated by the data under study” (Glaser og Strauss [1967] 1999: 3). Dette vil bidra til overførbarhet og tilgjengelighet; “since the categories are discovered by examination of the data, laymen involved in the area to which the theory applies will usually be able to understand it, while sociologists who work in other areas will recognize an understandable theory linked with the data of a given area” (ibid: 3-4). Samtidig må forskeren gjøre bruk av sitt oppsamlede teoretiske repertoar under arbeidet med å konseptualisere og formulere en teori etter hvert som den trer fram fra data (ibid: 46).

Etter å ha transkribert intervjuene gikk jeg gjennom utskriftene og noterte tematiske stikkord i marginen. Dette omtales gjerne som koding, og innebærer at man reflekterer over hva materialet

handler om for å kunne formulere relevante begreper (Thagaard 2003: 134). På grunnlag av stikkordene begynte jeg deretter å utlede kategorier fra materialet. Koding er en måte å få materialet til å gi mening på i analytisk forstand (May 1997: 125).

Jeg har valgt å gi analysen form som fortolkende beskrivelser av henholdsvis de politiansattes erfaringer med uttransport, mestringsstrategiene de har tilegnet seg i profesjonsutøvelsen og profesjonsutøverens forhold til kollegafellesskapet. Deretter vender jeg blikket mot politiet som profesjon og drøfter hvordan mestring er relatert til profesjon i materialet jeg har analysert.

4.3.1 Forsøksvise tilnærminger

Noe av det som karakteriserer grounded theory er at framgangsmåten innebærer prøving og feiling når det gjelder innfallsvinkler til å forstå materialet. På veien til den analyserammen som jeg til slutt valgte å bruke, forsøkte jeg flere andre tilnærminger som ikke fungerte. Her skal jeg kort presentere disse tidligere manøvrene og vise hvorfor de ble forkastet underveis i prosessen.

Den første tanken var å analysere hva slags innstilling til uttransport som kan gjøre oppdraget vanskeligere eller lettere å utføre. Jeg stilte opp to idealtypiske ytterpunkter for den politiansattes måte å forholde seg til uttransport på – *den distanserte* og *den involverte*. Jeg så for meg den distanserte som en normativ modell for arbeid med uttransport og den involverte som uttrykk for en alternativ posisjon.

Fig. 2: Den distanserte og den involverte

Distansert

Avstand
Profesjonell
Oppdrag
Ideal om objektivitet
Realisme
Praktisk
Lojal
Tall

Involvert

Nærhet
Empatisk
Person
Erkjennelse av subjektivitet
Idealisme
Visjoner
Kritisk
Historier

Selv som forenkling skulle denne framstillingen vise seg å være problematisk. Kategoriene er blant annet misvisende når det gjelder forholdet mellom handling og refleksjon, som i dikotomien lojal-kritisk: det er fullt mulig å være kritisk til et vedtak og likevel håndheve det i lojalitet til det som kreves i stillingen. Selv om man personlig er tilhenger av en annen politikk på utlendingsfeltet, betyr det ikke at man kan slutte å forholde seg til de praktiske realitetene i jobben. Å forholde seg profesjonelt til uttransport står heller ikke nødvendigvis i motsetning til å ha empati med den som blir uttransportert, da profesjonaliteten nettopp kan vise seg nødvendig *fordi* man er disponert for å kjenne empati. I tillegg er kategoriene for statiske, ettersom de ikke fanger opp hvordan en og samme profesjonsutøver kan innta en distansert posisjon ved en uttransport og en involvert posisjon ved en annen.

Etter å ha forkastet den idealtypiske inndelingen, gikk jeg tilbake til de transkriberte intervjuene for å utvikle en forståelse som i større grad stod i dialog med materialet. Jeg la merke til at deltakerne ofte brukte adjektiv som “vanskelig”, “tung” eller “grei” når de snakket om en spesifikk uttransport, og mange syntes å trekke et skille mellom tunge og lette uttransporter. Videre kunne det virke som at de politiansatte opplevde uttransport som tungt eller lett i forhold til to forskjellige dimensjoner: *relasjonelt* og *individuell*. Arbeidet med dette perspektivet ledet til framstillingen i figur 3.

Fig. 3: Tungt og lett ved uttransport – individuelle og relasjonelle faktorer

	TUNGT	LETT
INDIVIDUELT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Barn ▪ Ofre for menneskehandel ▪ Velfungerende integrerte familier 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kriminelle og straffedømte ▪ Voldtektsforbrytere ▪ Enslige unge menn
RELASJONELT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Griper til vold ▪ Selvskading ▪ Motsetter seg uttransport ▪ Bråk, rabalder, oppstyr ▪ Må følges opp av helsepersonell ▪ Oppdraget blir avbrutt 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bruker ikke vold ▪ Selvskading forekommer ikke ▪ Motsetter seg ikke uttransport ▪ Forholder seg dempet ▪ Trenger ikke slik oppfølging ▪ Oppdraget blir slutført

I denne modellen er den relasjonelle dimensjonen knyttet til praktiske omstendigheter rundt uttransporten. Den relasjonelt tunge uttransporten vil være preget av elementer som vold, selvskading eller bråk. En uttransport som blir avbrutt vil også være relasjonelt tung. Den

relasjonelt lette uttransporten vil være en negasjon av den relasjonelt tunge uttransporten på punktene som er vist i modellen. Den individuelle dimensjonen dreier seg på sin side om egenskaper ved den som blir uttransportert. Mange av deltakerne trekker et skille mellom de forskjellige uttransportene ut fra egenskaper ved de som blir uttransportert. De gir uttrykk for at de opplever det som lett å sende ut noen dømt for voldtekt, men tungt å sende ut en familie med barn.

Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom det relasjonelt og individuelt tunge eller det relasjonelt og individuelt lette. Uttransporten kan oppleves som individuelt lett selv om den praktiske gjennomføringen forløper på en relasjonelt tung måte og omvendt. I slike tilfeller kan man se for seg at det oppstår ambivalens hos den politiansatte på bakgrunn av konflikten mellom de relasjonelle og de individuelle faktorene.

Den forståelsen av uttransport som jeg har skissert her gir et visst rom for de motsetningene som kan spores i deltakernes fortellinger, og er bedre grunnet i deltakernes egne begreper enn den idealtypiske framstillingen av den distanserte eller involverte posisjonen. Imidlertid er heller ikke denne tilnærmingen egnet som analyseramme. Deltakerne snakker mest om de tunge transportene fordi det er disse som skiller seg ut. De lette transportene unnviker dermed en beskrivelse som er grunnet i deltakernes egen forståelse. Særlig det relasjonelt lette framstår som en kvasikategori, lite annet enn en 1:1-negasjon av kategorien for det relasjonelt tunge. Modellen sier heller ikke noe meningsfylt om *hvorfor* det er individuelt og relasjonelt lett eller tungt å gjennomføre uttransport når visse elementer er fraværende eller er til stede. I tillegg er det grunnleggende problematisk å påstå at noen uttransporter er tunge eller lette i utgangspunktet. Det tunge og lette blir i for stor grad tatt for gitt i en slik tilnærming. Det kan like gjerne være slik at de politiansatte *selv* bidrar til å skape bildet av et oppdrag som tungt eller lett.

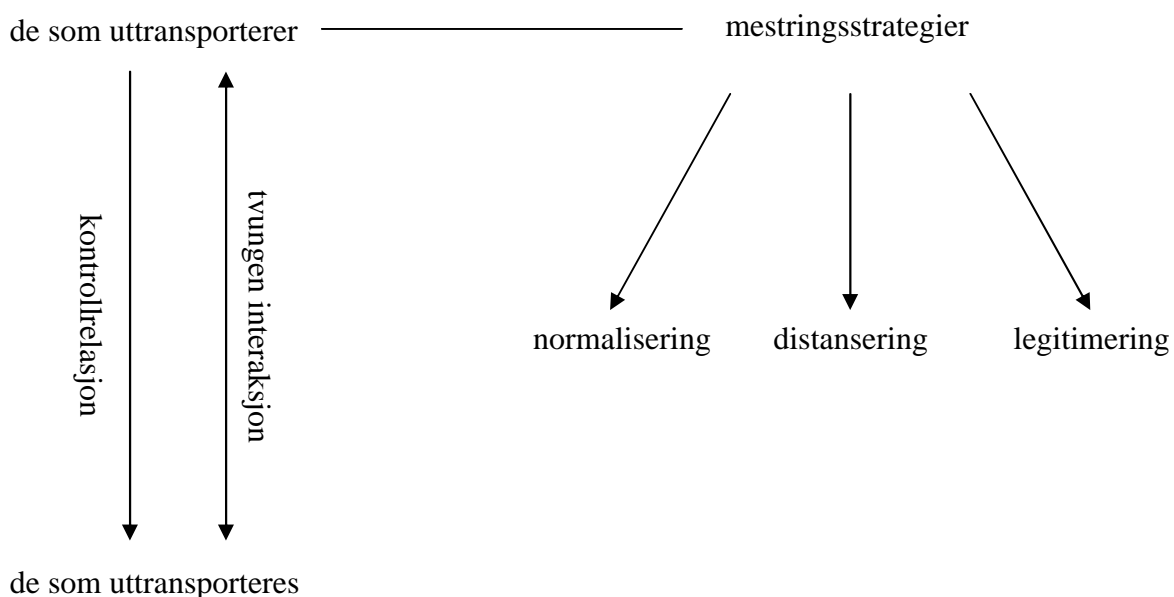
I forlengelsen av denne tanken forsøkte jeg å se på hvordan deltakerne forholdt seg til ubehag ved uttransport. Jeg antok at faktorer som lang fartstid fra tjenesten, spesialisering innen oppgaver på utlendingsfeltet og sterk identifikasjon med politiet kunne hjelpe de politiansatte med å håndtere ubehaget de opplever i arbeidet. Også denne angrepsvinkelen forholdt seg for vagt og uklart til materialet. Imidlertid brakte det meg inn på tanken om mestring som en måte å gjøre det tunge lett på gjennom bruk av bestemte strategier.

4.3.2 Mestring og profesjon

Et gjennombrudd i analysen kom da jeg gikk videre inn i materialet med utgangspunkt i de tematiske stikkordene som jeg hadde notert under gjennomgang av de transkriberte intervjuene, som “verdighet”, “kolleger” eller “media”. Jeg begynte med å samle uttalelser fra flere forskjellige deltakere i bolker ut fra tema og prøvde å se etter mønstre i deres opplevelse av å jobbe med uttransport. Etter hvert ble det klart for meg at opplevelsen av synlighet, både overfor klienten og overfor omverdenen, var noe som gikk igjen i de politiansattes beskrivelser av arbeidet. Uttransport framstår som en situasjon preget av latent konflikt. Den tvungne interaksjonen går begge veier, men kontrollrelasjonen mellom profesjonsutøver og klient gjør samtidig at situasjonen er asymmetrisk.

Synligheten og den latente konflikten framstår som belastninger de politiansatte søker å håndtere i forbindelse med uttransport. Under arbeidet med materialet identifiserte jeg tre grupper mestringsstrategier. *Normalisering* omfatter kategoriene “diskresjon framfor alt” og “den normaliserende samtalen”. *Distansering* kan brytes ned i “den profesjonelle avstanden”, “det slutførte oppdraget” og “jobbsfæren og hjemmesfæren”. *Legitimering* sammenfatter “legitimering gjennom regelverket” og “idealer og realiteter”. De politiansatte søker altså å normalisere situasjonen ved uttransport, distansere seg fra den og legitimere den overfor seg selv og omverdenen.

Fig. 4: Asymmetrisk relasjon med latent konflikt

Denne måten å forstå materialet på kan også kaste nytt lys over de forsøksvise tilnærmingene. I en slik ramme vil det å skille mellom tunge og lette uttransporter ikke være et spørsmål om gitte egenskaper ved den som skal uttransporteres eller ved uttransporten i seg selv, men snarere et uttrykk for de politiansattes aktive mestring av uttransport gjennom en kombinasjon av normalisering, distansering og legitimering. Gjennom mestringsarbeidet gjør de politiansatte grep som skal hindre at en uttransport oppleves som tung og bidra til at den oppleves som lett.

Med dette som ramme analyserer jeg materialet med vekt på de politiansattes bruk av mestringsstrategier i profesjonsutøvelsen. Det er nærliggende å ta utgangspunkt i de politiansattes opplevelse av arbeidet med uttransport, og hvilke spesifikke belastninger ved denne arbeidsoppgaven som bidrar til at de politiansatte får behov for å tilegne seg mestringsstrategier.

5. Å jobbe med uttransport

For bare få tiår siden var uttransport et marginalt innslag i hverdagen til politiet i Norge. I dag har utlendingsfeltet generelt blitt en viktigere del av politiets samlede virksomhet, og uttransport inngår som en del av dette. Dermed er uttransport en arbeidsoppgave som mange i politiet får befattning med i løpet av karrieren. I materialet fra intervjuene framstår belastningene ved uttransport som todelt. For det første blir arbeidet påvirket av tvangselementet i situasjonen. De politiansattes arbeid med uttransport blir dessuten sterkt preget av synligheten som følger med å være den iverksettende instans.

5.1 En latent konflikt

Uttransport er en situasjon der profesjonsutøveren står i en kontrollrelasjon til klienten, slik at forholdet mellom partene er asymmetrisk. Den ene parten råder over tvangsmidler som kan brukes mot den andre. Den latente konflikten gjør at situasjonen oppleves som uberegnelig, og de politiansatte er forberedt på alle eventualiteter. Variasjonen blant de som skal uttransporteres er like stor som i samfunnet ellers, slik David beskriver det.

Du kommer bort i alle typer mennesker. Min erfaring er at når du har med dem som skal uttransporteres, så er de omtrent som mennesker for øvrig i samfunnet (...) Du har dem som er voldelige, du har dem som er aggressive, dem som er høflige og veldig OK mennesker. Du har syke mennesker – både helse og psykiatri.

Amund legger vekt på at man må utrede personen som skal uttransporteres på forhånd:

Men det er jo saksbehandler sitt ansvar, altså vi som koordinerer uttransporteringen, å sikre oss at vi har mest mulig informasjon om vedkommende. At vi kan ta en slags – ikke *trusselvurdering* av personen, men vi må tenke gjennom – *kan* denne personen være vanskelig? Det har jo forekommet episoder der det gjerne ikke var ivaretatt i så stor grad, og det har skjedd episoder som kan være veldig farlige for polititjenestemannen som pågrep. Så det er viktig å være klar for det, og ha gode rutiner på akkurat det området.

Calle påpeker at en uttransport kan bli vanskelig på grunn av forhold ved alt fra mottakerlandet via flyselskapet til den som skal uttransporteres, og framhever spesielt det sistnevnte. “Altså, det som er en vanskelig transport, som regel, i mine øyne, det er at [vedkommende] fysisk setter seg til motverge [mot] å bli med.” Slik motstand gjør at oppdraget krever mer av profesjonsutøveren: “Og det er ganske slitsomme turer, for de skal som regel ikke til København ... de skal langt vekk, og det er en reise som tar nærmere et døgn. Og du skal hele tiden ha kontroll og du sitter på alerten og slikt.” Samtidig kan situasjonene variere. “Det er så forskjellige måter å sette seg til motverge på. Noen kan gjøre det fysisk, noen verbalt. Passiv motstand med å stå slik [demonstrerer] – men hvis du dytter så går de. Det er sjelden de *slår*, for å si det slik.”

Mange av deltakerne understreker at de fleste er rolige ved uttransport. “Men så har vi dem som egentlig er vanskelige – de ønsker ikke på noen måte å returnere til hjemlandet, de vil sette seg til motverge og lage mest mulig bråk for å forhindre at politiet iverksetter tiltaket,” sier David. Han antyder at noen av uttransportene skiller seg markant fra de andre i negativ forstand.

Da er vi inne på det vi kaller for de tunge, vanskelige uttransportene, som kan oppfattes som, fra oss som gjør det, også litt ubehagelig. Det må jeg bare ærlig innrømme, at det oppfattes som ubehagelig, for det har så mye konsekvenser, det må planlegges mye mer, og man vet ikke helt hvordan ting går.

Endre oppsummerer de vanskelige transportene slik: “Tunge transporter, det kan være folk som er mentalt – altså, mentalt ute av balanse (...) – det er veldig sterk uvilje mot hjemsendelse.”

Calle mener at de som skal uttransporteres av og til feilvurderer politiets vilje til å faktisk gjennomføre uttransporten, og at noen har en feilaktig forestilling om at de politiansatte gir opp hvis de får motstand: “De skriker i flydøra at de vil ikke reise, og spytter og slår og sånt. Men hvis vi (...) forklarer at ‘vi er villige til å gjøre slik og slik, og vi har med de og de tingene vi kan påføre deg’, så forstår mange at OK, løpet er faktisk kjørt.” Samtidig presiserer

Calle at man som politiansatt også må godta en del provokasjoner ved uttransport som ellers ikke ville fått passere:

Jeg har blitt truet mange ganger og vært inne på fly der jeg har blitt spyttet i ansiktet. Altså, hadde det vært i [en annen sammenheng] så hadde jeg sikkert bare lagt ham i bakken og dratt ham inn i bilen og – inn med ham, men der må du liksom bite det i deg, for hvis det blir noe basketak, så sier kapteinen nei – du får ikke bli med.

I forbindelse med uttransport hender det også at den som skal uttransporteres tar reaksjonen ut mot seg selv. Uttransport er på sitt mest dramatiske når det oppstår slike situasjoner, som Amund gir uttrykk for her:

Altså, vi har jo hatt episoder der folk gjerne skader seg selv rett før en uttransportering, vi har jo hatt hengninger, vi har hatt slagsmål, man har stengt seg inne på rom og barrikadert døra, vi har hatt noen som stakk seg med en saks i magen (...) ja, en del slike hendelser. Det er uendelige muligheter for hva en kan gjøre med seg selv, tror jeg. Selvfølgelig er det nye ting hver gang, ingenting er likt.

De politiansatte har anledning til å bruke tvangsmidler mot den som skal uttransporteres for å utøve kontroll over vedkommende. Det som oftest nevnes av deltakerne er strips, en type bånd som er tillatt som erstatning for håndjern om bord på fly. Fra politiets side blir bruken av tvangsmidler begrunnet i hensynet til sikkerheten. Tvangsmidlene blir tatt i bruk for at den som blir uttransportert “ikke skal skade seg selv eller andre på flyet,” sier David og utdyper: “Det er strenge sikkerhetskrav når det gjelder lufttrafikk, hvis noe skjer, da, og det er jo derfor det er ledsagelse også. Vi er den sikkerheten som skal ivareta passasjerene, oss selv og den vi uttransporterer.”

Tvangsmidler kobles inn når de politiansatte vurderer det dit hen at situasjonen krever det. “Ja, dersom det er nødvendig, og det er jo ikke så veldig ofte, så bruker vi tvangsmidler. Håndjern eller strips (...) Men stort sett går transportene veldig greit. Hvis ikke bruker vi strips på hendene ... og gjerne rundt beina hvis det er veldig vanskelig,” forklarer Heine.

I materialet blir bruk av tvangsmidler ofte framstilt som et svar på hvordan klienten forholder seg, som David uttrykker det her: “Det kan være at han viser voldelige tendenser, at han utagerer både verbalt og fysisk, som gjør at vi da må bruke tvangsmidler, [noe] som også er regulert i den instruksen vi har for uttransportering.” Frida har en liknende tilnærming. “Så er det jo dem som ikke vil hjem – det avhenger egentlig av hvordan de oppfører seg, og da må vi

oppgradere vår væremåte også. Vi må kanskje ta i bruk håndjern og strips og slike ting”, sier hun. “Det avhenger veldig av deres oppførsel hvordan vi vil oppføre oss og hvor mange vi vil være. Jeg har jo vært med og reist fire politifolk på to stykker fordi det har vært rømningsfare underveis.”

Uttransport er en situasjon der politiet må ta innbyrdes motstridende hensyn. Vedtak fra utlendingsforvaltningen skal iverksettes på en effektiv måte, samtidig som publikum ikke skal bli provosert over måten oppdraget blir utført på. Bruk av tvangsmidler gir de politiansatte en sterkere grad av kontroll over den som skal uttransporteres, men gjør samtidig at den latente konflikten blir mer synlig for omgivelsene.

5.2 Synlighet i siste ledd

Som iverksettende instans er politiet synlig både for den som blir uttransportert og gjennom medias dekning av uttransport. Verken politietaten eller den enkelte politiansatte kan imidlertid overprøve vedtakene som er gjort i utlendingsforvaltningen og som ligger til grunn for uttransport. Her vil jeg analysere hvordan synligheten i siste ledd fortøner seg for de politiansatte og hva den betyr for deres opplevelse av uttransport.

5.2.1 Synlighet for klienten

Den som skal uttransporteres vil ofte prøve å få saken sin opp til ny vurdering ved å sende omgjøringsbegjæring. Uttransporten går likevel sin gang med mindre forvaltningen gir beskjed om noe annet. For mange som blir uttransportert kan det være uklart hvem som egentlig har fattet vedtak i saken deres. Beate har erfart at mange ikke skjeler mellom beslutningstakerne og den iverksettende instans.

Nei, de skiller ikke mellom politiet og UDI. Det er veldig få som skjønner forskjellen. Altså, ‘ja, men jeg ga det jo til politiet’ – da snakker de nok ofte om UDI (...) altså, de klarer ikke helt å skille de rollene. Da må jeg ofte forklare at ‘dette her er ikke noe jeg har myndighet til å si ja eller nei på; dette her er det UDI som har vedtaksmyndighet i, og det er dem som kan gi deg avslag – jeg har ikke noe med, på en måte, det avslaget å gjøre’ (...) og forklare det, på en måte. Jeg tror det blir en del misforståelser (...) absolutt.

Amund mener at det ofte blir formidlet et feilaktig bilde av politiets rolle ved uttransport:

Jeg føler jo at media serverer til opinionen at det er politiet som uttransporterer og gjør feil ting. Det vi gjør er bare å følge opp vedtakene fra UDI. Jeg føler at vi blir litt overvurdert i asylsaksgangen i forhold til det vår rolle egentlig er. Vi har jo blitt beordret til å gjøre det. Noen må jo gjøre det.

Flere av deltakerne har opplevd at den som skal uttransporteres konfronterer dem med påstander om urettferdig behandling av saken. “Men vi henviser til advokat og så videre ... vi har jo ikke noen mulighet til å gå inn i de vurderingene som er gjort,” sier Endre. “Men man kan jo ofte høre at ‘ja, men ... UDI har ikke tatt hensyn til det eller det og det’, men vi går jo ikke inn i noen slik debatt på det.” Også Amund viser til at politiet ikke har innflytelse på saksgangen. “Formelt er jo det bare til å ta kontakt med advokaten sin og jobbe videre med klaging fra hjemlandet, eventuelt. Slik er det lovmessige med dette... Jeg ytrer jo at vi har ingenting med egentlig *saken* å gjøre.” Han tror imidlertid ikke at han noen gang vil møte forståelse for dette svaret fra de som blir uttransportert: “Fordi vi er der, og vi blir sett på som dem som gjennomfører vedtaket. Fordi UDI og oss er det samme for dem... [jeg] tror ikke de skiller mellom oss i saksgangen. Jeg føler vi tar den negative støyten for UDI.” At frustrasjonen blir rettet mot politiet er med andre ord en følge av synligheten i siste ledd. “Altså, om det er UDI som har gjort vedtaket og politiet som skal gjøre det, så er det jo gjerne vi som får skylden for at det er blitt slik, men det må jo gå an å forklare dem hvorfor vedtakene er blitt slik og hva som ligger til grunn for det,” sier Gøril.

Endre trekker opp et klart skille mot utlendingsforvaltningens ansvarsområde: “For det er klart, at jeg tar ikke noe stilling til vedtaket som ligger der. Det er det kompetente myndigheter som har gjort,” sier han, og påpeker at politiet blir synlige i sakene uten å være i en posisjon til å kommentere dem.

La oss si, hvis det er en asylsøknad – dette her med beskyttelsesgrunn, det er ikke noe politiet tar stilling til i det hele tatt. Det er det jo UDI og UNE som ankeinstans som gjør. Vi forholder oss til de vedtakene som blir tatt. Men det er jo ofte politiet som må fronte – vi blir på en måte frontfigur i sakene allikevel, fordi vi kommer og eksempelvis henter vedkommende i et lokalsamfunn, da, ett eller annet sted.

Gøril vurderer det slik at klientene tross alt er klar over forskjellen på forvaltningen og den iverksettende myndighet. “De får jo forkynt et vedtak om at det er Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda som har gitt dette vedtaket og som pålegger politiet å transportere dem ut. Så akkurat det tror jeg de fleste egentlig skjønner.” Også David mener at de som skal uttransporteres tar denne distinksjonen, men opplever at mange likevel vil legge fram sin versjon av saken i forbindelse med uttransport: “Tror det at de har et behov for å kunne snakke om ting, og da lytter vi og hører hva de sier. Og da kan du gjerne også si hvilken rolle du har og hvordan ting er.” Det som blir brakt opp ligger utenfor politiets jurisdiksjon.

Det kan være alt mellom himmel og jord. Veldig mange er opptatt av at de ikke fikk en rettferdig behandling, at de ikke fikk være i Norge, og at de kjente en som hadde samme – han fikk bli (...) en følelse av ‘hvorfør fikk ikke jeg opphold’ og diverse, det kan være en type... Ja, altså, du kan godt forstå det, men du kan lytte. Du behøver ikke å gå inn i en dialog, men du kan lytte til mennesket som ønsker å prate med deg.

Frida tror noen av de som blir uttransportert feilvurderer hva slags handlingsrom politiet har i en norsk kontekst. Hun prøver derfor å få fram ansvarsfordelingen mellom forvaltning og politi overfor klientene:

Ja, jeg forklarer det jo til dem. Men det er jo noen som tror at jeg *har* makt og *kan* bestemme, for de kommer fra land der politiet har ganske mye makt og penger styrer (...) [og de tror] at jeg bare kan si at de får bli og slike ting, så noen har jo problemer med å skjønne det, spesielt hvis de ikke har vært her så veldig lenge. Det er noe som jeg prøver å forklare, at politiet har ingen makt og ingen myndighet til å gjøre noe fra eller til, de må bare utføre en handling som andre har bestemt.

Calles erfaring er at de som blir uttransportert stort sett ikke stiller spørsmål om politiets rolle. “Nei, som regel så sier de at ‘ja, forstår at dere bare skal transportere oss ut’ (...) Hvis de spør om noe – jeg gidder aldri å si at jeg har vært inne i noen sak. For jeg sier at – altså, min jobb er bare å passe på dem på flyet.” Frida pleier på samme måte å vise til at politiet kun skal iverksette vedtaket. “Og i de aller fleste tilfeller er jo det greit. Noen tror meg ikke uansett, men OK, da får det være deres problem (...) Jeg vet at jeg bare gjør jobben min, og da forholder jeg meg til det.” Også Gøril legger vekt på politiets funksjon som iverksettende instans: “Så det er ikke noen slik *fiendtlighet* – hvis det er det du tenker på – mellom dem vi du transporterer ut og oss. For de vet jo at vi har en oppgave å gjøre, og det er egentlig ikke vi som har bestemt at de skal reise hjem, da.”

Utlendingsforvaltningen, der vedtakene blir fattet, kan for søkerne framstå som en ansiktsløs masse. “Det er det alle utlendinger eller utenlandske borgere sier – at de kommer jo ikke fram til en person i UDI. De kommer til et sentralbord og så kommer de ikke lenger. De får ikke lov til å snakke med den personen som har saken sin en gang,” sier Beate. “Og det skaper veldig frustrasjon.” I Gørils framstilling er ordningen med personlig frammøte i UNE unntaket som bekrefter regelen på dette området: “Nå har jo nemnda [dette] her at de det gjelder kan få ført saken sin slik at de er til stede selv. Og da får de jo en viss kontakt. Men ellers på utlendingsfeltet har man jo lite kontakt med personene det gjelder. Det går jo kun på papir.”

Ved uttransport har politiet større synlighet enn saksbehandlerne som fatter vedtak i utlendingsforvaltningen, og Frida mener dette kan forklare at kritikken blir rettet mot politiet. “Det er jo fordi det er vi som er der, og det er vi som gjør det. Altså, UDI er jo bare noen som

sitter på et kontor i Oslo, vi vet ikke helt hvem de er engang – ikke jeg engang vet hvordan de ser ut (...) Det er politiet som *er* der.” Gøril har en liknende forståelse av situasjonen:

Det som er spesielt er jo akkurat dette her med at det er vi som må iverksette tingene. De andre fatter jo bare eventuelle vedtak – da er de liksom ferdige med sin jobb. Det er jo vi som må stå her for å *face* folkene, snakke med dem og forklare dem hvorfor, altså – så vi får jo mye mer nærkontakt med dem enn både Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda.

5.2.2 Synlighet i media

Politiet havner ofte i medias søkelys ved uttransport, men kan som iverksettende instans ikke svare for vedtaket som er fattet i utlendingsforvaltningen. Politiets handlingsrom overfor uttransport er begrenset til hvordan vedtaket skal bli iverksatt. Beate antyder at media i likhet med den øvrige allmennheten ser alle som jobber med utlendingssaker under ett, uten å skille mellom de forskjellige instansene.

Jeg vet ikke hva slags bakgrunn journalister har, men jeg vet jo med meg selv at før jeg begynte [her] visste jeg veldig lite om dette feltet – *ekstremt* lite. Og det tror jeg egentlig er gjengs i samfunnet – at du vet for lite om lover og regler, om forholdet mellom UDI, politi, Utlendingsnemnda – altså, dette er begreper som er fjernt for folk flest.

David tror situasjonen rundt pågrepelse kan være en årsak til medias interesse for politiet:

Jeg tror at grunnen til at politiet kommer i søkelyset såpass i media som vi gjør, det kommer allerede ved pågrepelsesfasen. Og ... det er der media kan hekte seg opp og lage en story – måten politiet planlegger ... vi ligger litt i forkant av selve uttransporten. Jeg har inntrykk av at der hvor det blir fokusert på, er det ofte også i den fasen.

Media har uttalte ambisjoner om å stille seg kritisk og granskende i forhold til maktutøvelse og slik skjøtte rollen som den fjerde statsmakt. Hvis uttransporten er kontroversiell fordi det foreligger spesielle omstendigheter, vil det følgelig gjøre saken mer interessant for media. Bilder fra uttransport kan vekke reaksjoner, som David beskriver: “Det ser alltid dramatisk ut når man må begynne å bære folk om bord og slike ting, men det er jo slik det er, og det blir vist i media. Jeg synes ikke man har noe å skjule når det gjelder uttransportering som politi.”

Calle er opptatt av medias bruk av negativt ladete ord i deknningen av uttransport, og mener at media bevisst uttrykker seg slik for å fenge publikums interesse. “---‘Blir *kastet* ut av Norge etter tre år’ ...” sier han med referanse til en vanlig formulering i nyhetene. “Men altså, det blir du ikke. Som regel har du fått et vedtak lang tid i forveien, og da påklaget det og masse slikt, og du har fått en utreisefrist som du ikke har overholdt. Derfor drar det ut i tid, og derfor går det tre år.”

Noen av deltakerne opplever det som at media mistenkeliggjør politiets arbeid. “Politiet blir jo alltid sett på som den store stygge ulven i slike saker”, kommenterer Frida. De politiansatte framstiller det å ha erfaring med de konkrete situasjonene som en nøkkel til riktig forståelse av situasjonen, og tror at personer uten denne erfaringen vil misforstå mediebildene fra en uttransport. “Vi kjenner saken fra flere sider enn det som kanskje media får fram av og til,” kommenterer Frida og nevner et tilfelle der noen som skulle uttransporteres prøvde å rømme underveis og dermed ble bundet med strips på hender og føtter.

Og da vi gikk gjennom sikkerhetskontrollen på [flyplassen], så dekket vi til [med en jakke] over hendene hans, så ikke noen skulle se (...) at han var bundet, da – for å gjøre det lettere for ham. Da vi kom (...) inn i avreisehallen, så er jo media der som vil ta bilde av ham – det får de jo bare gjøre, da – da ville han ta av seg jakken, og så sitter han med håndjern og viser – ‘Se hva politiet gjør med meg, se hva politiet gjør med meg’. Mens vi spurte ‘skal vi dekke til [med] jakken, så det ikke blir så pinlig for deg – når alle ser hvordan du har det’, så – De spiller slik på det – altså, vi prøver å gjøre det så humant som mulig for ham, at ingen skulle lage noe oppstyr om at han var bundet, vi skulle bare stille og rolig gå. Og så spiller han selv på det, da (...) Og det bildet kommer selvfølgelig i avisa.

Den sterke kommersialiseringen av media skjerper konkurransen om publikums oppmerksomhet, og en dramatisk uttransport vil derfor ha større sannsynlighet for å føre til medieoppslag. Amund opplever at det er en spesiell type saker som havner i media: “Ja, det blir jo det. Men jeg kunne tenke meg at de kunne skrive mer om de vanlige sakene våre – for jeg synes de er vel så interessante.” I forhold til saker han selv har jobbet med, mener Amund at media spisser dem ved å henge seg opp i de dramatiske sidene. “Dette med å *kaste ut*, liksom. Tvangsmakt og håndjern og slike ting føler jeg at blir veldig hypet opp, da. Mens de fem timene jeg brukte på å ha en samtale med personen blir ikke vektlagt. Det er håndjernene som blir vektlagt.”

Uttransport er noe som foregår kontinuerlig, men flertallet av uttransportene som blir gjennomført havner aldri i media. Beate synes medierepresentasjonen av uttransport er lite gjenkjennelig i forhold til hennes egen opplevelse av dette som arbeidsoppgave. Hun mener dette skyldes at uttransport blir brukt som sensasjon i media:

Altså – media er jo ute etter å selge ting. Selge enten aviser eller nyhetsoppslag eller... Og da fokuserer de selvsagt på det som er voldsomt. Men det er ikke hverdagen. Det er som sagt – jeg har ikke vært borti det, og hverdagen er helt annerledes. Altså, dette er enkelttilfeller som ofte kan være vanskelige, men – [sukk]. Vi får ofte ikke lov til å si hva som egentlig skjer. Media danner seg sin versjon av det som skjer ut fra én side. Politiet kan ikke uttale seg på noe tidspunkt.

Politiet er iverksettende instans i forhold til vedtak som ofte kan være kontroversielle, og håndhever lovverket med tvang gjennom sin posisjon som forvalter av det statlige voldsmonopolet. Dette krever en gjennomtenkt strategi for å svare på henvendelser fra media

og håndtere kritikk i offentligheten. Politiet framstår som en profesjonell informasjonsaktør; blant annet har særorganet PU en egen informasjonsstab knyttet til politiets virksomhet på utlendingsfeltet. I årsrapporten fra PU for 2006 blir den utstrakte medieaktiviteten og medias interesse for enhetens arbeid nevnt blant de viktige hendelsene det året. “Pågangen var til tider massiv rundt enkeltsaker. PU har som mål å være premissleverandør i den offentlige debatt. Vi praktiserer stor åpenhet og har en aktiv dialog med media”, heter det i rapporten (PU 2007c: 2).

Mediearbeid er viktig for politiet ettersom det er en måte å signalisere gjennomsiktighet og etterrettelighet på, samtidig som det gir anledning til å påvirke publikums bilde av politiets aktivitet. Vektleggingen av mediekontakt kan ses i sammenheng med politiets økte synlighet for et allment publikum: “[T]he underlying trend, supported by the pressures of the external environment, is towards a future in which image work is significant to the shape of policing” (Mawby 2002: 185). David mener politiet kan vinne mye på å pleie forholdet til media:

Det å ha kontakt med media, det er alfa og omega. Media er avhengig av oss, vi er avhengig av media. Og det å ha et åpent og greit forhold til media – det mener jeg vi har. Slik som jeg har opplevd det som står i avisene og slikt, uansett ... så er det greit. Altså (...) hvis du er redd for noe, da har du noe å skjule, og det har ikke vi.

Forholdet mellom media og politiet framstår som en vaksom sameksistens der det er underforstått at partene skal respektere hverandres territorium. Frida beskriver møtet med journalister når hun drar for å hente noen som skal uttransporteres: “Først, når du ser dem ... ‘at de gidder’, tenker jeg (...) Men så – OK, de har jo en jobb de må gjøre de også. Så prøver jeg å forklare det til dem: nå skal vi gjøre vår jobb, og så får dere gjøre deres jobb.” Det viktige for Frida er at media ikke skal være til hinder for politiets arbeid. “Men det har jo hendt at media har gjort at vi må avbryte (...) At det blir for mye publisitet, og så blir det kanskje litt usikkerhet om – ja, det blir for mye bråk om det. Det har skjedd.”

“Jeg har en veldig åpen [holdning] til generelle ting”, sier David på spørsmål om hvordan han forholder seg til spørsmål utenfra. “Det som jeg ikke kan uttale meg om er enkeltsaker, for det sier seg selv. Men jeg er aldri redd for å kunne uttale [meg] hvor politiet innenfor utlendingsfeltet, og spesielt det som jeg har ansvar for, kommer fram.” David presiserer imidlertid at han ikke kan uttale seg til alle og enhver i saker. Hvordan han skal behandle en henvendelse utenfra blir klarert i forhold til organisasjonens medieprofil på forhånd.

[Om] jeg får tillatelse til å snakke med journalist, som jeg fikk i det tilfellet, hvor det var veldig åpent og greit, så gjør jeg det egentlig uten problem. Så det er bare å få et mandat, en tillatelse til å kunne prate – slik som jeg gjør med deg her nå, så har jeg fått en tillatelse til å prate med utenforstående. Så selve arbeidsmetodene, hvordan vi gjør det – det er ikke noe hemmelig.

Ved enkelte anledninger har representanter for media vært med på flyet ved uttransport for å lage reportasje. “Vi har ikke noe å skjule,” sier Endre om det å ta med journalister på oppdrag. “Vi er jo et offentlig organ – politiet har ingen interesse av å skjule hva vi driver med. Det vil vi bare tape på. Og vi jobber selvfølgelig innenfor straffeprosessloven og de lovene vi er pålagt. Jeg anser at det norske politiet har en veldig høy etisk standard i så måte.”

Der den iverksettende instans likevel blir mål for kritikk, vil taushetsplikten legge begrensninger på hva politiet kan kommentere i offentligheten. Dermed må de politiansatte brenne inne med sin versjon av et hendelsesforløp heller enn å risikere et medialt overtramp som kan slå negativt tilbake på etaten. “Så det kan det være en del frustrasjon rundt, tror jeg. Det er mange som kunne ha tenkt seg å forklare hvorfor, eller hva som egentlig skjer. Men de kan ikke det”, sier Beate. Gøril refererer til en konkret sak hun selv har vært med på med henting av barn. Hun sier at opplegget var klarert med foreldre og at dette ikke kom fram i medias gjengivelse av hendelsen. “Men – altså, vi kan ikke gå ut i pressen og si at slik og slik og slik er det egentlig, det som skjer. For det første har du taushetsplikt. Og hvis foreldrene går ut, kan vi ikke begynne å krangle med dem offentlig.”

Endre påpeker at taushetsplikten, som gjør det uaktuelt å kommentere ved slike anledninger, svekker politiets posisjon i forhold til kritikk overfor en motpart med advokater som ikke har samme pålegg om taushetsplikt: “Da blir det på en måte ofte en subjektiv framstilling av saken i media. Og når ikke våre tjenestemenn kan si noe på stedet, så er det ofte at det blir ... Man ser fra sitt ståsted.”

Gøril mener at det alt i alt ikke er ønskelig at politiansatte bruker media til å kommentere saker de selv har vært involvert i. Hun tror situasjonen da kan utarte til et tilfelle av ord mot ord.

Det blir bare offentlig skittentøyvask ... Det tror jeg ikke vi har noe igjen for, egentlig. Da må det jo være hvis det er helt alvorlige beskyldninger som blir rettet mot politiet, som man må kunne gå ut og forsvare seg mot ut. Men dette vanlige med at “politiet kom midt på natten og ingen visste noen ting”... det tror jeg ikke det har noen hensikt å gå ut og begynne å diskutere i pressen. Du har ikke noen ting der å gjøre... etter min mening.

Flere av deltakerne mener at viktige trekk ved saker som ender i uttransport ofte ikke kommer fram i mediedekningen. Amund beskriver hvordan det er å se saker han selv har jobbet med gjengitt i media:

Jeg tror alle som leser om sine egne saker i media føler jo stort sett at media ikke har belyst det store hele, at det er veldig spissformulert og veldig dårlig formulert, og kan ofte inneholde saksfeil. Det føler jeg at jeg har opplevd et par ganger. Men hovedinnholdet i artiklene har jo gjerne vært helt OK... Selvfølgelig ofte vinklet negativt (...) Det er en del av jobben, det – ta den kritikken.

“De sakene som jeg har vært inne i, som jeg kjenner ... jeg kjenner dem jo veldig godt, og jeg ser at det er en veldig ensidig og subjektiv framstilling fra – du kan kalle det den andre part, eller fra advokater,” sier Endre. Han understreker at han ikke går rundt og gnager på dette, men han reagerer på ubalansert dekning. “Jeg har jo en rettferdighetssans”, sier han, “ – altså, hvis *dette* skal være sannheten... og jeg *vet* at det faktisk ikke var slik, så jeg tenker ‘de skulle bare ha visst!’, på en måte. Men jeg har også vært i saker hvor sannheten har kommet fram etter hvert.” Politiet vil i noen tilfeller ha tilgang på informasjon som ikke kan offentliggjøres, men som etter de politiansattes vurdering kunne ha balansert oppslagene, slik Calle antyder:

Ofte sitter vi på etterretningsinformasjon som sier noe helt annet, som miljøet kanskje har kommet med selv ... som vi ikke kan gå ut med. Og da ... (latter) Du vet at alt som blir sagt er feil eller stemmer ikke, altså – det er ikke bevisst løgn, men – de vet bare ikke alle fakta i saken.

Calle tror politiet med fordel kunne inntatt en mer aktiv rolle i forhold til media. Han peker på at man har et visst spillerom for å kommentere saker på generelt grunnlag så lenge det ikke bryter med personvernet, og mener personlig at mediebildet ville blitt mer nyansert av at politiet gjorde dette oftere. “Ja, det tror jeg nok. Jeg synes politiet kunne vært litt mer proffe og kjøpt sendetid, fått informert om saken.” Han ser på dette som et spørsmål om å opplyse publikum: “Altså, folk klarer ikke å vurdere annet enn det de får opplyst. Og som regel er det veldig ensidig, fordi politiet ikke vil gå ut – når de får kritikk, kommenterer de det aldri.” Calle tror at det nettopp derfor er lett å rette skytset mot politiet. “Jeg kunne kritisert deg så mye jeg ville hvis jeg visste at du aldri svarte”, poengterer han.

Til tross for politiets satsning på mediarbeid, stiller Beate seg tvilende til muligheten for å påvirke mediebildet av politiets virksomhet. “I hvert fall slik som jeg føler det, tror jeg ikke at politiet kan forme så veldig mye. Altså – det er jo lederne som uttaler seg utad. Og det er veldig begrenset hva de kan uttale seg om. Journalister forholder seg til det de ser.” Også Amund forholder seg mer eller mindre resignert til dette: “For jeg vil tro alle er vant med den vinklingen media har... Vi kan ikke gjøre noe med den vinklingen i større grad – føler vi i hvert fall. Så de får heller bare skrive det de skriver, og så får vi bare ta det til etterretning.”

Frida gir uttrykk for liknende tanker i forhold til medias tendensiøse språkbruk. “Jeg bare ler av det – jeg kjenner historien selv, og når du leser en avis vet du at en sak har alltid to sider uansett.” Heine beskriver det på følgende måte:

Hvis vi hadde fortalt slik det skulle være i de historiene, hadde det gjerne blitt en helt annen historie. Men... dessverre. Så prøver jo av og til sjefen vår å fortelle [hvordan] det skal være, men det er gjerne like bra å tie det i hjel, så skriver de i hvert fall ikke noe mer.

Amund svarer nei på spørsmålet om hvorvidt mediedekningen har noen betydning for hvordan han tenker på arbeidet sitt. “Man blir veldig fort vant til dette med media og din egen jobbvirkelighet, og jeg vil si at det betyr ingenting.” Derimot er han blitt mer generelt skeptisk til medias etterrettelighet av å erfare kontrasten mellom det han selv opplever i jobben og det som står i avisene: “Det jeg tenker mest på er kanskje andre artikler som *jeg* leser i avisene som ikke jeg vet noe om bakgrunnen for, hvor feil *de* er. *Det* tenker jeg litt på. *Det* tenker jeg faktisk på. Mye mer mediekritisk – til det hele.” Også Frida mener at erfaringen med hvordan media dekker politiets arbeid påvirker måten hun forholder seg til andre nyheter på.

Ja. Det gjør jo det. Jeg er så skeptisk, jeg tror ikke på alt (latter). Det blir slik (...) Det er jo enkelte aviser i Norge, som for eksempel – VG spesielt er jo en slik avis der alt blir slått stort opp (...) Det er ikke alltid at alt som står der er hundre prosent slik som det er. OK, du leser det og så – “Javel”. Ikke vits å tro på alt du leser.

5.3 Oppsummering

Politiets arbeid med uttransport er nært knyttet til vedtak fra utlendingsforvaltningen som skal iverksettes gjennom politimakt. De politiansattes framstillinger av det å jobbe med uttransport er preget av motsetninger. På den ene siden understreker de at det vanligvis ikke oppstår spesielle problemer ved uttransport, og at flertallet av uttransportene foregår i rolige former. På den andre siden gir de uttrykk for å hele tiden være på vakt i forhold til at den latente konflikten kan bryte ut i åpen konfrontasjon der den som blir uttransportert skader seg selv eller andre i forsøk på å motsette seg uttransport.

Den tvungne interaksjonen ved uttransport medfører en kompleks relasjon mellom partene. Som profesjonsutøvere møter de politiansatte mennesker som er i en vanskelig situasjon, og blir gjerne konfrontert med frustrasjoner og spørsmål knyttet til sakene det gjelder. Deltakerne vil ofte oppleve denne kritikken som malplassert, og viser til at det ikke er politiet som har fattet vedtakene. Samtidig har de forståelse for at dette fenomenet er en følge av politiets synlighet for klienten sammenlignet med de tidligere instansene.

Uttransport og de politiansatte som utfører dette arbeidet har også høy grad av synlighet i media, spesielt om sakene skiller seg ut på en måte som har verdi i en kommersialisert medievirkelighet. De politiansatte jeg har intervjuet kritiserer medias dekning av uttransport på flere punkter. Blant annet viser de til at media fokuserer på saker som ikke nødvendigvis er representative og setter sakene ytterligere på spissen gjennom sin måte å dekke dem på. Dessuten opplever de medias dekning som ensidig og ubalansert til den uttransportertes fordel. Deltakerne mener at mange oppslag om uttransport ville fortont seg annerledes om publikum kjente til sider ved sakene som politiet av hensyn til taushetsplikten ikke kan kommentere i offentligheten.

Selv om de politiansatte gir uttrykk for innbyrdes forskjellige reaksjoner på uttransport, er det slående fellestrekk i hvordan de mestrer belastningene ved denne arbeidsoppgaven. Jeg opplever derfor deres mestring av arbeidet som et profesjonsuttrykk. Strategiene for mestring framstår som en respons på belastningen ved den latente konflikten og den høye graden av synlighet ved uttransport.

6. Strategier for mestring

Den vanskelige arbeidssituasjonen ved uttransport gjør at de politiansatte må tilegne seg mestringsstrategier som hjelper dem å håndtere belastningene. Jeg har identifisert tre hovedtyper av mestringsstrategier i materialet. Gjennom *normalisering* søker de politiansatte å vektlegge hverdagslige, dagligdagse og udramatiske trekk ved situasjonen og å opprettholde en illusjon av harmoni. Ved hjelp av *distansering* vil de beskytte seg mot å bli personlig involvert i skjebnen bak hver enkelt uttransport med de konsekvensene et slikt engasjement kan få for skillet mellom jobb og privatliv. Endelig bruker de *legitimering* for å forsvare seg mot kritikk ved å understreke sin avgrensede rolle som iverksettende instans og referere til det legitime grunnlaget for politiets arbeid med uttransport.

Språket som brukes i politiet for å snakke om uttransport speiler disse mestringsstrategiene. Det å kalle eksklusjonshandlingen for uttransport i stedet for tvangsretur fungerer både distanserende, normaliserende og legitimerende. Begrepet uttransport skaper avstand fordi det ikke på noen måte signaliserer at det er et menneske som her blir fraktet bort. Samtidig gir det et inntrykk av trafikk, gjentakelse og logistikk som gir situasjonen en ferniss av normalitet. I tillegg legitimerer det tvangselementet i at noen fjernes fra landet med politimakt, ettersom det skriver handlingen inn i den rådende orden.

6.1 Normalisering

Som mestringsstrategi ved uttransport dreier normalisering seg om å skape et inntrykk av normalitet. De politiansatte forsøker å få uttransport til å ligne en normal situasjon for seg selv, for den som blir uttransportert og for publikums blikk. Dette blir gjort gjennom å være diskret og ved å føre en samtale underveis med den som skal uttransporteres. Disse virkemidlene inngår i en samlet anstrengelse som jeg har valgt å kalle normalisering.

Uttransport er vanlig i den forstand at det forekommer forholdsvis ofte målt i rene tall, men det er likevel ikke en utbredt erfaring å ha vært involvert i en uttransport. Sett i forhold til det totale antallet personer som oppholder seg innenfor landets grenser et gitt år, er det få som opplever å bli uttransportert og enda færre som har uttransport blant sine arbeidsoppgaver. Altså er uttransport en ekstraordinær heller enn en representativ erfaring, selv om denne praksisen er et produkt av en normalitet vi tar for gitt. Normaliseringen medfører på sin side at den enkelte uttransport blir en hemmelighet mellom profesjonsutøveren og den som blir uttransportert, mens omgivelsene sjelden vil bli oppmerksomme på hva slags situasjon som utspiller seg i deres umiddelbare nærhet.

6.1.1 Diskresjon framfor alt

I de politiansattes beskrivelser synes idealet å være at uttransport foregår som en diskret transaksjon. Man unngår ytre markører for konflikt slik som uniform, og toner ned bruken av tvangsmidler i nærvær av andre reisende. Diskresjonen kommer også til uttrykk ved at de politiansatte omtaler sin egen rolle ved uttransport i eufemistiske vendinger som “ledsagere”, “ledsagelse” eller “å eskortere”.

Instruksen for uttransport dikterer at de politiansatte vanligvis skal være sivilt kledd ved slike anledninger (PU 2005b: 4). Bruken av uniform er konstituerende for politiidentitet både med hensyn til politiets bilde av seg selv og inntrykket som publikum forholder seg til (Finstad 2000: 232). Pålegget om bruk av sivilt antrekk signaliserer at hensynet til diskresjon veier så tungt at de politiansatte ved uttransport gir avkall på en sentral kilde til respekt for politistatus. “Jeg må bare proklamere at vi går alltid i sivil,” sier Amund om det å hente personer som skal uttransporteres. “Det er det vi skal gjøre, alltid, det er viktig for oss – det blir ikke så stor inngripen i familien som en uniform hadde vært, for da ser hele nabolaget det, og det er viktig at vi er litt diskret.” Fraværet av uniform gjør at uttransporten i utgangspunktet heller ikke er synlig for andre reisende. “Vi ønsker jo heller ikke at resten av flyet skal vite hvem vi er, så vi

går jo i sivil og det er ikke noen som oppdager dette, stort sett ... hvis ikke det blir noe bråk, så går det jo greit,” sier Gøril.

Der bruken av tvangsmidler ved uttransport i seg selv er regulert av lovverket og instruksene, tar de politiansatte også tilleggshensyn som dreier seg om diskresjon, for eksempel ved å vegre seg mot å sette inn tvangstiltak der omgivelsene kan se det. Dette er tydelig i Endres vurdering av hva slags spesielle utfordringer som følger med uttransport sammenlignet med andre arbeidsoppgaver:

Selve det å transportere vedkommende (...) går jo på helt ordinære politimessige taktiske vurderinger som man er godt opplært på, som med fangetransport fra fengsel A til B. Men det er klart at vi er i et sivilt miljø, og man må på en måte ... hva skal jeg si, det skal jo foregå i former som kan være akseptable, da.

“Det skal ikke gå ut over andre passasjerer,” sier Frida om hvordan uttransport fortøner seg utad. Beate legger også vekt på dette hensynet. “Vi må tilrettelegge det slik at det blir greit for dem vi reiser med og for andre folk.” I forbindelse med uttransport hender det at omgivelsene lurer på hva som foregår, slik Frida forteller: “Jeg bar ei dame om bord i et fly en gang, og da reagerte de andre passasjerene og sa til flyvertinnene at ‘hun brukte makt på henne’, ‘hun tvang henne om bord i flyet’ og slike ting.” Med andre ord forstod ikke de andre passasjerene hva slags situasjon de var vitne til. “Nei. For jeg går jo slik [kledd i sivil], og hvorfor skal jeg tvinge et menneske om bord i et fly? Det kan jo se litt rart ut.” Frida har forståelse for at det kan komme reaksjoner i slike tilfeller:

At folk reagerer, det skjønner jeg veldig godt. Det ser jeg jo selv når jeg er ute og reiser *selv*, da – du legger merke til ting. Men ... jeg er jo klar over det, at det kan være politi om bord i et fly, så jeg kjenner dem ofte igjen med en gang.

Gøril mener at det ikke bør komme til konfrontasjon på flyet ved uttransport, av flere grunner:

For det er jo for det første ubehagelig for oss som er der, og det er ubehagelig for alle de andre passasjerene som er på flyet, hvis det begynner å bli slåssing og bråk. Mange folk er jo i utgangspunktet redde for å fly, og det blir ikke bedre hvis det begynner å bli noe spetakkel, selvfølgelig ...

“De fleste transportene går greit, men av og til er det faktisk slik at du virkelig må baske i gangen. Da hadde jeg blitt redd hvis jeg var passasjer”, sier Calle med en latter. Han er ikke sikker på hva andre passasjerer tenker om situasjonen og om de forstår at det er en uttransport de er vitne til. “Ja, de – vi får jo blikk og slikt, men vi prøver å være veldig anonyme, da (...) altså, vi er jo passasjerer selv. Men de lurer på hvorfor vi sitter der når de kommer inn.” Han

forteller at de ved uttransport så å si alltid blir sluppet først på flyet slik at de får organisert seg før andre kommer om bord.

Prosedyren for uttransport tilsier at den som blir uttransportert ikke skal bli stigmatisert i de andre reisendes øyne. Dette er noe Beate legger vekt på når hun forbereder personer som skal uttransporteres:

Vi forklarer at du får pakke bagasje og at vi kommer til å gå i sivile klær. Vi kommer ikke til å legitimere oss som politi noe sted annet enn gjennom passkontrollen. Jeg har hatt en del gamle folk som har reist med politiet. De tror at nå blir de fulgt med håndjern og lenker – de tror det blir noen voldsomme greier. Men man ser ut som vanlige turister. Det er ingen som vil se at dette er en uttransport.

Oppmerksomhet rundt uttransporten blir oppfattet som ydmykende for klienten. Frida poengterer “at ikke vi kommer reisende med at ‘hei, vi er politiet, og her er noen som ikke får være her lenger’, men at vi reiser som vanlige og ikke lager noe oppstuss på noen måte”. Den diskrete uttransporten handler om å forsvinne i mengden:

Og vi reiser jo da egentlig som helt vanlige folk – altså, vi har ikke noen uniform, ingenting, slik at det skal være minst mulig smertefullt (...) På flyplassen sjekker vi inn bagasjen med de folkene vi har med oss og går gjennom sikkerhetskontroll og – ja, vi er helt som andre vanlige reisende ...

De senere årenes satsning på såkalt frivillig retur via International Organization for Migration (IOM) som alternativ til uttransport kan også knyttes til diskresjon. De to måtene å forlate landet på blir blant annet omtalt i de samme vendingene; David kommenterer at ordet verdighet høres mye i forbindelse med uttransport: “Det er veldig mye basert på at IOM kom inn i bildet.” Han mener at politiets returalternativ ikke står tilbake for andre løsninger. “Vi sliter med dem som ikke vil hjem uansett. Men min erfaring, det er at [med] politifolk – hvis du tar normaltilfeller – så er det en diskret, verdig uttransport.”

Å reise ut via IOM-programmet blir likevel gjerne forbundet med en større grad av diskresjon. “Så går en god del med IOM, og dem ser vi jo ikke,” sier Endre i en kommentar til ulike måter å forlate landet på. Calle gir uttrykk for at IOM-retur er forbundet med mindre negativ oppmerksomhet for den det gjelder enn retur i regi av politiet, og forklarer det slik:

Hvis det hadde kommet en nordmann som hadde blitt transportert til Norge av utenlandsk politi, ville jo vi også tatt tak i ham, tatt ham inn til avhør og spurt ‘hvorfra kommer dere med ham, og hva skjer?’ (---) og det vil jo skje i hjemlandet også, som regel, når vi kommer med dem vil jo politiet undersøke saken – ‘hvorfra blir du fulgt av politiet?’ Mens når du reiser med IOM glir du liksom mer igjennom.

Tvangsmidler som kan tiltrekke seg oppmerksomhet utfordrer diskresjonen ved uttransport. “Håndjern – det er veldig forsmedelig for mange,” sier Calle. Han forteller om en episode der

den som skulle uttransporteres var høyrøstet nok til at kapteinen på flyet avviste å ta dem med. “Så da satte jeg på ham håndjern [mens vi gikk] ut igjennom hele avgangshallen, og da spurte han flere ganger om jeg kunne ta av håndjernene, for det er forsmedelig for dem, på en måte ... Alle ser på.” Brudd på diskresjonen kan altså brukes som en sanksjon fra de politiansattes side når den som skal uttransporteres ikke samarbeider ved uttransport, slik Frida antyder:

Når ikke det går, så sier vi at ‘Det er du som styrer løpet – er du snill og grei, så er vi snille og greie (...) Så det er din eller min måte. Du kan velge å gå om bord i flyet som en vanlig mann eller kvinne på en verdig måte, eller du kan bli båret om bord. Det er helt opp til deg.’

6.1.2 Den normaliserende samtalen

De politiansatte legger vekt på å snakke med den som blir uttransportert underveis. Ved at profesjonsutøveren underkommuniserer sin kontrollrelasjon til klienten, kan samtalen ved uttransport til forveksling ligne en samtale mellom parter som står likt. Dette tilslører den latente konflikten og bidrar til å opprettholde en illusjon av harmoni. Jeg har valgt å kalle dette for den normaliserende samtalen.

Gjennom arbeidet i politiet opplever deltakerne at de kommer i kontakt med et tverrsnitt av befolkningen. Beate framhever det sosiale aspektet som en interessant side ved jobben hennes: “Det å få møte alle typer mennesker, å være i kontakt med mennesker hele tiden (...) Du møter så mye forskjellige folk fra alle kulturer og alle klasser i et samfunn. Det er det jeg setter mest pris på – å ha kontakt med folk.” Samtalen som del av politiarbeidet er et gjennomgående motiv i de politiansattes framstilling. “I denne jobben er det veldig viktig med det som er veldig viktig i hele politiet, og som veldig få lærer på skolen ... og det er å snakke med folk,” sier Calle. “For meg er det den viktigste egenskapen du kan ha, det å kunne snakke med folk. For da vil du få informasjon, og da vil du komme mye lettere i kontakt (...) Det å gå ut og faktisk prate med folk, det er viktig.”

Det å snakke kan blant annet virke dempende på en tilspisset situasjon, som ved uttransport. “Vi ønsker jo i størst mulig grad å få en *frivillighet* ved transporten selv om transporten er tvungen, for å si det slik, da – at vi har en god gemyttlig tone og ting går bra,” sier Amund. “Vi har jo veldig erfarne politimenn hos oss som virkelig kan dette med å snakke seg ut av uheldige situasjoner.” Gøril mener at evnen til å kommunisere letter arbeidet med uttransport:

Ja, [at du er] åpen for folk og at du kan snakke med folk, det tror jeg er viktig. At du er litt utadvendt og at du kan få en viss kontakt – og det gjelder jo både når det er negative ting du skal overbringe og positive – at du da kan snakke med dem og at de kan gi uttrykk for hva de mener også (...) Det har litt å si, tror jeg, at de skjønner hvorfor disse tingene skjer og at du har tid til å forklare dem og slike ting.

Samtalen kan bidra til å holde situasjonen under kontroll på hvis det er grunn til å tro at det kan bli problemer under uttransport, slik Endre beskriver: “Slik at hvis man vet [at] han er ustabil og så videre, så er det klart at ofte hjelper det å holde en samtale i gang. Greit å kunne se hvordan vedkommende utvikler seg underveis.” Profesjonsutøveren vil altså ha interesse av å holde en gemyttlig tone med klienten av pragmatiske årsaker. “Det er en del av – altså ... grunnen til at vi ofte er kamerat er å involvere vedkommende fortløpende for å komme i forkant av ett eller annet som skjer.”

Calle legger vekt på at det å vise velvilje gjør det lettere å få klienten til å samarbeide. “Fordi av og til har de bare noen små behov som gjør at de er villige (...) Så prøver vi – for det er det som gjør om transporten går greit eller ikke går greit.” Det å være fleksibel blir viktig: “Ja, du må være litt diplomatisk og prøve å forhandle med dem.”

Frida snakker om samtalen underveis som en måte å tilnærme seg det andre mennesket på:

Ja – altså, når du snakker med dem setter du deg inn på deres nivå, på en måte ... at ikke jeg er der oppe på min høye hest og har all makt og de liksom bare er noen som vi feier under teppet. Vi reiser sammen, vi sitter sammen på flyet, og vi er helt vanlige folk.

De politiansatte gir uttrykk for at de gjerne vil snakke med den som blir uttransportert, forutsatt at det språklige ligger til rette for det og at vedkommende er interessert i å føre en samtale. Beate legger vekt på at man må se an hver enkelt: “Mange har veldig behov for å snakke og er veldig åpne og forteller om alt, mens andre er veldig tause, og da må du respektere det at de kanskje ikke ønsker å prate så mye,” sier hun. Calle påpeker at det ikke alltid er så mye å si:

De fleste sitter jo bare der, så blir det bare løst og fast etter hvert hvis vi klarer å kommunisere. Noen snakker kanskje så dårlig engelsk også at det ... da blir det litt – de orker ikke å kommunisere. Noen er kanskje slitne fordi vi har hentet dem i arresten, og der er det ikke verdens beste seng ... De sover på flyet. Noen vil bare hjem og bli ferdig og se familien sin.

Heines inntrykk er at de som blir uttransportert ofte snakker om hvordan de har hatt det i Norge og hvordan det blir å komme tilbake til opphavslandet. Det hender også at de stiller spørsmål til ham.

Ja, de spør jo ofte om du – altså, de kommer inn på det når du kjenner dem godt. Da blir det gjerne å snakke om familien og unger (...) En del forteller sin historie i Norge og forteller sin historie fra hjemlandet. De ønsker jo litt medlidenhet, noen – hvor fælt det er.

“De forteller gjerne om familien sin og hvordan de har det, og så spør jeg...” sier Beate. Hun er interessert i å høre om hva den uttransporterte har å komme hjem til i form av hus og familie, og hva de ønsker seg for framtiden.

Og etter hvert får du litt tilbake igjen. Du får litt god tone med dem, og det føles kanskje greit for dem å kunne snakke om... men enkelte vil jo ikke snakke om det i det hele tatt, fordi det er veldig vondt å snakke om familie, og da må du ta det hintet og skygge unna. Du må kjenne folk litt, hvordan de reagerer, rett og slett. Føle deg litt fram.

De som blir uttransportert kan noen ganger være skeptisk til å snakke med de politiansatte, slik Calle forteller om. “Noen ønsker ikke å snakke – noen hater deg jo fordi du er politimann. Det har de lært seg fra barndommen av i hjemlandet sitt. Politiet har jo et særs frynsete rykte stort sett over hele verden.” Likevel er Calles erfaring at det ofte vil oppstå kommunikasjon etter hvert: “Men når du må sitte så lenge med dem og være så tett, så får du alltid et visst forhold og blir ofte veldig kompis med dem.” Gøril antyder at den som blir uttransportert også vil tilpasse seg situasjonen og prøve å gjøre det beste ut av den, selv om vedkommende er motvillig til uttransport. “Som regel går det veldig greit, og vi prater med dem og har i grunnen et greit forhold (...) Og venter vi på neste fly og slikt, sitter vi og tar en kopp kaffe og – ja. Det er jo det som er normalt, for å si det slik.”

Den normaliserende samtalen kan for et øyeblikk skape inntrykk av at kontrollrelasjonen ikke har noen betydning. Amund framhever at det kan være en positiv opplevelse å snakke sammen under uttransport:

Ja, man snakker jo. Det er jo ikke alle søkere man kan kommunisere så godt med, så det blir ofte en utfordring, men mange er veldig gemyttlige. Jeg har sett transporter som virker som to kamerater på tur, nesten. Ja, man tar en sigarett sammen og har det hyggelig. Det er viktig å fokusere på det. Mange av søkerne forstår jo at dette bare er en jobb for den politimannen det gjelder òg – det er ikke vits i å klandre ham for dette, han gjør bare jobben sin.

Imidlertid skiller samtalen ved uttransport seg fra en normal samtale ved at den finner sted under tvungen interaksjon i en situasjon med latent konflikt der den ene parten har en kontrollrelasjon til den andre. Samtalen opphever ikke den grunnleggende motsetningen. Selv om den faktiske situasjonen midlertidig blir satt i parentes, er det fortsatt profesjonsutøver og klient som snakker sammen under uttransport.

6.1.3 Oppsummering

Normalisering innebærer at de politiansatte forsøker å mestre uttransport ved å få det til å ligne en normal situasjon for seg selv, for klienten og for publikum. Diskresjon og den normaliserende samtalen blir virkemidler for å oppnå dette skinnnet av normalitet.

Diskresjon ved uttransport tjener flere forskjellige formål. Det at uttransporten ikke er synlig for omgivelsene kan lette belastningen på de politiansatte som iverksetter vedtaket om uttransport. Diskresjonen blir også ofte begrunnet med hensynet til den uttransportertes verdighet. Dessuten blir publikum skånt for provoserende inntrykk.

Også den normaliserende samtalen har en sammensatt funksjon. For den politiansatte kan den gjøre uttransporten mindre ubehagelig ved å forhindre konflikt med den som skal uttransporteres. Samtidig foreligger en tanke om at uttransporten vil være bedre også for klienten hvis den foregår i rolige former, og samtalen blir en måte å oppnå dette på. I tillegg kan samtalen forhindre at den latente konflikten bryter ut og blir synlig for omgivelsene.

6.2 Distansering

Norges politikk for kontroll av migrasjon fører til en jevn strøm av negative vedtak fra utlendingsforvaltningen, og disse vedtakene er det politiet som iverksetter gjennom uttransport. Distansering som mestringsstrategi blir en måte å mestre arbeidet på for de politiansatte som må forholde seg direkte til menneskene bak statistikken. Denne strategien for mestring tar form av å strebe etter den profesjonelle avstanden, fokusere på slutføring av oppdraget og trekke et skille mellom jobbsfæren og hjemmesfæren.

6.2.1 Den profesjonelle avstanden

Politiansatte som jobber med uttransport kommer nært innpå mennesker med til dels dramatiske livssituasjoner som de ikke kan involvere seg personlig i. For de politiansatte er oppdraget å gjennomføre uttransporten, uavhengig av hva de måtte mene om de som blir uttransportert eller sakene det gjelder. Den latente konflikten ved uttransport gjør at de politiansatte vil ha behov for å opprette en buffer mot situasjonen, som det framgår av Fridas beskrivelse:

Jeg prøver å distansere meg fra det – jeg kan ikke leve meg inn i deres situasjon. Jeg må være profesjonell, og så kan jeg godt virke kald og hard og slike ting, og det har jeg jo fått høre mange ganger, at ‘du bryr deg ikke’ og ‘du tenker ikke på oss’ – men for at jeg skal kunne reise hjem igjen og leve videre mitt liv, så kan jeg ikke ta med meg de situasjonene som du er oppe i. Så – jeg prøver å ikke liksom bli venner med dem – altså, du snakker jo selvfølgelig med dem, men ... ja.

Flere av deltakerne framhever de at man må sette sine egne reaksjoner til side for å kunne gjøre en jobb. “Det er jo lett å få følelser inn i bildet (...) Jeg kan ikke – jeg *kan* ikke ta det inn over meg, rett og slett,” sier Frida. En liknende vurdering kommer fram hos Beate:

Du må forholde deg på en måte profesjonelt oppi dette her, du må være den fornuftige parten. Men det er klart at du tenker jo over hva de reiser hjem til, enkelte. Det er ikke alle som kanskje får det så bra. Men du kan ikke ta noe av det (...) Du må forholde deg profesjonelt.

Det å være profesjonell framstår som en tilstand av tilkjempet distanse hos de politiansatte. “Vi bruker begrep som avstand og objektivitet, men... jeg vil jo si at ikke det er så reelt, da, det er mer på papiret enn det er i oss, tror jeg,” sier Amund. I hans framstilling synes den profesjonelle avstanden å være et ideal i profesjonen snarere enn en opplevd realitet:

Det blir veldig... du gjør ting etter regelverket, og så prøver du å la være å tenke på det, kanskje. Jeg vet ikke hva andre gjør, men... Vi snakker liksom ikke om det på jobben, om slike ting. Vi skal liksom ikke involvere oss noe særlig i de sakene, men det hender jo selvfølgelig at vi gjør det av og til, da. Noen saker blir jo ofte litt personlige for oss også. Men... man skal liksom ha den proffe linja overfor klientellet vårt.

Frida vegrer seg mot å bli oppfattet som kynisk. “Jeg har jo *følelser*, jeg har sittet og grått med folk – jeg har jo selvfølgelig det, og du hører jo veldig mye tragisk, men samtidig så – jeg er satt til å gjøre en jobb,” sier hun. Distansering blir en nødvendighet for å overleve i arbeidet:

Jeg må jo bare gjøre det. Skal jeg ta med meg alle tragediene som jeg har vært borti, så hadde jeg ikke klart å sitte her, tror jeg. Så mye vondt har jeg sett. Altså – du må liksom bli ferdig med det (...) Men hvis jeg setter meg ned og tenker, husker jeg jo alt det vonde jeg har vært med på. Alt ligger jo der. Det er bare å lukke øynene, så ser jeg for meg ting jeg har vært borti, kjenner lukter og slike ting, så – ja.

Uttransport av familier med barn kan også utfordre den profesjonelle avstanden gjennom den felles menneskelige erfaringen av det å være foreldre, slik Calle forteller om. “Det er mange jeg synes det er trist å ta ut, for å si det slik. Og spesielt da når det er barn inne i bildet. Jeg har jo barn selv, og det blir annerledes med en gang.”

Frida synes det er enklere å la være å involvere seg hvis hun ikke kjenner den som skal bli uttransportert fra tidligere. “Noen ganger har du bare uttransporten, slik at du ikke snakker med dem på forhånd – du vet egentlig ingenting om dem”, sier hun. “Og det er jo egentlig like greit, for da kan du jo bare snakke om vær og vind på turen, og så er det bare et menneske du egentlig har vært borti en liten brøkdel av et sekund av livet ditt.” Som kontrast til dette nevner hun tilfellene der hun har hatt kontakt med dem det gjelder over tid, kanskje flere år, og ser at det går mot uttransport i saken deres. “Og da har jeg sagt det av og til, at jeg vil ikke ta den transporten – jeg vil ikke gjøre det, for jeg har hatt et greit forhold til dem hele tiden mens de har vært her i Norge.”

Endre gir uttrykk for at han kan ha personlige meninger om saker som ender med uttransport, og opplever det som at han er berettiget til det. Samtidig unngår han å dvele ved det han møter

i jobben: “Det er ikke slik når jeg legger meg om kvelden at det på en måte farer gjennom hodet mitt. Jeg må på en måte – hvis jeg skulle viklet meg inn i noe slikt, så tror jeg... Det er ikke det at jeg er avstumpet, men jeg må distansere meg litt fra slike ting,” sier han.

Evnen til å holde avstand i jobben henger sammen med fartstid i Heines framstilling. “Altså, det er gjerne litt forskjell på unge politifolk og dem som har vært her noen år. Tror du har litt lett for å få medlidenhet med dem når du begynner slike steder – de [søkerne] forteller tåredryppende historier.” Erfaringer fra arbeidet kan også gjøre at man blir mindre mottakelig for slike inntrykk:

Når du er ny og begynner med dette, får du en viss medfølelse for dem. Det gjør du gjerne etterpå også, men – når du har hørt den samme historien femti ganger og det alltid er den samme historien, omtrent, så synes du ikke så veldig synd på dem, for da gjennomskuer du at det ikke stemmer.

Der distanse til arbeidet er et gjennomgående tema blant deltakerne, går Amund derimot inn for å konfrontere seg selv med konsekvensene av jobben han gjør. “Det tror jeg faktisk er veldig viktig, å se de gråtende barna vi plasserer på det flyet. Jeg tror det er viktig å vite at når vi sitter der med disse sakspapirene våre, så er det faktisk mennesker det er snakk om,” sier han. Denne erkjennelsen trenger likevel ikke å være til hinder for den profesjonelle avstanden, ettersom Amund foretar en annen grensedragnings: “Jeg tror det er viktig å skille mellom person og profesjon,” sier han. Arbeidet han utfører synes til dels å stride mot hans oppfatning av sin egen identitet, og det å trekke en skarp linje mellom den han er i jobben og livet for øvrig blir en måte å leve med denne motsetningen på:

For min del vil jeg gjerne – ønsker i hvert fall å være en slags idealistisk akademiker som tror at han gjør en forskjell i verden, selv om han kanskje ikke helt tror på det alltid, men man vil gjerne tro på det. Så har jeg en veldig slik realistisk type jobb. Men det går veldig fint, så lenge jeg klarer å skille mellom de delene i meg selv. Jeg tror det er viktig kunne ha den evnen til å skille.

6.2.2 Det slutførte oppdraget

De politiansattes opplevelse av uttransport henger i stor grad sammen med utfallet. Fra deres perspektiv er en uttransport vellykket når oppdraget er slutført i henhold til planen.

Distansering krever at de politiansatte objektiverer den som skal uttransporteres ved å betrakte ham eller henne som et oppdrag. Ved å fokusere på slutføring av oppdraget blir oppmerksomheten flyttet fra de menneskelige sidene ved saken til logistikk og de praktiske sidene ved uttransporten.

Med sin sivile bakgrunn mener Amund at det er en viss forskjell på hvordan han og kolleger med politiutdanning håndterer arbeidet: “Kanskje jeg lærer litt kynisme fra dem og de lærer [det] menneskelige aspektet fra meg,” sier han. “Jeg merker jo kanskje at jeg prater mer om personen enn de gjør, jeg føler at de prater alltid om saken i større grad... ja, oppdraget. De har saksfokuset. Jeg analyserer kanskje litt mer rundt sakene enn de gjør.”

En uttransport kan ofte forløpe på uforutsette måter. Frida beskriver en mulig situasjon:

Det kan være at den personen du har med deg begynner å (...) lage bråk og slike ting, og da sier jo flyselskapet med en gang – “nei, du får ikke være med”. Da må vi prøve å eventuelt – å roe denne personen og si at “Du skal hjem. Altså, det er ikke noen bønn. Om det skjer i dag eller om det skjer i morgen, om det skjer om en uke, så skal du hjem – det er bestemt.” Og da hender det at denne personen roer seg, vi får booket om på et annet fly, og vi kommer hjem. Men det har jo hendt at vi har fått dem med oss hjem igjen også ... da må vi prøve på nytt senere.

David mener at slike hendelser gjør uttransporten mer belastende for de politiansatte. “Det at du må organisere eventuelt en retur (...) Du må sørge for billetter – ja, en hel masse som gjør at arbeidsoppdraget blir atskillig lengre og mer krevende, og du blir mer preget av det.”

Deltakerne legger vekt på kontrasten mellom en uttransport som blir avbrutt og en som blir slutført. “Det er to forskjellige verdener. Fordi at når du har fått utført et vellykket oppdrag, så blir du rolig – for du må huske på at fra du begynner oppdraget til du avslutter er du i en beredskapssituasjon,” sier David. “Du har et ansvar, du har masse ting du skal gjennomføre og ta hensyn til, slik at du kanskje får lite søvn.” Lettelsen over at oppdraget er slutført fortøner seg som en belønning i Davids framstilling: “Da kan du slappe av. Da har du sluppet det ansvarsområdet, da har du overlevert det ansvaret til hjemlandets myndigheter.” Et slutført oppdrag gir samtidig en tilfredshet hos de politiansatte, slik Amund beskriver:

Å ja, da blir vi glade – jeg blir kjempeglad (...) Politidirektoratet måler oss veldig etter tall som hvor mange får vi inn, hvor mange får vi ut. Men vår ressursbruk er jo i grunnen på jobben imellom. Det er lett å få folk inn og få folk ut, konkret, men det er jo dette arbeidet rundt hver menneskeskjebne som er problemet for oss.

Gøril beskriver det slutførte oppdraget i positive vendinger: “Det kjennes veldig godt, i grunnen,” sier Gøril. “Da kan du liksom slappe av og strekke ut.” Denne opplevelsen av å falle til ro kan også spores i Beates framstilling:

Det føles veldig godt. Altså, det å få satt personen på flyet videre og at alt har gått greit, og du vet at personen kommer trygt fram og alt er på en måte (...) da kan du slippe ned skuldrene. Litt behagelig følelse ... I alle fall når det har vært greit og de ønsker å reise hjem og alt er i orden, på en måte.

Calle opplever det som svært takknemlig når en uttransport er gjennomført. “Det er en utrolig fin følelse, en frihetsfølelse, at du nå har levert og sett at det har gått i orden,” sier han. “Det er en god følelse å fullføre det oppdraget.” Dette momentet inngår også i hans vurdering av uttransport sammenlignet med andre oppgaver i politiet:

Det er mange som nok ser på at ‘oi, her reiser de verden rundt’ og ferie og alt det der, men det er ganske tunge arbeidsoppgaver. Men som jeg sa tidligere, det er veldig ... den der følelsen av at når du er ferdig, og du har kanskje sittet i tjue timer og bare passet på, og så endelig er ferdig og kan gå på et hotell og slappe av og slikt ... den er nesten verd hele turen, den gode følelsen.

At en uttransport går som planlagt synes for Amund å være et tegn på at han gjør jobben sin på en god måte: “Det er jo veldig personlig tilfredsstillende også, at man har gjort bra grep,” sier han. “Spesielt hvis personen er vanskelig – at man har tatt en riktig sikkerhetsvurdering, man har tatt de riktige grepene, og så har faktisk personen vært snill på turen. Da føler jo man at man har vært del av en bra prosess. Det vil jeg si.”

Frida fokuserer først og fremst på at jobben er gjort ved endt uttransport. “Jeg er ganske enkel, jeg. Er jeg ferdig, så er jeg ferdig. Går [uttransporten] etter planen, så har jeg gjort jobben min skikkelig – da er jeg ferdig med det.”

6.2.3 Jobbsfæren og hjemmesfæren

Det å holde arbeid og fritid adskilt er viktig for de politiansatte. Heine mener at han ikke tenker på jobben når han er ferdig for dagen. “Nei, jeg tror jeg er nokså flink til det – å stenge av. Jeg tror det.” Gøril medgir at hun noen ganger kan ha jobben med seg hjem, uten at hun opplever det som spesielt problematisk:

Men det går ikke direkte på uttransportering, det kan gå på mange andre ting som skjer og ting som ligger – bunker her og bunker der (latter) og “oi, det skulle vært gjort” ... Men ikke noe slikt at det går ut over, holdt jeg på å si, privatlivet. Det gjør det ikke.

Flere av deltakerne gir uttrykk for at de ikke tenker på jobben hjemme. “Når jeg går ut denne døra har jeg så mange ting hjemme å tenke på, at jeg tenker ikke på det,” sier Frida. Hun syntes dette var vanskeligere før, da hun jobbet med et annet felt. Nå kan hun stort sett la jobben ligge når hun er hjemme. “Av og til kan du jo – du kommer hjem og er litt frustrert over noe som har skjedd på jobben, så blåser du litt ut og så er du ferdig med det, på en måte. Men jeg går ikke og *tenker* på saker hjemme, det gjør jeg ikke.” Dette framstår som et bevisst valg om å skjerme hjemmesfæren:

Jeg har ikke noen interesse av å tenke på arbeidet når jeg er hjemme. Da vil jeg konsentrere meg om det som er hjemme. Jeg tror jeg har godt av det, rett og slett – å ha det slik. Går jeg ut døra, så går jeg ut

døra – da er jeg ferdig. Fordi jeg har en slik jobb at – der jeg *kan* gjøre det – er jeg ferdig med dagen min, så er jeg ferdig med dagen min.

De politiansatte kan imidlertid også bli innhentet av arbeidet når de teknisk sett ikke er på jobb, slik Amund forteller om: “Jeg var i parken og spiste lunsj med en kamerat på jobben som jobber som politi. Så satt vi i parken (...) vi så vel 5-6 klienter av oss som vi burde ha pågrepet der og da – i lunsjen. Så det blir litt slik, det er litt frustrerende for oss.” For Amund kan også arbeidet trenge seg på ved at klientene ringer ham på fritiden. “Og det kan være litt belastende, at de har telefonnummeret mitt, og de vet jo hvor jeg bor (...) man tenker litt slik, fordi at det er ikke alle som er så hyggelige, da.” Henvendelsene skjer ikke bare via jobbtelefonen. “De har ringt meg opp på privatmobil også, det har de gjort. Jeg har ikke hemmelig nummer, da, så navnene mine står jo på papirene og sakene jeg jobber med. Det er jo offentlighetsloven, antar jeg (...) Så det er jo mulig å finne ut hvor folk bor i dag.”

Beate har tidligere hatt en stilling med mye direkte publikumskontakt på et mindre sted, der hun ble fortolket som representant for politiet også utenom arbeidstiden. “Da møtte jeg hele tiden klientellet på privaten. Og de skulle alltid snakke med deg – det var alltid ett eller annet. Du kunne ikke være privatperson, der var du alltid politi,” sier hun. Skillet mellom jobb og fritid har blitt tydeligere etter at Beate gikk over i en annen stilling og begynte å jobbe med utlendingsfeltet. “Her møter jeg sjelden folk jeg er i kontakt med i politiet,” sier hun. Tankene kan likevel fra tid til annen dreie over i jobbmodus også utenom arbeidstid:

Men jeg kan ta meg i det selv når jeg møter folk som jeg ser er av utenlandsk opprinnelse på gata – så kan jeg plutselig tenke på hva – hva gjør de her? Hva slags tillatelse har de... Slikt kan jeg tenke på, men det gjorde jeg aldri før jeg begynte her.

Det å tone ned at man jobber i politiet kan være en måte å beskytte hjemmesfæren på. Når Amund møter nye mennesker på fritiden foretrekker han å gi inntrykk av at han jobber på utlendingsfeltet uten å presisere at det er innenfor politiet: “Det er jo ikke så kjekt – med en gang man sier at man jobber i politietaten, så blir man med en gang stemplet som politi, og det kan være en belastning.” Han er ikke interessert i denne merkelappen, og påpeker at han heller ikke er politiutdannet. “Jeg bare jobber der, som akademiker, og trives veldig godt med det også, men man ønsker ikke å være ... for da blir man jo på en måte på jobb, på vakt, med en gang. Jeg tror det er litt den greia der, at man underkommuniserer hva man egentlig gjør.”

Frida opplever at jobben blir skjøvet i bakgrunnen når hun har vært borte fra den en stund: “Jeg har vært i permisjon i over et år. Jeg har ikke tenkt på jobben en eneste dag. Altså, jeg

tenker på kollegaene mine. Det gjør jeg, og jeg har jo kontakt med dem. Men jobben og hva jeg gjør? Ikke et *sekund* har jeg tenkt på det.” Hun har altså greid å skille ut det som tilhører jobbsfæren og legge det til side inntil videre. “Og det tok jeg meg i – det var her [for] en stund siden nå: Jeg har ikke *tenkt* på jobben eller hva jeg gjør på. Jeg har *glemt ut jobben min*, tenkte jeg (latter).” Frida mener at det er sunt å ha evnen til å distansere seg fra det som skjer der: “Jeg er jo innom kontoret av og til og snakker med dem og spiser lunsj med dem, og da er det slik ‘åååh, det er så mye å gjøre, det er så mye å gjøre’ og [da sier jeg] ‘Javel’ – (latter) ‘det er deres problem – jeg er ikke på jobb’...”

I Amunds historie er jobben noe som i høyeste grad også er med ham utenfor arbeidstiden:

Ja, jeg tar den med meg hjem. Det er ikke alle som gjør det, tror jeg, men – jeg kan sitte hjemme og tenke på en familie, eller jeg kan sitte hjemme og tenke på en sak eller... Men det har kanskje med meg som person å gjøre, at jeg bryr meg og at jeg liker å ta vare på det menneskelige aspektet ved jobben, for det føler jeg kan legitimere at jeg gjør jobben jeg gjør.

Flere av deltakerne opplever det som lettere å skille jobbsfæren fra resten av livet etter en tids erfaring, sammenlignet med da de først begynte å jobbe i politiet. Endre forteller om tidligere kolleger fra en annen avdeling:

Ikke noe galt om dem, men dem som var kanskje litt eldre enn jeg er nå (...) de møter jo skjebner hver eneste dag, og det er ganske mange forskjellige skjebner, og det er klart, du *tenker* jo ... som ung tenker du mer på dette, for du tenker jo “hvordan havnet de der”, og så videre. Men jeg så jo ... mine eldre kolleger hadde jo vært ute og jobbet med dette i mange år, og var kanskje i den fasen jeg er nå, med småbarn og – du *må* kunne legge fra deg jobben når du kommer hjem, altså.

Endre mener selv at han har lettere for å legge fra seg jobben ved endt arbeidsdag nå enn da han var yngre. “Det er ikke slik at jeg prater med samboeren hjemme om slike saker lenger. Det er svært sjelden.” Han sier seg enig i at han har fått mindre behov for å snakke om det med tiden. “Ja, på en måte. Det er ikke slik at jeg blir avstumpet, men altså – man får jo et litt mer profesjonelt forhold til ting (...) Noen ganger har man sett de samme situasjonene om og om igjen...”

6.2.4 Oppsummering

Distansering som mestringsstrategi brukes av de politiansatte for å beskytte seg mot egne reaksjoner på arbeidet med uttransport, så vel i jobbsfæren som i hjemmesfæren. De politiansatte søker å oppnå den profesjonelle avstanden på flere måter. For det første er det viktig å forholde seg profesjonelt til klienten, noe som innebærer å holde klientens liv og historie på avstand og unngå å involvere seg. Videre ser de på hver enkelt sak som et oppdrag og fokuserer på tilfredsstillelsen de kjenner ved å slutføre oppdraget etter planen. Det blir

også viktig for dem å holde jobbsfæren adskilt fra hjemmesfæren ved å unngå å tenke på jobben i fritiden.

Deltakernes fortellinger om distansering er imidlertid preget av innbyrdes motstridende elementer. De politiansatte understreker behovet for å holde avstand til sakene i utsagn av normativ karakter som uttrykker et ideal for profesjonsutøvelsen, men ikke nødvendigvis er beskrivende for deres egen opplevelse. Mange av deltakerne forteller at de tenker på sakene i ettertid og lurer på hva som skjer med de som blir uttransportert. Samtidig framhever de at de er følende mennesker som distanserer seg fordi de ellers ikke kan utføre arbeidet de er satt til å gjøre.

6.3 Legitimering

Ved legitimering blir henvisning til det legitime grunnlaget for uttransport en måte å mestre den latente konflikten på. Det å stå mellom vedtaket og publikum krever at de politiansatte viser lojalitet til lovverket og forvaltningen, politiets rolle i samfunnet og det profesjonelle hierarkiet. For å legitimere uttransport viser de politiansatte til lovlig fattede vedtak i utlendingsforvaltningen, framhever politiets rolle som iverksettende instans og påpeker at det foreligger en ordre som skal følges. Dessuten framstiller de uttransport som en beklagelig, men ufravikelig nødvendighet når det gjelder kontroll av migrasjon i en verden som ikke er ideell, et *ressonement* som også har en legitimerende funksjon.

6.3.1 Mellom vedtaket og publikum

I forbindelse med uttransport er det sentralt for politiet å kunne presentere sin egen praksis som velbegrunnet, nødvendig og meningsfylt. Å gi normativ verdi til de praktiske imperativene i en institusjonell orden rettferdiggjør den (Berger og Luckmann, 1967: 93). De politiansatte forventes å være lojale overfor lovverket og forvaltningen, politiets rolle i samfunnet og ordre fra sine overordnede i politietaten.

Framstillingen av lovverket som noe hevet over diskusjon er et viktig aspekt ved legitimering:

The attempt to hide all problems of politics under the cover of administration may be explained by the fact that the sphere of activity of the official exists only within the limits of laws already formulated. Hence the genesis or the development of law falls outside the scope of his activity. (Mannheim 1929: 118)

Det å vise til reglene som må følges kan samtidig fungere som et forsvar mot kritikk. “Selv den som befaler, adlyder også en regel når han utsteder en befaling: Han adlyder ‘loven’ eller ‘reglementet’, en formell, abstrakt norm” (Weber 1971: 92).

De politiansatte oppfatter seg selv som redskaper for håndheving av lovverket. “Holde ro og orden,” sier Calle som svar på hva han vil si er politiets oppgave. “Vi er plassert der av samfunnet. De ønsker at vi skal være der. Den dagen de ikke ønsker det, legger de oss antageligvis ned. Men – altså, vi er der for folket, ikke motsatt.” David opplever at spørsmål om innvandring og asylpolitikk, deriblant også uttransport, stadig debatteres i offentligheten, og ser det som en selvfølge at det er stor interesse for dette området. “Man må huske på at når det gjelder asylsøkere, er det utrolig mye meninger rundt i folket som man må respektere,” sier han. “Vi i politiet, vi skal utføre arbeidsoppgaver som vi ikke – det er ikke vi som har avgjort at [vedkommende] ikke får være i Norge. Og det er viktig å være klar over.”

Det å kunne vise til at oppdraget blir utført på bestilling fra allmennheten er også sentralt for legitimering: “Vi er jo der for å opprettholde Norges lover, og derigjennom også Utlendingsloven,” sier Calle. “Så vi gjør jo bare det som samfunnet har fortalt oss at vi skal gjøre. Eller – det samfunnet *krever* at vi skal gjøre, for de har gitt oss oppgaven, og da får vi ikke gjøre noe annet. Så vi kan ikke velge.” Beate ser denne posisjonen som en ulempe ved arbeidet. “Altså, den eneste bakdelen er jo at – hvis du må uttransportere folk som egentlig ikke ønsker å reise. Du må faktisk iverksette vedtak som ikke du har vært med å bestemme, men du må utføre det – det er jobben din,” sier hun. Denne presiseringen blir også gjort hos Endre: “Vi er jo det organet i samfunnet som er satt til å iverksette de vedtakene, og da også dem som under ingen omstendighet vil, altså dem som må tas [ut av landet] med makt. Og det er ikke noen ønskesituasjon for politiet.”

Uttransport som arbeidsoppgave er en konsekvens av Norges politikk på utlendingsfeltet og vedtakene som fattes i utlendingsforvaltningen med referanse til lovverket. Den politiske situasjonen har også betydning for politiets arbeid med uttransport, som Gøril viser til her:

Det skjer jo hele tiden noe på dette utlendingsfeltet – alt ettersom både hvilken regjering det er og hvordan situasjonen er i resten av verden. Det setter jeg i grunnen pris på, at det er litt variert, at ikke du går og gjør akkurat det samme hver eneste dag (...) For det stopper liksom ikke opp. Det er jo hele tiden nye ting som skjer og nye ting du må forholde deg til.

David framhever også at politiet kontinuerlig må holde seg oppdatert på utlendingsfeltet gjennom å følge med på rundskriv og politiske vedtak. “For vi er jo bare et virkemiddel når det gjelder det som blir bestemt,” sier han. “En utførende makt, som jeg pleier å si. Det er vi som iverksetter lovlige vedtak fattet av UDI og UNE. Og de er det eneste organet som kan stoppe en uttransport som politiet har satt i gang.”

Et endelig negativt vedtak i en sak som er behandlet i utlendingsforvaltningen er samtidig begynnelsen på politiets oppgaver knyttet til uttransport, et skille som er tydelig betont hos Amund: “Når en person er klar for effektuering i henhold til lovmessige vedtak i UDI, så begynner vi å iverksette vedtaket,” sier han. Samtidig antyder han at det ligger et element av ansvarsfraskrivelse i framstillingen av politiet som siste ledd i prosessen:

Man *må* tenke på at det er rettferdig og at man er konsekvent i behandlingen. Man klamrer seg til den byråkratiske religionen, som jeg vil kalle det for – enten man tror det eller ikke, så *vil* man tro på det – at ting går riktig for seg. Og da føler man at man bare er en del av en saks kjede. Så man undervurderer sin egen rolle i det hele, kanskje, at man skylder på saks kjeden og byråkratiet. Du tar ikke avgjørelsen, men det er byråkratiet som gjør det... Det er kanskje litt den tankegangen vi har som jobber der.

Imidlertid er det en forutsetning for å fungere i arbeidet at de politiansatte slår seg til ro med sin posisjon mellom lovverket og publikum, uavhengig av hva de selv måtte mene om det som skjer i utlendingsforvaltningen: “Du har dette her med utgangspunktet for å jobbe her, at man må ha troen på regelverket, man må ha troen på at det man gjør er en del av den prosessen som alle skal gjennom ... Man må klynge seg til håpet om at det er riktig, tror jeg,” sier Amund.

Calle understreker at han ikke har noe handlingsrom overfor de som blir uttransportert:

De sier at “tar du meg hjem nå, så blir jeg drept av hjemlandets myndigheter” og slikt, de prøver å appellere til oss om at vi skal stanse. Personlig har jeg ikke noe problem med det, for UDI har brukt så lang tid på å se på saken. Altså – jeg har ikke myndighet til å si “du får bli i Norge”. Da vil *jeg* begå noen lovbrudd ... Jeg har en jobb og er satt til å sende dem ut, og det må jeg.

For de politiansatte er det å følge ordre en selvfølge. De politiansatte kan oppleve ubehagelige situasjoner knyttet til uttransport, men slik David her beskriver kan de ikke la seg stanse av dette: “Når vi er ute og jobber, så må vi påregne at alt kan skje. Så du kan si at ubehaget kan oppfattes forskjellig fra person til person og ha forskjellig grad. Men det innvirker ikke på selve utførelsen av jobben vår.” Heine har en liknende innstilling. “Det er jo ikke akkurat *veldig* greit å gjøre den jobben alltid. Men nå er jo politiet satt til å utføre den jobben, og da er de nesten nødt til å gjøre det. Du kan jo nekte, men likevel er det noen som må gjøre det.” Beate antyder samtidig at både profesjonsutdanningen og sosialiseringen i yrkeshverdagen gir

forutsetninger for å mestre politiets særegne situasjon når det gjelder å følge ordre uavhengig av egne oppfatninger:

Når du begynner å jobbe og sånt, så blir du på en måte innprentet at du må gjøre en del ting som du ikke er helt enig i, men det er jobben din. Så det må du utføre ... På Politihøgskolen blir du innprentet at du må gjøre en del ting som du ikke er alltid enig i, men du må utføre dem. Det er jobben din.

Bevisstheten om at noen faktisk må gjøre jobben karakteriserer så vel politiet som profesjon som de politiansattes holdning til uttransport som arbeidsoppgave. Uttransport er noe man stiller seg disponibel for å delta på, og hvilke politiansatte som faktisk deltar ved uttransport vil variere. Likevel er ikke de politiansattes deltakelse ved uttransport valgfri i ordets rette forstand. Etersom uttransport er definert som en av politiets arbeidsoppgaver, må det til enhver tid være personell tilgjengelig for å delta. På dette punktet sammenligner Heine med det å være i hæren: “Jeg har jo tjenestegjort som militær i utlandet også noen år. Og vi skulle jo gjøre et oppdrag – det var enten fullt utstyr eller med ingenting, så måtte du gjøre det [enten] du likte det eller ei,” sier han. “Når det skjedde noe, så kunne du ikke begynne å diskutere det. Det var bare slik. Sant, du kan jo gjerne diskutere det her, for her går det an å si du ikke har lyst. Så får noen andre ta det, ikke sant. Men noen må jo gjøre det.” Selv har han ikke brukt muligheten til å la være å delta ved uttransport. “Nei. Ikke på grunn av det. Aldri på det ... altså, jeg vet at da må noen andre gjøre det. Men jeg skjønner jo dem som sier nei, det gjør jeg.”

De politiansatte kan oppleve det som en belastning at utenforstående kritiserer deres rolle i forhold til uttransport. Amund unnlater å fortelle hvor han jobber til folk han møter privat, i et forsøk på å slippe spørsmål om det han gjør:

Jeg merker jo at da jeg fikk jobben, så gikk det en periode der jeg syntes det var slitsomt å møte folk. Jeg fortalte at jeg jobbet der og der, og så ble jeg bare bombardert med “hvorfors kaster dere ut de folkene”, “hvorfors gjør du ditt og datt” og... så prøvde jeg da i begynnelsen å forklare hva jobben min egentlig var og hva politiet sin oppgave i dette her egentlig var – at det var å *iverksette* og ikke å gjennomføre vedtaket, på en måte, men... Man kommer ikke så langt, altså.

Calle tolker slike reaksjoner utenfra som mangel på kjennskap til politiets arbeid. “Ja, altså, folk har nok en oppfatning av at vi er slemme som uttransporterer dem. Men det er folk som ikke kjenner oss, som vi ikke har kunnet informert og diskutert med,” sier Calle. Han mener at det blir vanskelig å skulle ta stilling til hver enkelt uttransport:

Det er nok mange som synes at vi burde sagt nei til at – ‘det vil vi ikke gjøre’, men altså, vi er ikke i noen posisjon til å ... da kommer vi over på det som jeg personlig ... For da må jeg revurdere – skal jeg jobbe der jeg jobber? For det som hadde skjedd, det er at jeg hadde sagt ‘nei, det kan jeg ikke på grunn av min etiske overbevisning’, så da hadde de bare funnet noen andre som gjorde det. Og da måtte jeg jo revurdert hele – altså ... har jeg samvittighet til å jobbe med det jeg jobber med?

6.3.2 Idealer og realiteter

Selv om de politiansatte aksepterer utlendingsforvaltningens vurdering av at de som skal uttransporteres ikke er forfulgt i opphavslandet, bekymrer de seg av og til over hva vedkommende vender tilbake til. Noen klienter har bakgrunn fra land som fortsatt er merket av mange års borgerkrig: “Så skal man ned igjen dit, og der er det ingenting som fungerer, de bor kanskje i et slikt sønderskutt hus,” sier Gøril. “Så det er jo klart det, at når det da er unger og alt mulig slikt med, som gjerne har bodd her i tre-fire år og snakker kav [dialekt], så er det jo slik at du føler gjerne litt mer med de folkene.”

For de politiansatte virker det som om mange av de som blir uttransportert har lite håp for framtiden. “Når vi kommer og henter denne familien, da, som skal hjem, så ser jeg jo – jeg kan jo lese i øynene deres at dette er noe de ikke vil”, sier Endre. “Ikke sant, de har det jo faktisk bedre her på et asylmottak som har dårlig standard og som knapt nok har toalett inne. De har det mye bedre her.” Politiet skal imidlertid ikke foreta vurderinger i disse tilfellene, men sørge for at vedtaket blir iverksatt. De politiansatte skal altså ikke ha noen spesiell oppfatning av selve vedtaket eller grunnlaget for det. “Det diskuterer man aldri,” sier David. På spørsmål om det noen ganger er vanskeligere å la være å ha meninger enn andre, svarer han som følger:

Nei. Du har en profesjonell holdning som alle arbeidsgrupper har (...) Det er lov å ha personlige meninger, det er ikke *det*, men ... man er borti ting, og har en profesjonell holdning til det man driver med. Hvis man ikke har det, så vil man rett og slett ikke kunne fungere. Da blir man en part i det.

Gøril kommenterer at mange som blir uttransportert fungerer godt i samfunnet, men at de av rent formelle grunner ikke får opphold her: “Det mener jeg, at det skal man ikke være redd for å si til dem, at de er ålreite folk og at det ikke er noe slik at man *ønsker* dem direkte ut av landet, da, for å si det slik, på grunn av personene de er.” Som politiansatt er hun likevel bevisst på at det har lite for seg å fortape seg i slike vurderinger av sakene, i og med at hennes oppgave er å iverksette vedtaket.

Men altså, vi kan liksom ikke tenke noe særlig over det heller, for det er ikke ... Vi må jo bare forholde oss til det som skjer, og slik er det. Så nytter det ikke egentlig å engasjere seg noe slik personlig i akkurat det. Da ville du sikkert fått en veldig stor konflikt med deg selv – å skulle jobbe med slike ting hvis du ikke da kan akseptere at de vedtakene som blir gjort er fattet ut fra de reglene vi har i dette landet. Og det er jo de vi må følge.

Denne resignasjonen i forhold til oppdraget er tydelig i Fridas resonnement. “I og med at jeg har reist litt, har jeg jo også sett hvordan forholdene i hjemlandet er, og du vet også hva de kommer til, og at barna da ikke får de samme mulighetene som barn her i Norge,” sier hun.

“Det er jo alltid vondt, det er det jo. Men jeg kan ikke redde verden. Jeg er satt til å gjøre en *drittjobb*, av og til – og da må jeg jo bare gjøre den, rett og slett.”

Calle gir uttrykk for at det er forskjell på hva han ideelt sett kunne ønske og hva han oppfatter som praktisk mulig. “Men det er klart at jeg – altså, i den ideelle verden skulle jo alle hatt det godt. Så – jeg forstår jo at de vil hit,” sier han, men viser til at saker som ender i uttransport alt har vært behandlet i utlendingsforvaltningen. “Og så vet du at hjemlandet ikke er så bra som å bo i Norge. Men det er fortsatt ikke så ille som at UDI har vurdert det dit hen at de får opphold.”

Legitimering opphøyer en mulig orden til den eneste mulige orden, og dette kan også spores i de politiansattes vurderinger når det gjelder kontroll av migrasjon. Deltakerne synes ikke å se noe realistisk alternativ til den nåværende politikken på utlendingsfeltet. “Jeg personlig er vel for en litt mildere form for innvandringspolitikk. Men det er veldig enkelt å si det, for det får store konsekvenser,” sier Amund. For Endre blir det også et spørsmål om realisme: “Når jeg ser på verdensbildet, så vet man jo hvem som er fattige i verden, og da er spørsmålet... alle kan jo ikke komme til Norge bare fordi de er fattige.” Han understreker likevel at han kan forstå deres situasjon:

Jeg har jo menneskelige egenskaper, jeg skjønner at det kan være tungt for enkelte å akseptere sin skjebne, og jeg skjønner en familiefar som kommer hit til Norge med ... Jeg hadde gjort det selv, jeg, hadde vi – hadde jeg levd under kummerlige kår og så videre, så hadde jeg prøvd å gjøre så mye som mulig for familien. Alle vil jo på en måte det. Det skjønner jeg.

I forbindelse med jobben har Endre hørt historier om folk som selger huset sitt murstein for murstein før de reiser hit. “Og jeg forstår at de ønsker og kunne tenke seg opphold i Norge. Men altså at vi ikke [gir] det, for hadde vi gjort det, så hadde alle kommet.”

6.3.3 Oppsummering

De politiansatte legitimerer uttransport på flere måter. Blant annet viser de til forutsetningene fra lovverket og forvaltningen og politiets oppgave som iverksettende instans. Deltakerne opplever uttransport som et oppdrag allmennheten har satt dem til å gjøre. Det blir også tegnet et bilde av politiet som en nøytral iverksetter av vedtak fattet andre steder. Likevel foretar deltakerne stilltiende egne vurderinger i forbindelse med uttransport. De gjør seg tanker om hva som venter den uttransporterte i opphavlandet, og gir uttrykk for at de ønsker at uttransport ikke var nødvendig. Likevel har de en utpreget realistisk innstilling til arbeidet, og

holder fast ved at noen er nødt til å gjøre jobben. I den grad deltakerne kommenterer norsk asyl-, flyktning- og innvandringspolitikk, fokuserer de på at politikken som blir ført er en nødvendighet i en verden som ikke er ideell.

7. Mestring i profesjonsfellesskapet

Mestringsstrategiene til de politiansatte kan forstås som noe de tilegner seg via profesjonen og bruker som redskap for å mestre de spesifikke belastningene i arbeidet med uttransport. Når det gjelder forholdet mellom mestring og profesjon synes det å være blant kolleger å ha stor betydning for de politiansatte. Fellesskapet blant kolleger i politiet fungerer som en arena for mestring av belastninger i tilknytning til arbeidet. Det er samtidig et profesjonsfellesskap hvor de politiansatte er blant sine egne. Slik kan det være et fristed fra medias kritiske søkelys og synligheten som følger med å være iverksettende instans. Ved å snakke med kolleger kan de politiansatte høste forståelse for og anerkjennelse av sine erfaringer med belastende situasjoner i arbeidet.

7.1 Å snakke med kolleger

I en hverdag med mange utfordrende situasjoner søker de politiansatte støtte i kollegene sine. Behovet for å kunne stole på hverandre under oppdrag gjør at de kjenner hverandre godt, som det blir sagt i Heines beskrivelse av arbeidsmiljøet. “Ja, vi jobber veldig tett innpå hverandre, i hvert fall på de fleste avdelingene på huset her. Og vi er nødt til å samarbeide hvis vi skal få hjulene til å gå rundt,” sier han. “Vi jobber sammen både dag og kveld og reiser sammen. Og da er det nødt til å fungere, ellers blir det en veldig vanskelig arbeidssituasjon.”

Beate nevner fellesskapet med kolleger som en særlig positiv side ved arbeidet. “Det må være at her er et veldig godt miljø. Så samværet med kolleger, det betyr mye. At du har det kjekt på jobben,” sier hun. Heine deler denne vurderingen: “Det er jo godt kameratskap, og vi får jo veldig spesielt forhold til hverandre. Det er i grunnen det som jeg setter mest pris på. At du har det fint på arbeidsplassen.” Også Frida nevner kollegene sine som noe hun setter høyt, ikke minst fordi jobben i seg selv er krevende: “For jobben kan jo til tider være veldig tøff. Du ser jo bare den stygge siden av livet, du ser veldig sjelden det positive og glede og slike ting.”

Såkalt “peer support” eller støtte fra likemenn er viktig i jobbsammenheng enten den er organisert eller uformell (Karlsson 2005: 35). For de politiansatte synes samtaler med kolleger å bidra til mestring av arbeidet. “Det er jo ofte det at vi bruker oss selv som psykologer,” kommenterer Heine. Han snakker gjerne med kolleger om situasjoner som oppstår på jobben, og opplever at det er rom for å ta opp det man har på hjertet:

Vi har en veldig åpen dialog her på denne avdelingen, det har vi. Og jeg har jo masse kamerater. Jeg har alltid hatt det slik når jeg har vært og jobbet – siden jeg har jobbet mye i utlandet, at jeg har vært veldig åpen, og jeg har i grunnen ikke noe problem med det – å fortelle hva jeg har sett.

Kollegenes oppfølging av hverandre er i politiet delvis formalisert gjennom ordninger som kollegastøtte. “Hvis noen oppdager at en kollega ikke har det så godt – om det er med jobb eller om det er privat – så skal kollegastøttegruppa tre inn og prøve å hjelpe,” sier Frida. “Men også hvis du er på skift, og du er ute for noe som er traumatisk, så er det automatisk [slik] at du samles etterpå og snakker om det som har skjedd. At dem som var der prøver å samles.” På hennes avdeling har det foreløpig ikke vært så aktuelt. “Men det åpner for at vi kan snakke om det hvis vi vil,” sier hun.

Ettersom uttransport inngår som en del av politiets løpende oppgaver, blir det ikke formelt tatt opp til diskusjon i etterkant med mindre det har oppstått noe man ser på som en ekstra belastning. For eksempel vil voldsepisoder i forbindelse med uttransport bli fulgt opp med samtaler. “Men hvis transporten har gått greit, og man bare har litt følelsesmessige tanker rundt at det har vært litt fælt, så har man ikke særlig rom for det, altså,” sier Amund. Han tror dette har mye med arbeidssituasjonen å gjøre. “Hva folk gjør på sine kontorer, det vet jo ikke jeg, men det er så hektisk hos oss at det blir en ny sak med en gang,” påpeker han. “Så det er vel sjelden du har tid til å sette deg ned og tenke gjennom det, og det er kanskje like greit. Det er litt som en fabrikk, føler jeg. Du produserer hele tiden. Vi får ikke så ofte tid til å evaluere hver sak.”

Det formelle etterspillet etter en uttransport er at det rutinemessig blir fylt ut et rapportskjema. “Vi går jo ikke inn og evaluerer en enkel transport. Men vi tar vare på alle vanskelige transporter for å kunne lære av det – for eksempel se om vi kan gjøre ting annerledes,” sier Endre. Kollegene vil dessuten ofte diskutere uttransport seg imellom. “Ja, fordi at det er en veldig viktig del av å dele erfaring. For det er ingen uttransport som er lik,” sier David. “Og jeg tror det er en veldig fin måte å gjøre ting på, at vi snakker om det arbeidet vi utfører,

hvordan gjorde vi det, hva skjedde og resultatet. Det blir som det vi kaller for en evaluering.”

Han presiserer at det ikke er snakk om en formell prosedyre:

Nei. Det er mer uformelt. Det er kun transporter hvor ting går galt eller noe skjer – da kan man få en evaluering som er mer organisert. Men normalt sett, en vanlig slik, det er bare at du har en hendelse som du bringer videre til andre kolleger... og det synes jeg er en helt OK måte, og jeg lærer mye av det.

Politiets fokus på den tekniske gjennomføringen kan være problematisk dersom det oppstår et behov for å bearbeide andre slags utfordringer ved en hendelse: “There is a risk that personnel will talk mostly about what actually happened and will find it difficult to talk about and express the emotional reactions to the event” (Karlsson 2005 s. 14-15). Frida mener at samtalekulturen i politiet er av nyere dato. “Før – da jeg begynte her, så skulle du ikke snakke om ting,” sier hun. “Da var det slik at OK, du hadde vært ute på en trafikkulykke med omkomne og kanskje maltraktete lik (...) så reiste vi inn og spiste nisten vår, og så var vi ferdig med det.” Hun tror den økte kvinneandelen i politiet har bidratt til at det har utviklet seg en sterkere kultur for bearbeiding av erfaringer i jobben. “Og det har blitt bedre, slik at det er mer åpent for å kunne snakke om slike ting,” sier hun.

Amund antyder at noen holder tilbake egne reaksjoner på uttransport overfor kollegene. Det er ikke dermed slik at man lar være å snakke om det som skjer: “Men kanskje folk føler seg litt flau for å ytre at ‘denne transporten var fæl’. Kanskje folk føler seg mindre flink i arbeidsoppgavene sine hvis de innrømmer at en transport har vært fæl,” sier han. Selv om mange av deltakerne beskriver en arbeidshverdag der de opplever situasjoner som gjør sterkt inntrykk, er de svært forsiktige med å betegne noe som vanskelig. David presiserer på denne måten:

Det er viktig – når jeg snakker om ubehag, så må ikke vi overdrive det, fordi at det er ikke en form som gjør at du normalt sett trenger å snakke om noe. Da er du borte i en traumatisk opplevelse som kanskje krever oppfølging. Det *kan* skje, jeg skal ikke legge skjul på det – jeg har ikke opplevd det, men vet at du kan se situasjoner hvor du må ha oppfølging. Det kan jo være ubehag med at vedkommende prøver å ta livet av seg på en eller annen måte underveis, og det er jo en svært ubehagelig følelse også for dem som er ansvarlig. Selv om vi har strenge sikkerhetstiltak kan vi aldri avskrive uforutsette ting.

Beate mener det ikke er spesielt høy terskel for å ta opp situasjoner i hverdagen på hennes avdeling. “I politiet til vanlig skal det skje noe stort før du samles og har en debriefing. Men her på avdelingen så tror jeg det er vanlig bare å slenge det ut. Veldig godt miljø her, så det er positivt,” sier hun. Samtalene som utspiller seg mellom kollegene har ofte en uformell karakter. “Vi har et fast møte i uka, da, men da er det mer slik saksrelatert. Andre ting kommer mer opp under lunsjen. Og over kaffekoppen. Det er mye enklere å ta opp da, enn ved noen formelle greier. Diskusjonene går vel så høyt i lunsjen som ellers.”

7.2 Delt erfaring og delt forståelse

Samtalene mellom kolleger i politiet foregår på bakgrunn av så vel delte erfaringer fra arbeidet som en delt forståelse grunnet i deres felles profesjonsforankring. For deltakerne er profesjonen rammen som gir både erfaringene og fortolkningen av dem. De har visse felles erfaringer som er spesifikke for politiet, blant annet det å ha uttransport som arbeidsoppgave. Samtidig tenderer de mot en delt forståelse av disse erfaringene på grunn av sin felles profesjonstilhørighet og fortolkningsrammen som den gir. Profesjonsfellesskapet kan dermed bekrefte en bestemt måte å forstå arbeidet og sin egen rolle i samfunnet på.

Taushetsplikten som politiet er underlagt fungerer som en formell barriere mot å trekke inn utenforstående, og medfører at de politiansatte ikke kan diskutere jobben med andre som ikke er ansatt i politiet. Om Frida diskuterer følelser i forhold til arbeidet med andre enn kolleger, er det derfor bare i de mest generelle vendinger. “Jeg kan si det til ei venninne, for eksempel – men altså, vi diskuterer jo ikke fakta, altså en konkret sak – men du kan si at huff, du har vært borti noe forferdelig, eller slike ting.”

Calle lar oftest være å diskutere jobb med andre enn kolleger. Unntaket er ektefellen, som har relatert arbeid: “Så henne snakker jeg litt med,” sier han. Samtidig viser han til at det er begrenset hva man kan ta opp med utenforstående ettersom det kan sette dem i vanskelige situasjoner. “Men jeg har jo også folk her på jobben som er veldig gode venner som jeg får diskutert det med. Så jeg personlig føler ikke noe behov for flere å snakke med hjemme,” sier han.

Når det gjelder situasjoner i arbeidet, foretrekker Heine å finne støtte i kolleger framfor å trekke inn utenforstående. “Det er mye lettere å snakke om det her enn å gå og snakke med andre om det – i hvert fall prøve å la være å ta det med deg hjem. Det er mye enklere å gjøre det ferdig her. Så får du få en utblåsning både på godt og vondt, så er vi ferdig med det,” sier han.

Beate trekker fram jobben som det stedet hvor hun kan gi utløp for frustrasjoner i forhold til arbeidet med uttransport, som hvordan saker blir dekket i media. “Du er nødt til å snakke om en del. Og få ut – forklare at slik og slik var det, i hvert fall overfor kollegaene, om du ikke kan snakke med noen andre, så få det ut blant kolleger – takle det på den måten,” mener hun.

Gøril ser kollegenes delte erfaring og delte forståelse som forutsetninger for å kunne gi hverandre relevant tilbakemelding:

De skjønner hva du snakker om, holdt jeg på å si, og har jo gjerne erfart det samme selv. Det tror jeg er viktig ... at da kan du få tilbakemeldinger på det du gjør. Altså – du må jo nesten få det fra noen som vet hva du driver med. Det nytter ikke å bare få det fra noen helt utenforstående som ikke skjønner hvorfor tingene skjer.

En viktig årsak til at de politiansatte åpner seg for kolleger kan være at de da er sikre på å at erfaringene deres blir forstått. På grunn av arbeidet de utfører, opplever de politiansatte en erfaringsmessig isolasjon overfor omverdenen. De har enkelte erfaringer svært få deler, som i arbeidet med uttransport. “Folk flest har jo gjerne ikke vært i de situasjonene som vi er i. Dette med å gjennomføre tvangsting mot andre folk, det er jo noe som vi egentlig ikke gjør til vanlig i andre yrker heller,” sier Gøril.

Den gjengse oppfatningen blant deltakerne er at det har lite for seg å snakke om jobben med utenforstående. “Jeg føler at ingen av mine venner kan komme med noe fornuftig tilbake, fordi at ikke de jobber i samme bransje – og det blir en veldig intern greie, da. Så jeg føler at ingen kan gi meg bedre svar enn jeg selv kan, på en måte, akkurat på de sakene”, sier Amund. I en slik situasjon blir fellesskapet blant kolleger ekstra viktig, som Frida her gir uttrykk for:

De har jo ofte vært med på det selv, slik at de vet hva du snakker om, og det er jo veldig viktig, synes jeg, at hvis du har vært igjennom veldig mye tøft i jobben – at kollegaene dine har kanskje vært igjennom egentlig akkurat det samme, og da er det lettere for dem å forstå det.

Den samme vurderingen kommer til uttrykk hos Heine, som har en klar oppfatning av hvorfor det er enklere å ta opp jobberfaringer med kolleger. “Det er det at du er blant politifolk,” sier han. “Det er mye lettere å snakke med kolleger om det enn å – det er ikke bare-bare å sitte hos en psykolog og – politipsykologer har ti meninger om samme saken. Derfor tror jeg det er lettere å snakke med kolleger som gjerne har opplevd noe av det samme.”

Det å diskutere erfaringer med uttransport i profesjonsfellesskapet framfor å trekke inn andre bidrar også til å holde jobbsfæren og hjemmesfæren adskilt, som er en av forutsetningene for å kunne distansere seg fra arbeidet. Frida prøver å opprettholde dette skillet ved å snakke minst mulig om jobben i det private, selv om hun synes det kan være givende med andre perspektiv enn kollegene kan bidra med. “Når jeg snakker med venninner er jo de helt utenforstående – det er jo det: det er fint med andre synspunkt. Men jeg *liker* ikke å gjøre det, for jeg har så mye andre ting å snakke med venninner om,” sier hun. “Det skjer så sjelden,

fordi – da tar jeg jo jobben med meg hjem, på en måte. Men er du skikkelig frustrert, så hender det jo selvfølgelig at du gjør det.”

7.3 Oppsummering

For politiansatte som jobber med uttransport er det å snakke med kolleger viktig for mestring av to grunnleggende årsaker. For det første er arbeidet med uttransport en så spesifikk erfaring at det vil være vanskelig å kommentere for noen som ikke selv jobber med dette. For det andre gjør taushetsplikten at det er svært begrenset hva de politiansatte kan snakke med utenforstående om. Dermed trenger de politiansatte profesjonsfellesskapet for å kunne snakke om det de erfarer i arbeidet med noen som både har opplevd det samme og forstår det innen den samme rammen. Samtalene i profesjonsfellesskapet tar utgangspunkt i delte erfaringer fra arbeidet og bekrefter samtidig delte fortolkninger av disse erfaringene på bakgrunn av profesjon.

8. Konklusjon

Uttransport av personer uten lovlig opphold inngår som en av politiets arbeidsoppgaver. I forbindelse med uttransport opptrer politiet som et synlig uttrykk for statens kontrollregime med hensyn til migrasjon. Problemstillingen min har vært hvordan de politiansatte opplever å jobbe med uttransport, hva slags strategier de bruker for å mestre belastningene knyttet til arbeidet med uttransport og hvordan mestring og profesjon kan forstås i sammenheng.

Politiets opplevelse av uttransport som arbeidsoppgave er sjelden et tema i offentligheten, og intervjuene til de politiansatte kan dermed være en kilde til innsikt i underbelyste erfaringer. Mestringsstrategier hos profesjonsutøvere kan dessuten si noe om forholdet mellom struktur og individ i et profesjonsfellesskap, der den enkelte tilegner seg kollektive verktøy for mestring av arbeidet. Problemstillingen er dermed sosiologisk interessant både med utgangspunkt i politiet som felt og gjennom sin overførbarhet til andre domener der det blir brukt tvang for å iverksette vedtak som er fattet i andre instanser.

Samtidig har temaet samfunnsmessig relevans fordi uttransport synliggjør vårt regime for kontroll av migrasjon. Det er vanskelig å motsi de politiansattes vurdering av uttransport som et bestillingsverk fra allmennheten uten å åpne en debatt om legitimiteten i den norske

utlendingsforvaltningen og avgjørelsene som blir tatt i organer som UDI og UNE etter politiske signal fra departementet. Imidlertid kan man spørre seg hvorfor vi som publikum lar oss sjokkere av medieoppslag om dramatiske situasjoner ved uttransport, samtidig som vi synes å forutsette at uttransport er nødvendig. Det later til at uttransporten bare er akseptabel dersom den er usynlig og dermed ikke gjør oss ukomfortable.

For å få svar på spørsmålene som ble reist i problemstillingen, har jeg foretatt kvalitative intervju med et utvalg på åtte politiansatte, der halvparten ble rekruttert fra Politiets utlendingsenhet og halvparten fra utlendingsavsnittet i et politidistrikt. Framgangsmåten med semi-strukturerte intervju basert på en intervjuguide ga rom for at de politiansatte kunne fortelle fritt om sine erfaringer med arbeidet framfor at jeg presset dem inn i forhåndsdefinerte fortolkningsskjema, samtidig som jeg fikk en viss sammenlignbarhet mellom materialet fra intervjuene og kunne sammenholde de ulike deltakernes resonnementer omkring sentrale tema. På bakgrunn av det transkriberte materialet fra disse intervjuene har jeg foretatt en temabasert analyse av de politiansattes erfaringer fra arbeidet, mestringsstrategiene de bruker for å håndtere belastninger ved uttransport og profesjonsfellesskapet blant kolleger i politiet.

Begrepet om profesjon danner den overordnede teoretiske rammen for analysen av mestring blant de politiansatte. Politiet kan plausibelt defineres som en profesjon, som vist i drøftingen av elementer ved profesjonalisering med utgangspunkt i Harries-Jenkins (1970). Gjennom å fortolke de politiansattes mestringsstrategier som verktøy i en profesjonskontekst understreker jeg det strukturelle ved disse grepene og unngår at mestring blir redusert til et spørsmål om den enkeltes psykologi.

For øvrig har jeg brukt en grounded theory-tilnærming for å generere teori fra det empiriske materialet, der kategoriene har vokst ut av materialet heller enn omvendt. Jeg forsøkte ulike tilnærminger til materialet. Det som syntes å gi rikest mening var å undersøke forholdet mellom mestring og profesjon slik det kommer til uttrykk i de politiansattes betraktninger om arbeidet.

I forbindelse med uttransport oppstår en tvungen interaksjon mellom de politiansatte og den som blir uttransportert, der begge parter er nødt til å forholde seg til hverandre. Relasjonen er imidlertid grunnleggende asymmetrisk; som profesjonsutøvere har de politiansatte en kontrollrelasjon til klienten, altså den som blir uttransportert. Det foreligger en latent konflikt

som nødvendigvis vil påvirke samhandlingen. Den latente konflikten kan komme til overflaten ved at klienten motsetter seg uttransport, i noen tilfeller ved å skade seg selv eller andre. Synligheten ved å være den iverksettende instans er til ytterligere belastning for de politiansatte som jobber med uttransport, ettersom den medfører at politiet ofte blir konfrontert med kritikk fra klienten og i media. Politiet har sjelden anledning til å uttale seg i disse sakene, både på grunn av taushetsplikt og fordi vedtakene som danner grunnlaget for uttransport ligger utenfor politiets myndighetsområde.

Den doble belastningen i de politiansattes arbeidssituasjon, med en latent konflikt så vel som høy synlighet uten mulighet til å uttale seg om sitt perspektiv på sakene, medfører at de politiansatte får behov for mestringsstrategier som hjelper dem å håndtere belastninger i arbeidet. Mestringsstrategiene består i å beskytte seg mot visse inntrykk og bearbeide disse inntrykkene på visse måter i etterkant. Materialet fra intervjuene indikerer at de politiansatte som jobber med uttransport har et felles repertoar av mestringsstrategier som kan oppsummeres som normalisering, legitimering og distansering.

Normalisering vil si at de politiansatte prøver å få uttransport til å framstå som en normal situasjon så vel for seg selv som for klienten og for publikum. Dette skjer gjennom en form for diskresjon der politiet toner ned markører for konflikt, eksempelvis å gå sivilt kledd ved uttransport, og gjennom den normaliserende samtalen, der profesjonsutøveren forholder seg til klienten i hverdagslige former, som om uttransporten var en vanlig flytur.

Legitimering innebærer at de politiansatte rettferdiggjør uttransport ved å vise til sin posisjon mellom vedtaket og publikum, der oppgaven deres er å iverksette vedtak som er fattet i utlendingsforvaltningen på bakgrunn av lovverket. De politiansatte framhever at uttransport er et oppdrag de utfører på bestilling fra allmennheten, og viser til at handlingsrommet deres er begrenset i denne sammenhengen. Deltakerne gir samtidig uttrykk for at det er et gap mellom den ideelle verden og realiteten, der de riktignok kan ha forståelse for de uttransportertes motivasjon for å reise hit, men samtidig understreker at uttransport er en jobb som må gjøres.

Distansering dreier seg om at de politiansatte oppretter en profesjonell avstand til arbeidet for å beskytte seg mot egne reaksjoner på uttransport. De unngår å involvere seg i klienten og ser på den enkelte saken som et oppdrag. Videre legger de vekt på tilfredsheten de opplever ved å ha slutført et oppdrag i henhold til planen. Dessuten prøver de å unngå at jobbsfæren invaderer hjemmesfæren gjennom å insistere på et tydelig skille mellom jobb og fritid.

Strategiene for mestring synes å være utviklet som et redskap i profesjonsutøvelsen på grunnlag av de politiansattes felles erfaringer med den latente konflikten og synligheten i situasjoner som uttransport. Samtidig speiler de en felles forståelse innen politiet som profesjon. Mestring og profesjon er nært knyttet til hverandre for de politiansatte, og dette kommer blant annet til uttrykk i deres forhold til kollegene. Fellesskapet blant kolleger i politiet er preget av delt erfaring og delt forståelse knyttet til politiet som profesjon, og blir dermed en viktig arena for mestring. For de politiansatte vil det å snakke med kolleger om belastninger i arbeidet være en vei til mestring, ved at man søker tilflukt i den delte erfaringen og den delte forståelsen innad i profesjonsfellesskapet.

Litteraturliste

- Atkinson, P. og Hammersley, M. (1996) *Feltmetodikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Beetham, D. (1991) *The Legitimation of Power*. London: Macmillan.
- Bergensavisen (2005, 22. mai) “–Føler med dem”. [Internett] Hentet 22.06.06 fra <http://www.ba.no>
- Berger, P. L. og Luckmann, T. (1967) *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Harmondsworth: Penguin.
- Birkeland, J. M. (1998) “Bortvisning, utvisning og iverksetting: Kontrollens virkemidler” i *Innvandringspolitikk og utlendingslov – samtidens klagemur*. Heiberg, T. (red.) Bergen: Fagbokforlaget.
- Brochmann, G. (1997) *Grenser for kontroll: Norge og det europeiske innvandringsregimet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Brochmann, G., Tjelmeland, H. og Kjelstadli, K. (red.) (2003) *Norsk innvandringshistorie, bind 3: I globaliseringens tid*. Oslo: Pax.
- Castles, S. og Miller, M. J. (1998) *The Age of Migration*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Christianson, S.-Å. og Karlsson, I. (2003) “The phenomenology of traumatic experiences in police work”. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 26 (2003) no. 3: 419-438. [Internett] Hentet 20.08.07 fra <http://iris.emeraldinsight.com>
- Dummett, M. (2001) *On Immigration and Refugees*. London og New York: Routledge.
- Eckhoff, T. (1967) “Vitenskaper, profesjoner og klienter” i *Nordisk forum* s. 304-315 (kompendium UiB)
- Eriksen, O. E. (2001) *Demokratiets sorte hull. Om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- EU (2007) *SCADPlus: The Schengen acquis and its integration into the Union*. [Internett] Hentet 16.04.07 fra <http://europa.eu/scadplus/>
- Feld, M.D. (1968) “Professionalism, Nationalism, and the Alienation of the Military” i Van Doorn, J. (red.) (1968) *Armed Forces and Society*. The Hague: Mouton.
- Finstad, L. (2000) *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Glaser, B. G. og Strauss, A. L. ([1967] 1999) *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

- Grønmo, S. (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Harries-Jenkins, G. (1970) "Professionals in Organizations" i Jackson, J. A. (red.) (1970) *Professions and Professionalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holt-Jensen, A. (1999) *Geography: History and Concepts*. London: Sage Publications.
- IOM Oslo (2007) *Det frivillige returprogrammet (VARP)*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.hyperionwebs.com/iom>
- Jackson, J. A. (red.) (1970) *Professions and Professionalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson, T. J. ([1972] (1977) *Professions and Power*. London and Basingstoke: The Macmillan Press, Ltd.
- Justis- og politidepartementet (2002) St.prp. nr. 28 (2002-2003). [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.regjeringen.no>
- Justis- og politidepartementet (2004) Ot.prp. nr. 61 (2003-2004). [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.regjeringen.no>
- Karlsson, I. (2005) *Memories of traumatic events among Swedish police officers*. Doktoravhandling. Stockholm: Department of Psychology, Stockholm University. [Internett] Hentet 20.08.07 fra <http://www.diva-portal.org>
- Käyhkö, E. (2003) "Public accountability: A case study of the police". Paper presentert for *Study Group on Ethics and Integrity of Governance*, EGPA-konferansen i Oeiras, Portugal september 2003. [Internett] Hentet 20.08.07 fra <http://www.fsw.vu.nl>
- Korsnes, O., Andersen, H. og Brante, T. (red) (1997): *Sosiologisk Leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kriminalvården i Sverige (2007) "Transporttjänsten – alltid på väg". [Internett] Hentet 16.02.07 fra <http://www.kvv.se>
- Kvale, S. (1996) *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Kyvik, S. (2002) (red.) *Fra yrkesskole til universitet? Endringsprosesser i høgskolesektoren*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Macdonald, K. M. (1995) *The sociology of the professions*. London: Sage Publications.
- Mann, M. (1993) *The sources of social power, vol. II: The rise of classes and nation-states, 1760-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mannheim, K. (1955) *Ideology and Utopia*. San Diego: Harvest Books.

- Manning, P. K. (1979) *Police work: The social organization of policing*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Mathiesen, T. (1997) *Schengen: politisamarbeid, overvåking og rettssikkerhet i Europa*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Matre, L. H. (1998) "Politiets dobbeltrolle som beskytter og kontrollør" i *Innvandringspolitikk og utlendingslov - samtidens klagemur*. Heiberg, T. (red.) Bergen: Fagbokforlaget.
- Mawby, R. C. (2002) *Policing Images: Policing, communication and legitimacy*. Cullompton: Willan Publishing.
- May, T. (1997) *Social Research: Issues, Methods and Process*. Buckingham og Philadelphia: Open University Press.
- NRK Trøndelag (21.10.03) "Vil fly hjem asylsøkere". [Internett] Hentet 15.02.07 fra <http://www.nrk.no>
- Oleson, V. og Whittaker, E. W. (1970) "Critical Notes on Sociological Studies of Professional Socialization" i Jackson, J. A. (1970) *Professions and Professionalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Politidirektoratet (2003) *Nytt POLITI*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet (2006) *Grunnleggende verdier, moral og etikk: En innføring i etikk for ansatte i politi- og lensmannsetaten*. [Internett] Hentet 25.08.07 fra <http://www.politi.no>
- Politiet (2007) *Hovedside*. [Internett] Hentet 25.08.07 fra <http://www.politi.no>
- Politiets Fellesforbund (2007) *Hovedside*. [Internett] Hentet 26.08.07 fra <http://www.pf.no>
- Politi høgskolen (2005) *Studieplan for masterstudium i politivitenskap*. [Internett] Hentet 26.08.07 fra <http://www.pf.no>
- Politi høgskolen (2007) *Opptakskrav*. [Internett] Hentet 14.08.07 fra <http://www.phs.no>
- PU (2005a) *Årsrapport 2004*. [Internett] Hentet 22.08.06 fra <http://www.politi.no>
- PU (2005b) *Instruks for uttransportering av utlendinger etter vedtak truffet i medhold av utlendingslovgivningen*. Versjon nr. 2, 29. mars 2005. Oslo: Politiets utlendingsenhet.
- PU (2006) *Årsmelding 2005*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.politi.no>
- PU (2007a) *Politiets historie innen utlendingsfeltet – 2001 til 2005*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.politi.no>
- PU (2007b) *Om PU*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.politi.no>
- PU (2007c) *Årsmelding 2006*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.politi.no>

- Regjeringen (2005) *Soria Moria-erklæringen. Politisk plattform for en flertallsregjering utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.regjeringen.no>
- Regjeringen (2006) *Schengen utvides*. Pressemelding 06.12.06. [Internett] Hentet 05.08.07 fra <http://www.regjeringen.no>
- Regjeringen (2007) *Innvandringsavdelingen*. [Internett] Hentet 04.08.07 fra <http://www.regjeringen.no>
- Rueschemeyer, D. (1983) "Professional Autonomy and the Social Control of Expertise" i Dingwall, R. og Lewis, P. (red.) *The Sociology of the Professions*. London: Macmillan.
- Ryen, A. (2002) *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sassen, S. (1999) *Guests and Aliens*. New York: The New Press.
- Sicakkan, H. G. (2006) "How to explain different approaches and outcomes in asylum policies in Europe?" Upublisert manuskript av dr.polit-prøveforelesning, Universitetet i Bergen.
- Spesialenheten for politisaker (2007) *Om spesialenheten*. [Internett] Hentet 25.08.07 fra <http://www.spesialenheten.no>
- Stortinget (1999) Besl. O. nr. 49 (1998-1999) [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.stortinget.no>
- Strand, P. O. og Thomassen, Å. (red.) (2000) *Ledelse i politiet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse* (2. utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- Turner, C. og Hodge, M.N. (1970) "Occupations and Professions" i Jackson, J. A. *Professions and Professionalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UDI (2003a) *Håndbok 2003 – en veileder i arbeidet med flyktninger, asylsøkere og innvandrere*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2003b) *Tvungen retur fra mottak*. [Internett] Hentet 16.04.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2005a) *Halvert antall asylsøkere, økt andel innvilgede søknader*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2005b) *Årsrapport 2004*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2005c) *Frivillig retur – verdig og rimelig*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2006) *Tal og fakta 2005*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.udi.no>

- UDI (2007a) *Årsrapport 2006*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2007b) *Dublin-samarbeidet*. [Internett] Hentet 05.08.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2007c) *Schengen informasjonssystem (SIS)*. [Internett] Hentet 30.07.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2007d) *Tall og fakta 2006*. [Internett] Hentet 27.11.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2007e) *Retur*. [Internett] Hentet 16.04.07 fra <http://www.udi.no>
- UDI (2007f) *Personer med endelig avslag på asylsøknad har plikt til å forlate Norge*. [Internett] Hentet 16.04.07 fra <http://www.udi.no>
- UNE (2006) *Årbok 2005*. [Internett] Hentet 24.08.07 fra <http://www.une.no>
- Weber, M. ([1964] 1966) *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.
- Weber, M. (1971) *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

